

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

TEO CHIRIAC: „GRIMASE ALE DEMENTEI” (IV)

„Lumea rusă de astăzi, asemeni celei din romanele lui Dostoievski, a pierdut granița dintre bine și rău. Aceasta nu urmează viziunea personajelor inspirate de bine, ca starețul Zosima, prințul Mișkin sau Alioșa Karamazov, ci este dominată de personaje asociate răului, precum Verhovenski, Raskolnikov, Rogojin, Smerdeakov și Stavroghin. Așadar, rămâne cum a fost: o lume marcată de ură, de cruzime și dezintegrare...” (P. 4)

NICHITA DANILOV: „DE LA INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ LA ELEGIA ÎNTÂIA”

„Poetilor care i-au dedicat poezii lui Lenin și lui Stalin – și au fost o mulțime – istoria le-a dat o palmă usturătoare peste cap. În cazul autorului *Necuvintelor*, situația e și mai bizară, întrucât mama lui, Tatiana Cereaciuchin, născută în 1910 la Voronej, era fiica generalului Nikita Cereaciuchin, a cărui familie s-a refugiat din Rusia în România, în urma prigoanei declanșate de revoluționarii bolșevici. Prin urmare, poetul avea toate motivele să-l urască pe Lenin, nicidecum să-i dedice poezii. Dar contextul politic l-a făcut să treacă destul de ușor peste ura de care era cuprins.” (P. 5)

AVANPREMIERĂ

Fragment din volumul *Bătăile ceasului solar* de Hana Andronikova, în curs de apariție la Editura Arc. Traducere din cehă de Helliana Ianculescu. (P. 24)

„Așadar, iată că după un interval de doisprezece ani de la ultima mea vizită, mă aflu din nou la Paris. De atunci multe s-au schimbat. Lumea e tot mai pragmatică, mai violentă, oamenii își pun din ce în ce mai acut întrebări existențiale, spiritul e tot mai înrobît de

materialitate, «codrii de simboluri» s-au rărit în mod dramatic, cartea s-a pomenit marginalizată, amenințată de inteligența artificială... În aceste condiții, cum să nu te întrebi dacă mai este viu mitul Parisului, marele mit al magnificului «oraș al luminilor»? Mai

poate avea relevanță acest simbol al tuturor revoluțiilor spirituale și științifice, al libertăților absolute și al boemei artistice? Mai este Parisul, așa cum l-a botezat Hemingway, acum mai bine de șizeci de ani, o «sărbătoare continuă»? (A.S.)

„NUCILE LUMINII”

„/.../ zile lungi fără boare de vânt
spațioase/
nucile luminii ieșeau
din învelișul lor verde/
cădeau la pământ
izbucneau în focuri împrăstiate
printre ierburi//
ghemurile de lumină erau asemeni
unor țipete/
în liniștea zilei.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

CRONICI DE CARTE – P. 6, 8, 15, 20, 23

DE EUGEN LUNGU, MIRCEA V. CIOBANU, VIORICA-ELA CARAMAN, NICOLAE ENCIU ȘI OXANA GHERMAN

POEME – P. 7

DE VARUJAN VOSGANIAN

IN MEMORIAM | VLADIMIR BEȘLEAGĂ – P. 14

„VLADIMIR BEȘLEAGĂ ȘI VIAȚA ACADEMICĂ” (II)
INTERVIU REALIZAT DE NINA CORCINSCHI

DEBUT – P. 16

MĂDĂLINA CIOBANU: „ULTIMA ȘANSA”

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL XI | NUMĂRUL 4 (87) | IULIE-AUGUST | 2025

MODE VECI ȘI NOI

DE LUCIA TURCANU

18 „POEZIE CU EMOJI”.
CINE ESTE PRIMUL AUTOR ROMÂN
DE POEZIE CU... EMOTICOANE?

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

03 „NARCIS,
PIZMAȘUL...” (I)

FIRUL CU PLUMB

de OLGA VRABIE

21 „DINTR-O CASĂ
MOARTĂ”

04 VREMURI &
VREMELNICII
„GRIMASE ALE DEMENTEI” (IV)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„DE LA INTERNAȚIONALA
COMUNISTĂ LA ELEGIA ÎNTĂIA”
DE NICHITA DANILOV

06 IN SFUMATO
„CÂND GRĂDINA E DE STICLĂ” (II)
DE EUGEN LUNGU

07 POEME
DE VARUJAN VOSGANIAN

08 CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE
„EROII & CITITORII LUI
DORU CIOCANU”
DE MIRCEA V. CIOBANU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 FRAGMENT DIN VOLUMUL
„BĂȚILE CEASULUI SOLAR” DE
HANA ANDRONIKOVA, ÎN CURS
DE APARIȚIE LA EDITURA ARC.
TRADUCERE DIN CEHĂ
DE HELLIANA IANULESCU

10 PERIPATETIKOS
„PREȘEDINTELE PODULUI
MIRABEAU” (I)
DE ARCADIE SUCEVEANU

13 PROZĂ
„WOLFGANG AMADEUS MOZART,
«REQUIEM», «LACRIMOSA»”
DE VLAD GRECU

14 IN MEMORIAM
„VLADIMIR BEȘLEAGĂ
ȘI VIAȚA ACADEMICĂ” (II)
INTERVIU REALIZAT
DE NINA CORCINSCHI

15 FAȚĂ | VERSO
„A CITI CÂȘTIGÂND
TIMPUL TRĂIRII”
DE VIORICA-ELA CARAMAN

16 DEBUT
„ULTIMA ȘANSĂ”
DE MĂDĂLINA CIOBANU

20 CARTEA
DE ISTORIE
„DILEMELE MODERNITĂȚII
ÎNTR-UN ORAȘ TRANSILVAN /.../”
DE NICOLAE ENCIU

22 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (XLII)
DE LEO BUTNARU

23 CRONICĂ
LITERARĂ
„POEZIA ȘI SPAȚIUL
SUBÎNȚELESURILOR”
DE OXANA GHERMAN

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Val Butnaru (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Instituția Privată Publicația Periodică
„Revista literară” a fost înregistrată la Ministerul
Justiției al Republicii Moldova la 3 martie 2015.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr a fost editat cu sprijinul financiar al
Ministerului Culturii al Republicii Moldova.
Publicația „Revista literară” apare sub egida
Uniunii Scriitorilor din România.

Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.
Publicația se distribuie gratuit la sediul USRM.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word.
Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

MAX SCHELER DESPRE RESENTIMENT

„Resentimentul este o autointoxicare sufletească ale cărei cauze și consecințe sunt foarte precise. El este o atitudine psihică de durată și ia naștere din pricina reprimării sistematice a descărcării anumitor emoții și afecte care sunt normale în sine și aparțin fondului naturii umane; ea determină unele atitudini de durată față de anumite tipuri de valori iluzorii și de judecăți de valoare corespunzătoare acestora. Emoțiile și afectele avute aici în vedere în primul rând sunt următoarele: sentimentul și impulsul răzbunării, ura, răutatea, invidia, pizma, perfidia. Cel mai important punct de plecare în constituirea resentimentului este impulsul răzbunării. După cum am spus, chiar cuvântul «resentiment» indică faptul că în cazul emoțiilor amintite aici este vorba despre cele care se întemeiază pe sesizarea în prealabil a unor stări sufletești ale altora, adică despre riposte. Un asemenea impuls de a riposta este însă și impulsul răzbunării, spre deosebire de impulsurile active și agresive, ale căror intenții sunt fie prietenoase, fie ostile. Fiecare impuls al răzbunării trebuie să fie precedat de un atac sau de o ofensă. Aici este însă important faptul că impulsul răzbunării nu coincide nicicum cu impulsul de a contraataca sau de a te apăra, chiar dacă această ripostă este însoțită de mânie, furie sau indignare. Când, de pildă, un animal atacat îl mușcă pe agresorul său, nu poate fi vorba despre răzbunare. Nici contralovitura dată nemijlocit după o palmă nu înseamnă răzbunare. Pentru situațiile de răzbunare, esențiale sunt mai degrabă două caracteristici aparte: o înfrânare cel puțin momentană sau care durează un anumit timp, o ținere sub control a impulsului de a riposta, ripostă ce survine în mod nemijlocit (dar și a pornirilor de mânie și furie legate de acesta) și, odată cu înfrânarea, o amânare a acestei riposte pentru un alt moment și pentru o situație mai nimerită (...); această înfrânare este pricinuită însă de o reflecție anticipativă, conform căreia în cazul unei riposte imediate cel care ar da-o ar fi învins; o altă cauză a înfrânării este un pronunțat sentiment de «neputință», de slăbiciune, legat de reflecția anticipativă. Așadar, chiar răzbunarea în sine este o trăire bazată pe un sentiment de neputință, fiind deci întotdeauna în primul rând apanajul celor «slabi» într-o privință oarecare. Apoi ține de esența răzbunării ca ea să aibă permanent conștiința dictonului «faptă pentru faptă», nereprezentând, așadar, niciodată doar o ripostă însoțită de afecte.”

(Max Scheler, „Omul resentimentului”, București, Editura Humanitas, 2007. Traducere din limba germană de Radu Gabriel Părvu)

NARCIS, PIZMAȘUL... (I)

Max Scheler credea că germana nu are un cuvânt potrivit pentru ceea ce Nietzsche numise, fără să se complice, adică franțuzește, „le ressentiment”. Poate nemțescul „Groll” („ranchiună”), se întreba Scheler, să fie ceva mai potrivit pentru tâlcul stratificat al resentimentului francez? Dar nu, găselnița lui Nietzsche era prea bună ca să fie înlocuită cu un cuvânt neaș și, astfel, în 1912, se năștea celebra fenomenologie scheleriană a resentimentului: *Über Ressentiment und moralisches Werturteil*.

De ce ambii filozofi germani au apelat la limba eternilor rivali de peste Rin pentru un cuvânt care unora li s-ar putea părea mult prea banal ca să merite atâta osteneală? Banalizat în special azi, când îl auzim peste tot, acesta fiind folosit într-o varietate de situații pentru a descrie o varietate la fel de mare de stări, atitudini, emoții etc. [Inclusiv subsemnatului i-a fost dat să încaseze, la un aprozar, următorul reproș: „De ce nu-ți place merele...? Ce-i cu resentimentu’ ăsta?”] Așadar, de ce și mai ales pentru ce atâta bătaie de cap?

Răspunsul ni-l oferă istoria cuvântului, pe larg descrisă în dicționarele franceze (mai cu seamă, în cele din epocă). *Littre* consemnează, bunăoară, în ediția din 1874, întreaga evoluție a termenului: de la primele utilizări atestate, când „le ressentiment” desemna rezultatul acțiunii verbului din care provine („ressentir”, adică „éprouver qch.” cu sensul de a simți ceva, de pildă, o durere, dar și un sentiment de... recunoștință!), până la cele din secolul al XIX-lea, care i-au atras atenția lui Nietzsche. Tot din *Littre* aflăm că înțelesurile predominant negative se încetățenesc în limba franceză la limita veacurilor XVII-XVIII. La Fénelon și la Racine, resentimentul este deja „souvenir d’une injure avec le désir de s’en venger” (Tome Quatrième, Q-Z, p. 1671), deși în prima jumătate a secolului al XVII-lea, la Scarron, resentimentul este încă egal cu grațitudinea.

Așadar, „amintirea unei jigniri și dorința de a o răzbuna”. Dar lui Nietzsche resentimentul i se pare mai complex de atât, căci pe el îl interesează nu numai natura „ofensei”, ci și cauza pentru care unii oameni se lasă ofensați de niște lucruri care, pe alții (nu mai puțin demni decât primii, ba chiar dimpotrivă), îi lasă reci. Gânditorul german merge atât de departe, încât încearcă să explice genealogia însăși a moralei prin acțiunea spiritului resentimentar. În primul rând, asertează Nietzsche în lucrarea cu același titlu, nu orice morală se naște din resentiment, ci doar aceea a sclavilor. „Răscoala sclavilor în morală începe acolo unde le ressentiment însuși devine creator și generator de valori: resentimentul unor ființe cărora adevărata reacție, anume fapta, le este interzisă și care numai printr-o răzbunare imaginară încetează să facă rău. În timp ce oricare morală aristocratică crește dintr-o afirmare de sine triumfătoare, morală sclavilor spune din capul locului nu unuia «din afara lui», unuia «altfel decât el», unuia care este «non-eul» său: iar acest nu este actul

său creator” (aici și mai departe, citez din ediția: *Despre genealogia moralei*, Cluj-Napoca, Echinox, 1993; traducere de Horia Stanca și Janina Ianoși). Apoi, Nietzsche caută un prim triumf al resentimentului colectiv în istoria antică. La elini, zice el, cei nobili din naștere „nu trebuiau să-și construiască fericirea în mod artificial, comparându-se cu dușmanii lor, nu trebuiau să se convingă pe sine și să se mintă (așa cum obișnuiesc să o facă toți oamenii resentimentului); în calitatea lor de oameni activi, totali, debordând de forță, pe deplin necesari – pentru ei, a fi activ era cu necesitate inclus în a fi fericit (...) –, totul într-o acută opoziție cu «fericirea» de la nivelul neputincioșilor, oprimaților, infestați cu sentimente veninoase și ostile, pentru care fericirea apare esențialmente ca narcoză, amortire, odihnă, pace, «sabbat», destindere spirituală și trupească, pe scurt, în forma ei pasivă. În timp ce omul distins își trăiește viața cu franchețe (...), omul resentimentului nu este nici sincer, nici naiv, nici loial cu sine însuși. (...) A nu-ți lua multă vreme dușmanii, accidente, chiar și propriile nelegiuiri în serios – iată semnul naturilor puternice, aflate în plenitudine dezvoltării și dovedind o forță plastică, regeneratoare, vindecătoare. (...) Să ni-l închipuim, în schimb, pe «dușman» așa cum și-l prezintă omul resentimentului – și tocmai aici se conturează fapta, creația sa: el a conceput «dușmanul rău», «pe cel rău», și anume ca noțiune de bază din care deduce ca dintr-un model o antiteză, «pe cel bun» – pe sine însuși!” De aici și până la a susține că religia creștină (o „religie a sclavilor”) a fost expresia plenară a resentimentului antic nu e decât un pas. Și Nietzsche îl face, după cum știm, cu îndrăzneala-i caracteristică...

Despre Nietzsche se poate spune orice (s-a și spus), dar un lucru nu i-l poate contesta nimeni: ecce omul a fost un diagnostician fără egal al metehnelor speciei, un cunoscător profund al naturii umane. Trecând peste multe dintre concluziile pe care le trage din descoperirea „resentimentului” predecesorul său ilustru, un alt filozof german, Max Scheler, se va axa cu precădere pe nuanțarea profilului psihologic al omului resentimentar. Altfel spus, va reține esențialul din viziunea nietzscheană, completând-o, dar mai ales scoțând-o din perimetrul trasat de antiteza celor două „morale” – „morală sclavilor” și „morală stăpânilor”. [Aici trebuie spus că „resentimentul” a prins rădăcini în mintea elitelor științifice și culturale și a pătruns cu timpul până și în limbajul curent tocmai datorită lui Scheler, chiar dacă acesta insistă, în cartea lui, pe descrierea unui resentiment concret, cel al burgheziei care „se răzbună”, prin sistemul ei de valori, pe aristocrație.]

Mecanismul în sine a fost însă bine surprins și secolul al XX-lea a dovedit că acesta funcționează întotdeauna la fel, indiferent de categoriile umane și de epocile istorice la care se aplică. Fie că vorbim de primii creștini care opun o divinitate miloasă și tolerantă unor zei păgâni neînfrânați și ostili, fie că încercăm să

lămurim tensiunea dintre „culturile vinii” și „culturile rușinii” (E.R. Dodds), reactualizată mereu de crizele civilizației occidentale, fie că ne referim la „proletarii” care anulează etica burgheză (așa cum burghezia o inversau pe cea a nobililor) ori la woke-iștii care „cancel”-ează acum niște inegalități numai de ei știute, în toate aceste și alte cazuri, se observă cu ușurință că algoritmul resentimentului se reproduce întocmai.

Și asta pentru că, de fiecare dată, totul începe de la niște reacții umane cât se poate de firești, cum ar fi alergia la „capra vecinului”. Dar oamenii nu pot întotdeauna să distrugă obiectul pizmei și nici măcar să-și dea pe față nemulțumirea pe care le-o provoacă această nedreptate „jignitoare”, de proporții, evident, cosmice. De altfel, ne stă în fire să nu fim încântați de propria noastră condiție: că nu avem o capră, că nu suntem frumoși ca X sau celebri ca Y, că nu putem scrie sau vorbi ca Z etc. O vreme, ne putem chiar resemna cu această stare de lucruri (mai curând: „ne înfrânăm”, precizează Scheler), dar însăși resemnarea ne umilește. Dintr-un anumit moment (și mai ales dacă ni se îngăduie), răsturnăm raporturile în favoarea noastră. Ne imaginăm atunci că lucrurile stau cu totul diferit, iar dacă ar sta așa cum ne închipuim noi, nu am avea niciun motiv să ne simțim infirmi, inferiori sau inutili. Suntem urâți nu pentru că suntem diformi, ci pentru că cineva ne-a spus că diformitatea ar fi hidoasă. Compunem proză sau muzică proastă nu pentru că nu avem talent, ci pentru că ceea ce este considerat talent este fie o convenție învechită, fie o invenție pur și simplu. Scriem neglijent nu pentru că nu ne duce capul să scriem altfel, ci pentru că neglijența e „autentică”, iar „autenticitatea” e noul criteriu al artei.

Așadar, e destul să ne „valorizăm” neputința, debilitatea, ignoranța, slăbiciunea, să le ridicăm la rang de virtuți, dar mai ales să-i declarăm „dușmani” pe cei care nu atât ni se opun, cât nu prea ne bagă în seamă, „anulându-i” fără drept de apel, luându-le în derădere aparentul lor „elitism”, și atunci „lupta” va fi câștigată. În sfârșit, ne vom răzbuna...

Toate aceste lucruri sunt cunoscute, în fond, și le știm nu neapărat de la Nietzsche sau Scheler, ci și de la unii moralisti francezi de dinaintea lor, dar mai ales de la cei care au încercat să înțeleagă nebunia iconoclastă a maselor din veacul ce s-a scurs după ei, un veac în care oamenii au sacrificat tot ce au avut mai de preț (de la libertatea la viața lor) doar pentru a se răzbuna, cu sete și cu cea mai perversă dintre plăceri, atât pe vecinul de peste gard, cât și pe capra lui nenorocită.

Dar ce nu au știut cei doi nemți e felul în care, de la o bucată de vreme încoace, pizma și dorința de răzbunare pe însăși natura lucrurilor se vor combina cu un alt cusur omenesc, creând un personaj pe cât de bizar, pe atât de odios: Narcisul resentimentar, adevărat erou al timpurilor noastre.

VA URMA

GRIMASE ALE DEMENTEI (IV)

de TEO CHIRIAC

VREMURI & VREMELNICII

XV

Ar fi bine să recitesc paginile scrise până acum, pentru a trage unele concluzii și a intui direcția în care se îndreaptă logica textului. Am remarcat faptul că, uneori, textul pare să evolueze independent de controlul meu, dezvoltându-și atât forma, cât și conținutul după o logică internă proprie.

Se pare că acea logică internă îmi testează limitele: rezistența fizică, potențialul intelectual, integritatea facultăților mintale. Chiar în momentul de față, când am îndoieli despre rostul paginilor scrise anterior și cred că este rezonabil să le închei, logica textului îmi spune: „Nu renunța. Continuă să scrii. Nimic mai minunat decât scrisul în vremuri de restriște!” Da, îi răspund, scrisul este, într-adevăr, un lucru minunat, dar, în același timp, e și chinuitor, și inutil, și ingrat...

Mă întreb totuși dacă nu care cumva îmi vorbește logica de grafoman.

XVI

Adevărul este că, de-a lungul timpului, catastrofele devin o practică obișnuită. Se permanentizează și se rutinează. La fel se întâmplă cu scrierea textelor despre lume, despre catastrofe și consecințele acestora. Îngrozită, obosită și consternată, lumea încearcă a se obișnui cu ororile zilnice, precum moartea violentă, cruzimea abjectă și barbaria. În același timp, hoardele din Estul sălbatic, atacând, nu simt frica, durerea, nu citesc texte, nu se căiesc, nu obosesc să omoare și să distrugă.

Deși moartea face parte din ciclul natural al vieții, eu nicidecum nu mă pot deprinde cu moartea violentă a bătrânilor, femeilor și copiilor. Imaginile terifiante de după ultimul atac cu drone și rachete asupra Kievului m-au îngrozit. Blocuri locative, spitale și maternități ruinate. Treizeci și doi de morți, între care cinci copii și o femeie gravidă. Echipa de intervenție salvând puținii supraviețuitori de sub dărâmături. Un fost luptător, cu proteze în loc de picioare, în scaunul cu rotile deteriorat. O femeie în etate, copleșită de dureri insuportabile, țipând: „Rusia a înnebunit! Să fie blestemat diavolul, criminalul, nenorocitul de Putin!”

Războiul a șters nuanțe și detalii, tonuri și semitonuri. A divizat lumea în alb și

negru, ca piesele pe tabla de șah. Așa-ziși centriști s-au împărțit în extremiști radicali. O imensă prăpastie s-a căscat între războinici și pacifiști, invadatori și apărători, asasini și victime. Diferențele dintre noțiuni relative precum divinitate inteligentă și demonism irațional, lumină și întuneric, iubire și ură au crescut ca de la cer la pământ.

Catastrofele (războaie, pandemii, cutremure de pământ etcetera) sunt evenimente ciclice care afectează lumea în mod regulat. Își iau partea de jertfă umană și apoi se retrag pentru o vreme, ca să-și regrupeze forțele distructive. Spre deosebire de acestea, catastrofa nucleară, cea din urmă, plutind în aer ca un nor reactiv, este o amenințare iminentă, fără timp și spațiu de retragere.

În ultimii ani, războiul neconținut dintre viață și moarte, dintre bine și rău, dintre Dumnezeu și diavol se desfășoară în Ucraina.

E furtuna de dinaintea liniștii și păcii din rai? E delirul de după dezlănțuirea iadului?

XVII

Starea de frică extremă care terorizează societatea contemporană își are originea în *opricinina* lui Ivan cel Groaznic (primul țar al rușilor), apărută acum patru sute șaizeci de ani. Funcția membrilor ei, așa-numiții *opricinici*, care alcătuiau garda de corp a monarhului, era deasupra legii. Curând au devenit o forță de temut, băgând groază în oamenii obișnuiți. În anul 1570, sprijinit de hoardele de *opricinici*, tiranul atacă orașul Novgorod, îl distruge până la temelie și îi măcelărește populația, de la mic la mare. Deopotrivă sadic, mistic și religios, tiranul crede că puterea sa e de natură divină și că el ar fi desemnat să îndeplinească voia lui Dumnezeu pe pământ, așa cum e scris în textele biblice. De asemenea, crede că îi sunt iertate toate crimele și imbecilitățile monstruoase. În genunchi, între două rugăciuni, dă cele mai crunte porunci, inspirând și realizând asasinate și represalii brutale. În anul 1581, într-o explozie de nebunie, tiranul își ucide propriul fiu, moștenitorul tronului.

De atunci, umbra tiraniei absolute rusești se întinde ca un foc mistuitor peste națiuni întregi, ca un rău năvalnic și tulbure, inundând și înecând totul în cale, ca o plagă mare și grea, care se extinde în timp și spațiu, ajungând până în zilele noastre – niște zile pe drept cuvânt fatidice, în care ultimul țar al Rusiei, neîncoronat, dar mult

mai groaznic decât cel dintâi, a pornit un război fratricid împotriva țării vecine. Un război de tip genocidar, pe care dictatorul psihopat nu poate să-l oprească și nici să-l continue. Iar când hoardele barbare nu pot învinge pe câmpul de luptă, conducătorul lor suprem, în culmea demenței, șantajează și amenință lumea liberă cu arma atomică.

Pe scurt, aprigul promotor al *lumii ruse* nemărginite nu exclude posibilitatea catastrofei nucleare. El își recunoaște public ambițiile imperialiste: „Pământul pe care calcă soldatul rus este al nostru”. Își arată fața adevărată, amenințând să radă de pe fața pământului țările care îi opun rezistență: „Ce rost mai are această lume fără Rusia?” Iar propaganda imperialistă, de o brutalitate incredibilă, declară deschis: „Noi nu avem nevoie de dragostea voastră, ci de frica voastră”.

XVIII

Dementul din Kremlin este avatarul reîncarnării succesive a tuturor tiranilor Rusiei imperiale, sovietice și postsovietice. Din când în când, el se urcă pe scaun și se admiră într-o oglindă imensă, retrovizoare, trăgându-și pe cap însemne vechi ale puterii absolute, de la tichia nomadă mongolă, șapca lui Monomah și coroana lui Ivan cel Groaznic până la însemnele cele mai noi, precum caschetele purtate de Dzerjinski, Stalin și Hitler.

De altfel, cum nimic nu este veșnic, regimul tiranic e sortit să se distrugă pe el însuși. Numai că, odată cu autodistrugerea sa, vrea să îndeplinească o dorință mai veche a diavolului, aceea de a băga în groapa istoriei întreaga lume.

Cu alte cuvinte, catastrofa nucleară e iminentă. Relațiile de prietenie dintre cei doi paranoici mondiali se deteriorează văzând cu ochii. Ei nu-și pot împărți rolul de salvator al lumii. Nu reușesc să dispute statutul de Mesia. Astfel încât sărmanii oameni tremură de frică în cătarea armelor atomice. Țintele au fost stabilite. Armele sunt pregătite de zbor către teritoriile-țintă. Cred că nici bunul Dumnezeu nu știe dacă dementul din Kremlin va transforma omenirea în tiranie globală sau o va arunca în flăcările iadului.

Dar ce rost ar mai avea omenirea ocupată de o Rusie înnebunită?

XIX

Fiodor Dostoievski afirmă, prin intermediul unui personaj din romanul *Idiotul*, că „frumusețea va salva lumea”. De-a lungul timpului, acest aforism a fost interpretat în diverse moduri și a generat o serie de reflecții asupra ideii de speranță și optimism. Frumusețea, ca expresie a valorilor universale, este tratată superficial și subiectiv, conform principului/capriciului: nu-i frumos ce-i frumos, ci-i frumos ce-mi place mie. Oricare sinonim al „frumosului” – moral, etic, estetic – poate fi folosit în acest context.

Scriitorul rus a avut o imaginație bogată și capacitatea de a transcende realitatea, explorând abisurile sufletului rusesc. Mă întreb uneori: talentul său vine de la Dumnezeu, de la diavol sau de la amândoi? Opera sa vastă și originală scoate în evidență *lumea rusă* plină de angoase și conflicte, cu personaje marcate de frici, crime, dezintegrare morală și obsesii sociale sau personale. Dostoievski explorează relația dintre preceptele creștine ortodoxe, ilustrate prin simboluri precum crucea sfântă a starețului Zosima, din *Frații Karamazov*, și aspectele dificile ale existenței cotidiene, cum ar fi toporul lui Raskolnikov, plin de sânge uman, din *Crimă și pedeapsă*. Autorul pune în contrast preceptele biblice referitoare la viața veșnică cu principiile ortodoxiei, prezentând diverse perspective asupra suferinței, mântuirii și valorilor culturale în contextul societății ruse.

Lumea rusă de astăzi, asemeni celei din romanele lui Dostoievski, a pierdut granița dintre bine și rău. Aceasta nu urmează viziunea personajelor inspirate de bine, ca starețul Zosima, prințul Mișkin sau Alioșa Karamazov, ci este dominată de personaje asociate răului, precum Verhovenski, Raskolnikov, Rogojin, Smerdeakov și Stavroghin. Așadar, rămâne cum a fost: o lume marcată de ură, de cruzime și dezintegrare...

Starețul Zosima, personaj emblematic al lui Dostoievski, definea iadul drept „suferința de a nu mai putea să iubești”. Aș întreba logica internă a textului (o fuziune autor-text-robot?!), cea care m-a îndemnat să scriu aceste rânduri, aș întreba-o, zic, dacă poate să numească o țară, un popor, o comunitate sau un om concret care suferă că nu mai poate iubi.

VA URMA

UȘI ÎN ASFINȚIT

DE LA INTERNAȚIONALĂ COMUNISTĂ LA ELEGIA ÎNTÂIA

de NICHITA DANILOV

Nichita Stănescu a debutat în anul 1960, într-un context politic sumbru, în care pluteau în aer urmele proceselor intentate unor intelectuali de elită precum Constantin Noica, Nicolae Steinhardt, Dinu Pillat, Alexandru Paleologu, Vladimir Streinu, Sergiu Al-George, Păstorel Teodoreanu, Dinu Ranett etc., arestați în 1958. Merită să fie reținut, de asemenea, și faptul că aproape în aceeași perioadă au fost arestați și o serie de tineri studenți, din aceeași generație cu Nichita Stănescu, care organizaseră la Putna, în 1957, o manifestare consacrată împlinirii a 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a voievodului Ștefan cel Mare (Iotul Zub), îndurând ani grei de detenție. Tot atunci se desfășurau peste tot ședințe de demascare a unor artiști, scriitori, profesori, studenți, considerați a fi elemente periculoase pentru regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care, în urma înăbușirii Revoluției din Ungaria din 1956, devenise mult mai vigilent, ținând România sub teroare și declanșând un val masiv de arestări. Chiar și după retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României, fapt petrecut în 1958, teroarea nu s-a atenuat, ci a crescut în intensitate. Menționăm și faptul că, tot în această perioadă, regimul Dej s-a opus politicii de destalinizare promovate de Nikita Hrușciiov, elaborând, după cum afirmă politologul Vladimir Tismăneanu, așa-numita doctrină a „stalinismului național, bazată pe menținerea unei drastice ortodoxii în politica internă, combinată cu o deschidere spectaculoasă în relațiile cu Occidentul”. Politică pe care, de altfel, o va continua, mai târziu, cu accente paroxistice, și Nicolae Ceaușescu.

Vremurile erau tulburi, crâncene. Închisorile încă gemeau de deținuți. Decongestionarea avea să vină abia în 1964, cei drept, pentru o scurtă perioadă.

În linii mari, acesta este contextul politic în care a debutat Nichita Stănescu și generația sa. „Citită astăzi cu o autosuficientă ignoranță, scrie criticul Bogdan Crețu, unul dintre exegeții lui Stănescu aparținând generației mai tinere, *Sensul iubirii* nu mai impresionează în ansamblul său. Ba chiar i s-ar putea reproșa faptul că el conține multe poeme convenționale, angajate, pe teme consacrate ale vremii”. Observația lui Bogdan Crețu e cât se poate de pertinentă. Vorbind despre cartea de debut a lui Nichita Stănescu, nu trebuie să uităm nici de rolul pe care l-a jucat celebra Școală de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu”, înființată în anul 1950, având ca model Institutul de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova, cu scopul de a forma o generație tânără de scriitori și critici literari, educați

în spiritul doctrinei marxist-leniniste. Chiar dacă pe atunci tânărul Nichita Stănescu nu a urmat cursurile acestei școli, mulți dintre colegii săi de generație și de facultate trecuseră prin această instituție, unde avuseseră profesori de elită, cum au fost G. Călinescu, Tudor Vianu, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Silviu Iosifescu etc., care i-au îndochinat, dar, totodată, prin cărțile lor, le-au sădit în suflet și dragostea de literatură. Dintre cursanții și absolvenții acestei școli putem aminti câțiva scriitori remarcabili care au rămas în istoria literaturii române: Aurel Covaci, Ion Horea, Dumitru Micu, Ion Gheorghe, Radu Cosașu, Florin Mugur, Alexandru Andrițoiu, Gheorghe Grigurcu (care fusese exmatriculat în urma vizitei făcute lui Tudor Arghezi la Mărtișor), Fănuș Neagu (exmatriculat și el din pricina faptului că nu se adaptase normelor programului rigid, frecventând noapte cârciumile și casele de prostituție din Piața Matache), Lucian Raicu, Ion Băieșu, Nicolae Labiș, Zaharia Stancu, Nina Cassian, Gheorghe Tomozei și mulți alții. Desigur, într-o anumită măsură, literatura lor a rămas tributară epocii pe care au trăit-o. Datele statistice ne arată că, în mare, Școala de Literatură și-a îndeplinit misiunea și că, din cei 31 de absolvenți ai primei serii (1951), s-au impus pe scena noastră literară un număr de cincisprezece poeți, nouă prozatori și un critic literar. Nichita Stănescu n-a avut norocul sau nenorocul să fie selecționat pentru a urma cursurile acestei instituții. Ținând cont de firea sa nonconformistă, poetul avea toate șansele să fie exmatriculat, cum s-a întâmplat cu colegul său de breaslă și marele său prieten Fănuș Neagu. Sau, cine știe, poate că ar fi devenit, tot din pricina firii sale, un protejat al sistemului. Dar chiar dacă n-a urmat această școală, Nichita Stănescu a trăit în preajma ei și s-a conformat cutumelor stabilite acolo, în care compromisul era una din regulile de bază pentru a putea trece prin furcile caudine ale propagandei de partid, răzbind pe scena literară. Prin urmare, nu e de mirare că primul său volum de versuri poartă amprenta obsedantului deceniu și a contextului politic în care a fost scris și în care s-a format autorul *Necuvintelor*. Conștientizând aceste lucruri, nu ne surprinde faptul că volumul conține o mulțime de poezii dedicate partidului și marilor săi conducători. Toți poeții care au debutat în acea perioadă au făcut aceleași compromisuri.

Volumul *Sensul iubirii* se deschide cu poezia *Cântec*, care nu are nimic ieșit din comun, decât ultimele două versuri, care transmit un mesaj propagandistic specific

epocii: „C-un gând foșnesc toți arborii mai pur/ și c-o bătaie-a inimii răsună/ larg discul orizontului din jur/ parcă lovit de-un răsărit de lună.// Cu timpu-acesta bolții îi supun/ rubine și smaralde, ametiste/ și cărămida trupului mi-o pun/ la ridicarea lumii Comuniste”.

Plecând de la aceste versuri, care deviază sensul poeziei, putem trage concluzia că iubirea cântată de poet nu-i altceva decât o iubire dedicată construcției orânduirii comuniste. Abia parcurgând și alte poezii, unele splendide, ne dăm seama că firul acesta călăuzitor e unul fals și că mesajul poetic stănescian e altul. De fapt, dedicațiile sale închinare Comunei și construcției orânduirii comuniste sunt niște forme fără fond. Niște simple zdrăgănituri de liră. Și azi se scriu destule poezii angajante, dedicate unor cauze ce și-au pierdut de mult sensul. Aș putea să spun că aceste creații lirice, scrise din oportunism, au devenit mult mai nocive decât modelele lor din anii cinzeci.

În fine, după această scurtă acoladă, să revenim la *Sensul iubirii*.

De departe cea mai interesantă poezie angajantă publicată în acest volum e *Internaționala*, dedicată lui Vladimir Ilici Lenin, părintele comunismului, de fapt, un scleratul fanatic, un trădător de țară, propulsat la putere de forțe străine, ostile Rusiei, care au pompat în el patruzeci de milioane de mărci de aur, pentru a răsturna regimul țarist și a face revoluție, un om cu mintea rătăcită, bolnav de tabes (sifilis cerebral), din pricina căruia a fost dezlănțuită o cruntă prigoană nu numai împotriva nobililor și a clasei avute, ci și împotriva intelectualilor, a muncitorilor și țăranilor, a bisericii și, bineînțeles, a libertății de exprimare. În anul 1960 regimul Dej a organizat o mare sărbătoare dedicată aniversării lui Vladimir Ilici Lenin, de la a cărui naștere se împlineau nouăzeci de ani. Cu această ocazie Nichita Stănescu a scris *Internaționala*, incluzând-o în volumul său de debut. E curios că volumul nu conține și poezii dedicate lui Stalin. Explicația ar fi că odată cu venirea la conducerea URSS-ului a lui Nikita Hrușciiov crimele staliniste au fost demascate, iar cultul personalității lui Stalin aspru înfierat. Poezii dedicate lui Stalin au apărut pe parcursul anilor 1947-1954. După care s-a făcut tăcere, deși regimul Dej, după cum am relatat mai sus, a avut rezerve în privința condamnării cultului stalinist, dar asta e o altă poveste.

Poeților care i-au dedicat poezii lui Lenin și lui Stalin – și au fost o mulțime – istoria le-a dat o palmă usturătoare peste cap. În cazul autorului *Necuvintelor*, situația e și

mai bizară, întrucât mama lui, Tatiana Cereaciuchin, născută în 1910 la Voronej, era fiica generalului Nikita Cereaciuchin, a cărui familie s-a refugiat din Rusia în România, în urma prigoanei declanșate de revoluționarii bolșevici. Prin urmare, poetul avea toate motivele să-l urască pe Lenin, nicidecum să-i dedice poezii. Dar contextul politic l-a făcut să treacă destul de ușor peste ura de care era cuprins. Asta pe o de parte; pe de alta, poezia în cauză nu are prea multe tangențe nici cu Lenin, nici cu *Internaționala* comunistă. Poemul despre care vă vorbesc începe astfel: „Nu s-a arătat nicio cometă la nașterea lui, nici despre/ Judecata de/ Apoi nu s-a pomenit niciun cuvânt,/ deși vechii orânduiți îi suna ziua din urmă și mările băteau,/ băteau din timpane”. Și după acest preambul oarecum abstract, poezia continuă pe un ton ceva mai patetic: „Dacă aș putea privi de foarte departe,/ de lângă Proxima Centauri,/ așa cum peste două sau trei zile vor privi urmașii mei –// o, doar de nouăzeci de ori s-a rotit pământul în jurul soarelui/ – aș striga, și iată a patra parte a sferei a fost judecată:/ cei leneși să plece unde vor!// Și a fost un război cumplit/ – iar stingerii lui poți să-i spui/ Pace ori/ Lenin poți să-i spui, are același înțeles.// Sufletele proletarilor morți pentru libertate pot fi numărate după stelele/ Căii-Lactee.../ Tot ce e vechi va fi judecat pe-ndelete,/ cu balanța precisă a istoriei”.

Azi, balanța precisă a istoriei judecă și această poezie. Nu atât de aspru cât ar trebui. Ci cu indulgență și înțelegere umană a vremurilor în care a fost scrisă. În fond, ea constituie una din monedele ce au fost plătite Cezarului, adică cenzurii, pentru ca poetul să poată publica volumul său de debut. Dacă scoatem cuvântul Lenin și altele două-trei din text, poemul lui Nichita stă și azi în picioare. Mai mult decât atât, începutul *Internaționalii* amintește de începutul *Elegiei întâia*, închinată lui Dedal, arhitectul labirintului regelui Minos din Creta, tatăl lui Icar, „întemeietorul vestitului neam de artiști, al dedalizilor”. Între apariția volumului *Sensului iubirii*, în care este inclusă poezia dedicată lui Lenin, și cea a elegiilor s-a scurs o perioadă de șase ani. Doar șase ani, dar în acești șase ani poezia lui Nichita Stănescu a crescut enorm, atingând zenitul. Conștient sau nu, oricum, mânat de un impuls necesar supraviețuirii poetice, el a făcut acest sacrificiu. Și atunci cum să-l judecăm și cum să-i percepem creația poetică, decât cu admirație și înțelegere.

Dar să cităm un fragment din *Elegia întâia*, pentru a vedea

Credit fotografic: Mihai POTĂRNICHE

IN SFUMATO

CÂND GRĂDINA E DE STICLĂ /II/ de EUGEN LUNGU

Emerile, inconștiența și indeciziile identitare, servituțile față de aplombul autoritar al ocupantului, ezitarea, neîncrederea timidă în valorile istorice românești – toate aceste momente autoarea le rezolvă prin sinuosul destin al orfanei abandonate de părinții pe care nu și-i cunoaște. Astfel, un conflict, s-ar părea pur domestic, ia amploare identitară, căpătând mari valențe simbolice. Căci fiica, destul de obedientă la începuturi, se desparte rând pe rând de învățăturile false și cutumele străine pe care i le inculcă mama vitregă, impunându-i chiar ura față de propriul neam. Metamorfozele comportamentale ale fetei ne sugerează ideea că orfana e o personificare foarte reușită, fără patetisme epice, a întregii Basarabii!

Nu vom exagera și nu vom insista prea mult asupra respectivului avatar simbolic, dar fără această dimensiune emblematică romanul și-ar restrânge ideatica la o simplă schiță de moravuri. Sunt o mulțime de episoade, de momente-cheie care ne oferă indicii asupra acestei dimensiuni. E profund simbolic faptul că fata, care îndrăgise atât de mult sucul de mesteacăn (alt reper conotativ!) e violată anume sub un mesteacăn. (Nostalgici după nordul lor, rușii au împânzit cu acest venetic vegetal aleile din orași!) Într-o foarte reușită cronică la spectacolul lui Petru Hadârcă (invocat mai sus), publicată în revista „Moldova” (numărul din septembrie-octombrie 2024, p. 36), Maria Pilchin intuia perfect contextul simbolic al romanului, dar și al scenariului creat după roman:

Lastocika este copila-rândunea căreia i se taie aripile din vârsta copilăriei și întreaga ei viață de adolescentă, tânără, femeie, mamă se zbate între identitatea sa personală, socială, etnică, de gen. Povestea ei este povestea Basarabiei: orfană în sens istoric, sărăcită, lipsită de identitate și violată de imperiul totalitar.

Această dimensiune emblematică e susținută & augmentată și de titlul romanului – *Grădina de sticlă*. Noțiunea *sticlă*, fără a avea o definiție certă în cele mai multe lucrări enciclopedice (doar în dicționarul de simboluri semnat de Jean Chevalier și Alain Gheerbrant ni se dă un exemplu din *Bouteille à la mer* de Alfred de Vigny), ne sugerează prin simț empiric senzația de fragil, de casabil, de ceva care poate fi foarte ușor deteriorat fizic. Tamara Pavlovna nu are o grădină (pentru firea ei de Harpagon asta ar fi însemnat cheltuieli în plus!...), așa că fata își creează

una prin autoiluzie. Fermecată de jocul luminilor în depozitul de sticle din casă, în cele câteva clipe libere când stăpâna e plecată, adolescența își construiește o imaginară *grădină de sticlă*:

Aveam la dispoziție un sfert de oră. Deschideam larg ușa și mă lăsam pe vine ca să intre larg lumina. Nu se întâmpla dintr-odată. Mai multe lucruri trebuiau să se suprapună, să se împace, însă nu a fost zi în care să nu se întâmple. Aranjate în lăzi de sârmă până în pod, la atingerea luminii, sticlele înviau. Culorile lor simple se amestecau, și nășteau altele – neașteptate.

*Un rând vișiniu, un rând alb: trandafirie.
Un rând cărămiziu, un rând maro: miere.
Un rând verde, un rând alb: turcoaz.
Albele singure: argint.*

Grădina mea de sticlă.

Evident, *grădina* e un fruct al imaginației pure, o fantasmă utopică, artificială, construită din refracția luminii și jocul cromatic în sticlele adunate de la bețivi. Fata nu e însă atât de naivă ca să nu lege cauza de efect și să nu-și dea seama de fragilitatea acestei iluzii, dar și de viru-

lența, de toxicitatea mediului în care e silită să-și ducă existența:

Am continuat fiecare cu treaba sa. Ea [Tamara Pavlovna] amăgea lumea, eu prindeam la minte. Acolo am învățat eu rusește – printre sticle și printre bețivi. Când îmi spune toanta de Florica cât de mișto i se pare că știu limba rusă și ce noroc am avut noi, basarabenii, că am învățat-o de mici... Mă întunec.

Între semnificațiile alegorice care gravitează în jurul noțiunii *sticlă*, să nu uităm nici de *capacul de sticlă* sub care își duc traiul locuitorii curții.

Deși fata termină o facultate, exercitând apoi profesia de medic (deci învață să gândească logic și să deosebească fără dificultăți *răul de bine!*), se pare că Tamara Pavlovna i-a injectat pupilei sale, odată cu rusa, și un cip malefic, răutatea din sufletul fiicei adoptive precumpănind deseori asupra bunătății. Înverșunarea inclemenței o reprimă, atât în gândire (se simte în monologul naratoarei la nivel de analiză a realității și a oamenilor), precum și în opțiunile comportamentale. De multe ori fata, apoi femeia, face eforturi teribile ca să-și învingă aceste porniri malițioase.

Memorialista are totuși un suflet deschis trăirilor adânci, mărturisirile ei luând uneori cadența poematului. Unele fragmente de text se citesc într-adevăr ca mici poeme în proză. Doar un exemplu:

Mi-ar fi plăcut să fie o pasăre măiastră – bătrână și înțeleaptă –, cu sânge care încheagă rânile și cu limbă de foc care linge morții și îi învie.

Mi-ar fi plăcut să fie un mesteacăn. Mii de frunze ca niște ochi au mestecenii, iar când îi tai, sânge de hârtie varsă. Niciodată să nu rănești un mesteacăn din dragoste. El nu iartă. Blestemul lui te ajunge în ziua nunții, și mireasă nu vei mai fi pe pământ. Coroana ți se va topi, inima ți se va usca, lacrimi vei bea.

Mi-ar fi plăcut să fie multe alte lucruri – prima mea amintire –, dar n-a fost. Nu mi-a ajuns frumusețe. Frumusețea mea au cheltuit-o alții și mi-au lăsat doar cioburile. Le-am adunat, le-am dus acasă și le-am trăit cum am putut.

În acest subiect zigzagat, când naratoarea sare brusc de la un episod la altul, fenomen dictat de fluxul unei memorii libere, basarabeanca nefixându-și drept scop să-și depene viața pe rând, în toate amănuntele, se remarcă frecvent ruperea firului memorialistic și trecerea subită la alt moment al dramaticei sale existențe. Momentul respectiv nu se mai reia, creându-se astfel un hiatus narativ pe care cititorul trebuie să-l completeze cu propria imaginație. Sau se reia, dar cu alte accente. Spre exemplu, nu știm nimic despre o bună parte din viața memorialistei – studiile la Facultatea de Medicină, fază pomenită doar în treacăt. La fel de eliptic e redată și perioada bucureșteană, când naratoarea apare în postura de medic. Foarte puține știm și despre nașterea copilei, sugerându-ni-se doar că fiica doamnei Grău ar suferi de o boală incurabilă. În același mod telegrafic, ni se relatează, mai mult aluziv, ce le făcea Rodion Eduardovici fetelor din orfelinat: textul lasă să plutească vagul peste aceste ieșiri sadice ale pedagogului („Simțeam cu ceafa, ca atunci când Rodion Eduardovici se auzea noaptea pe coridoare, că va urma ceva rău”). Doar într-o singură secvență se explică scurt ce *hobby practica* „pedagogul” maniac.

Avea deci absolută dreptate criticul spaniol care definea acest laconism mozaical drept „*la escritura caleidoscópica de Tatiana Țibuleac*”. Structura mozaicală a subiectului se resimte și la nivelul arhitecturii compoziționale: compartimentele sunt foarte mici – pentru o singură respirație secvențială.

Oricât ar părea de straniu, dar aceste hiatusuri nu se reflectă negativ asupra demersului narativ. Ba dimpotrivă, îi dau o doză de mister epic, nespusul și tangențele aluzive fiind totodată și o rețetă neobișnuită cu efect de suspans.

Vara... și *Grădina*... sunt două cărți gemene. În primul rând, se asociază prin strategia narativă: ambele texte sunt emise de la persoana întâia singular, subiectele fiind de fapt mărturiile scrise a doi adulți care își povestesc copilăria și adolescența. În al doilea rând, ambii își privesc cu ură și silă trecutul. Aleksy, protagonistul din primul roman, un băiat cu handicap din cauza traumelor cauzate de indiferența

EDIȚII EUROPENE ALE ROMANELOR TATIANEI ȚIBULEAC

TATIANA ȚIBULEAC
EL JARDÍ DE VIDRE
TRADUCERE
ÎN CATALANĂ
DE ANTONIA
ESCANDELL TUR
BARCELONA
EDITORIAL
LES HORES, 2021

TATIANA ȚIBULEAC
ÜVEGKERT
TRADUCERE
ÎN MAGHIARĂ
DE ATTILA JOO
BUDAPESTA
METROPOLIS
MEDIA
2021

TATIANA ȚIBULEAC
**L'ESTATE IN CUI MIA
MADRE EBBE GLI
OCCHI VERDI**
TRADUCERE ÎN ITALIANĂ
DE ILEANA M. POP
ROVERETO
KELLER EDITORE
2023

criminală a părinților față de el, concepe lumea și aproape pe toți cei din jur ca pe o oroare continuă în care el nu-și află locul. Evident, își urăște, la modul visceral, întâi de toate, propriii genitori. Pe mamă-sa ar vrea s-o ucidă de mai multe ori pe zi: „Erau seri în care ajungeam acasă după ore – eu fără a scoate un cuvânt tot drumul, iar ea vorbind prostii fără întrerupere – și nu o mai puteam suporta. Îmi venea să o bag în mașina de spălat și să o pornesc la ciclul de opărit cearșafuri. Să o închid în congelator și să o scot de acolo fărâmițată. Să o iradiez. În acele momente în care mai aveam în cap fețele colegilor deformate de răs și pe Jude languroasă, gustând glumele lor porcoase, o voiam pe mama moartă”. (Iată, în sfârșit, o carte care ar putea să-i placă filozofului Horia V. Pătrașcu, universitarul din Iași care scria despre „Existențialistii noștri...”.)

Complexul ostracizării include și propriul ego, Aleksy fiindu-și ostil – până la autodesființare! – chiar sie („Eram un nimic, iar viața mea era o adunătură de nimicuri. Trăiam ca un nimic și visam ca un nimic, în urma mea, în loc de urme, rămăneau doar adâncituri mici pline cu nimic, iar lumea nici măcar nu observa aceste urme ale mele, pentru că nu poți observa ceea ce nu se vede”).

Un paroxism al aversiunii și înstrăinării caracterizează și fata fără prenume din *Grădina...* (îi știm doar numele de familie: Grâu). Nu are părinți, orfelinatul fiind pentru ea o închisoare.

Ura până la vomă față de toți și de toate (clipele fericite din viața lor sunt rarissime!) îi înfrățește. Uneori pare că sunt de fapt același personaj în două ipostaze de gen aparte. În cele din urmă, ambii răzbat în viață, devenind cineva, dar mizeriile unei copilării fără firescul dragostei părintești îi marchează psihologic, sufletele lor rămânând niște oglinzi pocite care reflectă doar maleficul existenței.

Dacă aş pune pe un cântar valoric cele două romane ale Tatianeî Țibuleac, ambele la fel de bune, aş înclina spre *Grădina de sticlă*. Îmi rezum opțiunea: primul roman reflectă teme din spațiul general-umanului, al doilea are însă pentru noi un impact covârșitor prin problematica situată în perimetrul naționalului.

În *Grădina...*, repet, autoarea atacă teme acute, cu subtexte social-politice, identitare, lingvistice ș.a., aflate într-o ciudată osmoză istorică, unele dintre acestea rămânând într-un *standby* mult prea prelungit, fără a se identifica nici astăzi o limpezire rezonabilă. În subiectul romanului, nivelul domestic și cel simbolic, aproape subliminal, se completează și se susțin reciproc atât de reușit, încât unii cititori nici nu le vor percepe ca ansamblu dual, ci îl vor recepta ca pe o dramatică poveste de viață a unei sărmane fete de orfelinat. Cred că în asta și constă revelația cărții: textul ei evită discursul frontal-demascator, care adeseori eșuează în publicistică pură, cum li s-a mai întâmplat unor autori de la noi. În *Grădina...* e altfel: mesajul general e rezolvat printr-un destin particular. Care face să vibreze și inima cititorului, dar activează și procesul reflexiv de adâncime al acestuia.

16 decembrie 2024

VARUJAN VOSGANIAN: POEME

I

Îmi îngrop fața în palme, înmormântarea cea de toate zilele, îmi spun, așteptând mica înviere a dimineții, micile patimi și Evanghelia scrisă la persoana întâi, senzația că nu sunt contemporan cu mine însumi

Absent uneori din propria-mi viață, trăind pe placul celorlalți alteori, pierzând avionul și cei care mă așteptau îmbrățișând pe-altcineva, hoinărind, încât oriunde mă opream, însemna c-am ajuns, nu-mi sunt pe deplin contemporan mie, trăirile sunt mai lungi sau mai scurte ca viața, nu cred în timpul care măsoară, nu cred în Înviere până nu văd pe obrajii morților lacrimi

II

Am moștenit de la ai mei dreptul de a avea amintiri pe care ei n-au avut timp să le uite, mi-au lăsat amintirile moștenire așa cum mi-au lăsat casa părintească și curtea, cireșul din fundul grădinii, hainele agățate în cui care-i așteptau încă să se întoarcă, mormintele din cimitirul de peste calea ferată, pozele în care erau cei ce nu mai erau

De la ai mei am moștenit tenul smead și ochii umbroși, sprâncenele arcuite și negre, sângele care nu se face cerc, să se odihnească, de la ai mei am moștenit viața cu nostalgiile și nădejdlile ei, și tot de la ei am moștenit moartea

Am moștenit de la ai mei dreptul de a avea amintiri pe care n-au avut timp să le uite, deși ei n-ar fi vrut să se întâmple asta, pentru binele meu

V

O urcare a treptelor, o piramidă, sufletul meu care nu se află pe nicio hartă și nu există hartă pe care să nu o cuprindă, greutatea lui e egală cu greutatea umbrei, dar umbra are formă și n-are conținut, în timp ce sufletul mustește de miez, dar forma nu i-o cunoaște nimeni, oglindirea lui e tot el, dacă l-ai întâlni pe stradă, nici nu l-ai cunoaște

O urcare a treptelor, până la altarul de piatră, un cuțit răsucit care, ca orice jertfă, împovărează, o geometrie a sufletului, de neimaginat, lipsită de axiome, cu unghiurile căscându-se în jurul cercului lui Kandinsky, o geografie variabilă, precum dunele pe care vântul le plimbă-n deșert, cristale de sare pe care le lasă în urmă lacrima și sudoarea, le e prea sete ca sufletul să se liniștească, o geometrie rămasă pe gânduri, un joc de lumini și de umbre ca și cum sufletul ar avea boltă și pe ea ar sclipi steaua Sirius, o urcare a treptelor și câte asemănări, Piramida lui Keops, marea piramidă din Cholula și sufletul meu, fiecare dintre ele are, în adânc, o cameră ascunsă

XII

Cea mai frumoasă noapte din an când înfloresc teii de vară și cerurile se întredeschid, de parcă frunzele căzute s-au strâns din pomul binelui și al răului, se lasă să ardă mocnit până când binele și răul se desfac în vălătuci de fum și pornesc îmbrățișându-se peste lume ca mirii pe acoperișuri

Iar binele și răul se împletesc ca o funie coborâtă din cer, ne iubim, nu mai putem fi inocenți, și așa cum luna își are creșterile și descreșterile ei, o parte a chipului tău rămâne în umbră, e cea mai frumoasă noapte din an când înfloresc teii de vară și chipul tău rămâne în umbră, aud cuvintele șoptite de pictorul oacheș: „femmes, soyez misterieuses!” și nu vreau să te am pe de-a-ntregul pentru că nu vreau să te pierd.

EVENIMENT EDITORIAL

VARUJAN VOSGANIAN
150 DE POEME

ILUSTRAȚII DE
MIRCIA DUMITRESCU

IAȘI, JUNIMEA
2025

Portretul lui V. Vosganian
de Mircia Dumitrescu

Versurile și ilustrația ne-au fost
oferite spre publicare de autorul
cărții și de editorul ieșean

05 > NICHITA DANILOV: DE LA INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ LA ELEGIA ÎNTÂIA

similitudinile: „El începe cu sine și sfârșește/ cu sine./ Nu-l vestește nicio aură, nu-l/ urmează nicio coadă de cometă./ Din el nu străbate-n afară/ nimic; de aceea nu are chip/ și nici formă./ Ar semăna întrucâtva/ cu sfera,/ care are cel mai mult trup/ învelit cu cea mai strâmtă piele/ cu putință. Dar el nu are nici măcar/ atâta piele cât sfera”.

Elegia întâia este considerată unul din vârfurile creației stănesciene. Ce bizar că punctul de plecare al acestei capodopere îl găsim în poezia dedicată lui Lenin.

Voi încheia citând câteva fragmente din poezia *Pe câmpul de piatră*, una din piesele de rezistență ale volum *Sensul iubirii*, scrisă probabil în urma unor scene petrecute în copilărie în timpul războiului sau a unor relatări privind masacrarea cailor de către comuniști, în perioada colectivizării agriculturii.

Dar iată cum sună poezia lui Nichita Stănescu: „Pe câmpu-nghețat, caii mureau, câte unul,/ în picioare, cu ochii deschiși, de piatră./ Vântul îi răsturna pe rând, câte unul,/ bubuia pe rând, câte unul,/ ca pe-o nesfârșită tobă de piatră.// Eram copil, pe-atunci, mi-era frig,/ și priveam, clănțănind, picioarele lor paralele,/ cu potcoavele-n aer, aburind de frig.../ unu, două, trei, patru/ număram clănțănind de frig,/ picioarele lor paralele.// Nu mă gândeam la nimic./ Mama s-a dus la oraș și a adus o pâine./ Peste tot e numai zăpadă... cai... și altceva nimic./ De-ar veni odată cu pâine!”

În ciuda atmosferei apocaliptice pe care o emană, și aceasta poate fi privită, într-un anumit sens, ca o poezie patriotică.

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

EROII & CITITORII LUI DORU CIOCANU

de MIRCEA V. CIOBANU

Provestea e de film hollywoodian. Un hyperrealism lejer. Amestec de document și SF, de întâmplări reale cu fantezii, de ficțiune „incorectă politic”, zice autorul și cititorii lui, ceea ce îi permite desfășurarea totală, spre scontata desfătare a cititorului. Eroul, taximetrist în Canada (meserie pasageră, nici primul său job, nici singurul) îl duce acasă pe un individ care își uită geanta pe bancheta din spate. O sumă uriașă de bani. După multe ezitări, taximetristul îi duce acestuia banii (avea cartea lui de vizită), care îi propune pe loc o recomandare grasă. Șoferul, bine-crescut, refuză, ca să regrete mai târziu. Dar generozitatea proprietarului banilor nu se încheie aici, personajele devin prieteni. Aflând că taximetristul (tot el naratorul, pe nume Doru Ciocanu) este din Moldova, îl întreabă de problemele sociale existente acolo și îi dă un milion de dolari pentru a rezolva problema closetelor din curțile școlilor, care trebuie înlocuite cu WC-uri moderne.

Dar protagonistul are libertatea de a folosi banii după bunul plac. Și aici apar alte idei. Susținerea unei formații muzicale, deschiderea unei cantine sociale pe lângă o cafenea. Proiectul social se rezolvă, așadar, pasager. Colateral, cumva. Problema sanitară e, cel mult, (doar) un punct din program. Proiectul muzical domină scena, transformându-se într-o adevărată revoluție patriotică. Aici filmul alunecă spre Kusturica. Ideea care îți vine în minte: toate revoluțiile iau foc doar după ce protagoniștii vin din exil, din alte țări, cu libertatea intrată în oase, nu doar în inimă. Prind la curaj în țările libere, cum ar veni.

Totul arată ca un film, ziceam. Muzica, în context, ar fi de la Zdob & Zdob la Irina Rimes în duet cu Ionel Istrati. De exemplu. Alternativă: orchestra lui Adriano Marian interpretând, la Teatrul Verde, muzică din filmele americane... Toate acestea (dacă romanul s-ar converti în versiune cinematografică) ar intra în film, nu doar ca fundal muzical (ca *soundtrack*). Cu scene lirice, filmate cu drona, la Orheiul Vechi.

Am ezitat înainte de a-mi consuma timpul cu această narațiune. Un argument de a nu citi cartea (deh, de a nu o pune pe lista lecturilor prioritare) a fost acest CV propus de autor pe pagina de contratitlu, după mine, prea forțat ludic:

„D. Ciocanu s-a născut sub formă de link. Vezi aici și aici. Dar, în procesul convertirii linkului, și-a schimbat forma și a văzut lumina zilei sub formă de copil umanoid. Savanții britanici și șamanii amerindieni susțin că, înainte de a se naște, spiritul își caută părinții. Creatorul îi oferă o listă de cinci cvadrilioane de cupluri din întregul Univers, dintre care spiritul își alege părinții. D. Ciocanu s-a născut la 30 mai 1968 d. Hr. Mama, Maria, este cea mai bună mamă din lume. Tatăl, Aurel, a fost scriitorul Aurel Ciocanu, cel mai bun tată din lume. D. Ciocanu consideră că nu a greșit în alegerea sa. Pe parcursul vieții, umanoidul D. Ciocanu a desfășurat diverse activități inutile, inclusiv activitatea de a scrie cuvinte. A scris milioane de cuvinte în cadrul diverselor gazete și gazetute în urss și în R. Moldova, irosind, fără să-și dea seama, tone de hârtie, și a scris miliarde de cuvinte pe Facebook, cheltuind luni de zile din viețile prietenilor lui de acolo. A obținut succese în diverse domenii ale vieții, atât în urss, pe care o detestă până în străfundul rărunchilor, cât și în Republica Moldova, pe care o iubește până în cosmos, dar o urăște pentru că nu se unește cu România. Viața în Canada, unde a plecat în 2008 (cât opt armăști sovietice), o consideră provizorie. Mai devreme sau mai târziu, vă reveni acasă, în România Mare. A mai editat, înainte de această carte, altele cinci, la editurile Cartier și Urma Ta: *Dicționar Auafed*, 1995, după care autorul a lăncezit ani buni. *Dicționar Auafed 2*, 2015, care l-a propulsat în înălțimi celeste în circa 20 000 de civilizații din Calea-Lactee. *Dicționar Auafed 3*, 2016, care a confirmat triumful cărții precedente. *Amintiri de pe Planeta M.*, 2017, care a deschis noi orizonturi pentru autor și pe Klingon. *Dicționar Auafed 4*, 2019, care a obținut premii extra-galactice. *Auzi cum cântă conestoga?* este o lucrare realizată la solicitarea fratelui dac al autorului, Gheorghe Erizanu. «Lasă fleacurile de dicționare auafede, scrie ceva substanțial.» Dacă această ediție e «ceva substanțial» sau tot un fleac, rămâne de văzut. Ciclul de *Dicționare Auafede* va fi continuat totuși, cât o fi ș-o trăi autorul”.

Așadar, la îndemnul editorului, scriitorul lasă *fleacurile* pentru a scrie ceva „substanțial”. Dar, precum rușii – personaje detestate de autor, orice ar construi ei (conform mitului definitoriu), le iese neapărat un Kalașnikov –, așa și autorul, având dicționarele sale în gene (nu doar

în sânge), deși lărgeste scena (pe tot *ma-pamondul*, vorba vine) și o populează cu toate personajele de pe vinieta biografiei sale (prototipurile sunt nu doar reale, ci și poartă numele persoanelor reale, de la tata Aurel la fiica Mădălina – tot ea, simpatica muziciană, cunoscută ca DJ Borș, pentru cine nu știe), tot o sumă de scene și tablouri disperate avem, pictate și descrise spumos. O panoramă a lumii de azi, din Canada și Moldova, cu peisaje decupate neregulat, încercând să se adune într-un puzzle. Sau, pornind de la dinamica vizibilă a evenimentelor, secvențe surprinse cu dispozitivul video al telefonului mobil, încercând să se lipească, la etapa de montare, într-un film coerent, într-o istorie. Cu succes variabil, dar încercarea merită apreciată.

O recomandare argumentată o propune Emilian Galaicu-Păun (și aici mă fac atent): „*Un roman incorect politic* – ceea ce-mi amintește de pledoaria lui Milan Kundera pentru «romanul ca loc de suspendare a judecății morale» –, așa își subintitulează basarabeanul, stabilit în Canada, Doru Ciocanu (n. 1968) scrierea *Auzi cum cântă conestoga?*, Cartier, 2024. Lucrare compozită («din tort în tort», ar fi zis bunicile noastre de la țară), împletind într-un tot întreg coerent romanul (incorect!) politic, romanul picaresc, romanul SF, romanul realist, nu în ultimul rând romanul autobiografic-poetic – cine dintre basarabenii plecați în lume n-ar fi visat să-și scrie propriul *Din Calidor?*!, parizianca Lorina Bălțeanu tocmai a făcut-o, prin *Legată cu funia de pământ* –, și mai cu seamă un text de plăcere, care se citește dintr-o răsuflare, fiindcă intriga te prinde – iat-o rezumată, în câteva replici: «– Dă-mi o idee de proiect pentru Moldova. Ți dau un milion de dolar. Măine! Ce-ai să faci cu ei? Ți ajută pe săraci? Hrănești niște guri? Ce-ai face? Zi-mi! – El are o idee mai veche, zise Rosa. Să construiască veceuri în școli. – Veceuri în școli? Minunat!... Stai un pic, da’ ce, școlile în Moldova nu au veceuri?? – Au, dar în școlile din sate sunt afară. – AFARĂ?! De ce afară? [...] Păi, fă-le veceuri omenеști, dom’le! Dă-mi contul tău bancar» –, iar firescul spunerii te face complice. *Auzi cum cântă conestoga?* este înainte de toate o carte a neamului (*nevoii*!, de la Mihai Eminescu citire), *bref*: «Moldovă, carte tristă, fără desene, necită, cu foile lipsă [...] Unde să te oploșim? Te-am oploșit în România, dar ești proastă ca noaptea și nu vrei. Te-am

DORU CIOCANU
**AUZI CUM CÂNTĂ
CONESTOGA?**

/UN ROMAN INCORECT POLITIC/
CHIȘINĂU, CARTIER, 2024

oploși în Europa, dar rușii ți-au băgat în cap niște idei-muște, cu lăbuțe pline de rahat, ți-au injectat votcă în vene și te-au proclamat rusofilă. Timp de două sute de ani, te-au proclamat ortodoxă, te-au întunecat cu frica (nu cu dragostea) de Dumnezeu, te-au târât de păr mai întâi în beserica lor moscovită, apoi în partid, apoi iar în beserică, ți-au dat nume rusești, te-au dus în siberii, ți-au împușcat părinții și bunicii, te-au înjosit în ultimul hal și tu tot la ruși te tragi. Cât de tâmpită poți să fii, după toate batjocurile rusiei, tot încolo să te tragi?!»... Am reținut și eu această imagine, care merită aplaudată: „Moldovă, carte tristă, fără desene, necită, cu foile lipsă...”

Acum (cu lecturile promoționale în față), mă gândesc unde pun – la plus sau la minus – *jam-session-ul* formației *Snails* (l-am văzut, pe YouTube), dedicat romanului (cum ar veni, nu doar dedicație muzicală, ci și ludic-promoțională, artiștii citind-citând solemn din roman). Frumos! O punem la activ.

Doru Ciocanu are două avantaje pentru a scrie un roman bun. Și-a antrenat spiritul liber în lucrări indefinibile ca gen, deci iresponsabile, și asta i-a dezlegat limba; pardon, penița; pardon, tastatura. A doua e că, după o lungă evadare în străinătăți, eroul poate, la revenire, să privească baștina cu ochi proaspeți, inocenți și plini de uimire. Să redescopere universul ca și

cum cunoscut/ ca și cum necunoscut. Iar din asta, se știe, iese literatura, ies literaturile. Eu i-am zis perspectiva *Scrisorilor* persane, cu trimitere la Montesquieu, desigur: iluministul francez a încercat să privească Parisul cu ochii unor călători din Orient. Schimbarea perspectivei conduce la efecte surprinzătoare.

Al treilea avantaj posibil Doru Ciocanu l-a ratat: după Hemingway, succesul literar poate fi asigurat de o copilărie nefericită. Fiul unor intelectuali, D.C. nu putea să aibă acest privilegiu. Din acest motiv, el forțează nota, inventând aventuri de copilărie, dar nu era nevoie! Este greșeala pe care o fac mulți care, pe urmele lui Marc Twain, caută aventuri. Marcel Proust a demonstrat că se poate și fără. Ca să nu mai vorbesc de părintele literar al lui Leopold Bloom, care, pentru a construi o parafrază după indefinibilul Homer, nu a avut nevoie nici de eroismul personajelor, nici de suferințele vreunui Marcel, ca înlocuitoare ale aventurilor... Spun asta, deoarece Doru Ciocanu e un om al lecturilor, care face referințe dese la arta povestitului (și nu numai), așadar, știa unde să caute.

Al patrulea avantaj Doru Ciocanu și l-a însușit fără să-i fie de folos. E vorba de bogățiile subit căzute pe capul eroului (ce autor de povești nu visează lada cu bunătăți din podul Sfintei Duminici?). Aici eroarea e de natură naratologică. În basme, bogățiile sau, altădată, soluțiile salvatoare pe principiul *Deus ex machina* sunt dovada incuficienței naratologice, nu argumentul suprem al imaginației. Literatura este a învinșilor, nu a învingătorilor. Cei care înving, imediat sunt expulzați. Cum ai ajuns învingător, ți se încheie povestea, nu mai ești interesant. Compensator, ți se dă o Ileana Cosânzeana de nevastă și ți se face nunta. Fugar, sumar, în final, într-o frază, cel mult. Pe când povestea însăși e căutarea dramatică, supraviețuirea, lupta corp la corp, când nu ești sigur niciodată cine va învinge: voinicul sau zmeul. Aici însă, eroul, chiar și atunci când este băgat în beciurile poliției, nu este lăsat, barem, vreo săptămână, să zgărie pereții cu unghiile, să culeagă –

pentru binele narațiunii! – niște flori de mucegai ale suferinței...

Foarte multe lucruri banale, recognoscibile, știute, în această narațiune, de la istoria hollywoodiană, cu povestea ei, până la amintirile, de fiecare dată forțate, pentru a fi captivante. Dar toate astea prea puțin contează, de vreme ce avem un narator care povestește captivant, lejer și fără complexe, cunoscând atât stratul literar al limbii, cât și substraturile populare și regionale, dar, mai ales, suprastraturile argotice și barbarismele de ultimă oră. Și se aventurează să nu neglijeze niciunul din secțiunile ce se impun contextului. Un fel de *unitate stilistică* în *năucitoarea ei diversitate*. Iar cele mai spumoase file nu țin de stilistica textului (se părea că autorul va miza pe aceste jocuri de limbaj), ci de exotismul redescoperit (privit cu ochii spălați de pragmatismul occidental) al spațiului mioritic basarabean. Dar mizele sunt foarte diverse și împrăstiate.

Romanul e și un amestec incredibil dintre un curaj scriptural la limita obrăzniciei și o inocență factologică, diluând tandrețea și timiditatea cu maximalismul tupeist adolescentin, în special în evocările vârstei pubertății și al scenelor voyeuriste și erotice. O concurență permanentă a sincerității/artificialității acestor stări, având în vedere că materialul ficțiunii e viața autorului cu personajele la îndemână ca anturaj. Precizez: apreciem o ficțiune literară, după legile ficțiunii, nu punem note unei biografii. Or dezinvoltura afișată nu trebuie să cedeze niciun milimetru de teren literar. Pe aici, cu sentimentalismele nu se trece! Compromiți, prin impuritate, cinicul!

Scrisul (specificul acestui scris, adică: *scriitura*) lui Doru Ciocan s-a dezvoltat încă în serialul *Dicționarelor Auafede*, pe ideea lui Mircea Horia Simionescu din *Dicționar onomastic*. Iată cum aprecia această scriitură un lector doct, precum Vasile Gribincea: „De la primul volum, straniile și prietenoasele *Dicționare Auafede* au impus un autor deopotrivă nepretențios și inconfundabil. Scrisul lui înseamnă o naturalețe lingvistică fără rezerve, un umor

blând uneori și alteori bulversant (lăsând loc pentru rare – dar limpezi – momente de melancolie), memorabila combinare a unui realism intens autohtonizat cu elemente SF și filosofice (ironizate copios), nu în ultimul rând arta întorsăturilor (și, mai ales, a finalurilor) imprevizibile. Vocea lui Doru Ciocanu este a unui copil fără vârstă, explorând neobosit lumi (im)probabile, construindu-și cartea – în spiritul lui Mircea Horia Simionescu – asemenea unui joc interminabil, în care, la o lectură atentă, derizoriul asumat al textelor nu ne împiedică să remarcăm inteligența scriitorului”. Scriitura asta mi-l amintește cel mai mult pe Igor Guzun, unul dintre apropiații (personaj/cititor și el) ai lui Doru Ciocanu.

Dar cred că cel mai generos în aprecieri este Dumitru Crudu, cel care se bucură de fiecare succes literar al compatrioților. Adevărat, Tatiana Țibuleac și (mai ales) Valentina Șcerbani sunt din cu totul alt registru literar și cultural decât Doru Ciocanu. Dar poate că are dreptate Dumitru Crudu: „Încă din prima zi după ce s-a întors din Canada, Doru Ciocanu a venit să protesteze în fața Ambasadei Rusiei, iar acolo, în timp ce stăteam cu pancarte în mâini, mi-a povestit că scrie un roman. Între timp, l-a terminat. De la Tatiana Țibuleac și Valentina Șcerbani încoace, nu am citit nimic mai captivant și mai fluent. Personajul principal e chiar Doru Ciocanu. Utopia, parabola, romanul politic, romanul picaresc, romanul SF, autobiografia, romanul realist își dau mâna în acest roman pur și simplu tulburător. Un roman despre identitate, tranziție, despre visul canadian și cel moldovenesc, despre devenire, prietenie, nostalgie, dor, dragoste, fidelitate, nu poate fi decât un roman despre noi. Noi, cititorii lui. Cred că e cea mai bună carte a lui Doru Ciocanu și una dintre marile cărți ale literaturii noastre contemporane. Începând cu acest roman, Doru Ciocanu devine un mare scriitor. Un roman cu adevărat răvășitor”. Dumitru Crudu sugerează o idee pe care însă n-o spune până la capăt. Dacă un scriitor își imaginează cititorul pentru care scrie, atunci devine foarte limpede că Doru Ciocanu scrie chiar pentru personajele sale,

care se vor redescoperi aici și care vor aprecia textul din această perspectivă. Precum oamenii care se grăbesc seara acasă, deoarece „vor arăta un reportaj despre satul nostru”. Faptul în sine, al convertirii persoanelor în personaje, e (auto)suficient. O lume rotundă, un cosmos suficient sieși, paradis întruchipat.

Începută ca un film american... care putea fi intitulat *Odată în Canada...*, cartea se încheie în maniera unui film autohton (ceva între *Nuntă în Basarabia* și *Sașa, Grișa și Ion*). Și se cam scurg ca apa în nisip toate valurile promisiunilor. Dacă la început erai intrigat (pe faza „moldovenească” a narațiunii) cum va folosi eroul milionul de dolari meniți să rezolve problemele sociale și culturale ale Moldovei, spre sfârșit problema asta dispare (finanțatorul moare și îi lasă protagonistului o moștenire de șase sute de milioane de dolari!), dimpotrivă, vine o altă durere de cap: cum să cheltuiască suma fabuloasă? (Normal, dacă sunt bani, moldovenii trebuie să-i cheltuiască, nicidecum să-i păstreze, nicidecum să-i investească!) Lista visurilor moldoveanului e banală și cel mult amuzantă, nici măcar bizară sau relevantă. Romanul povestește un fel de vis al moldoveanului, de aici amestecul de Hollywood și Kusturica-Cobileanski, de document și SF, de Dumitru Crudu și *Cincizeci de umbre întunecate*. Visurile cotidiene convertite la literatură. Cât face numai pasajul, deopotrivă hiperrealist și suprealist, cu megaconcertul de muzică rock, în care toți strigă slogane unioniste!

Există spre final (de fapt, în a doua jumătate a cărții) un fel de oboseală a stilului, nu doar a narațiunii. Dacă la început autorul ne amuză – conștient – cu felul său de a vedea lumea, de a o descrie, de a o construi și, mai ales, de a relata, de a fabula, de a povesti..., spre sfârșit el se precipită să ne spună mai repede povestea până la capăt, fără a se concentra prea mult asupra *felului de a spune*...

P.S. Sper că nu v-ați pus întrebarea ce este conestoga și cum cântă ea... Este chiar ultimul lucru care ar trebui să vă intereseze.

EDITURA ȘTIINȚA | COLECȚIA „MOȘTENIRE”

DUILIU ZAMFIRESCU
OPERE | VOL. I-II
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE IOAN ADAM

„Prin aceste volume, cititorii redescoperă opera unuia dintre marii clasici ai literaturii române — Duiliu Zamfirescu: scriitor, diplomat, politician, membru titular al Academiei Române. **Volumul I** oferă o amplă selecție din creația poetică și nuvelistică a autorului: poezii publicate de-a lungul vieții, texte rămase în manuscris, dar și nuvele care conturează diversitatea prozei scurte zamfiresciene. Studiul introductiv, tabelul cronologic și notele realizate de Ioan Adam aduc un plus de context și interpretare. **Volumul II** reunește primele trei romane din «Ciclul Comăneștenilor» — «Viața la țară», «Tănase Scatiu» și «În război» –, considerate prima mare frescă epică a societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Scrise în perioada șederii autorului în Belgia și Italia, aceste romane surprind cu finețe dinamica socială, morală și politică a epocii. Volumul este completat de note critice și o valoroasă iconografie.”

EDITURA

LIVIU REBREANU
OPERE | VOL. I-III
STUDIU INTRODUCȚIV DE ION SIMUȚ

„Liviu Rebreanu este, cu siguranță, cel mai cunoscut romanțier român din perioada interbelică, fondator al romanului modern care îmbină armonios tradiția cu modernitatea. Ediția curentă este dedicată memoriei neobositului cercetător și cărturar Niculae Gheran, istoricul literar și editorul care și-a consacrat viața valorificării operei sale. **Volumul I** include studiul introductiv, un tabel cronologic întocmit de N. Gheran, romanul «Ion» și o secțiune de note și comentarii asupra genezei acestei capodopere. **Volumul II** cuprinde romanele «Pădurea spânzuraților» și «Adam și Eva», însoțite de note privind contextul literar și geneza textelor. **Volumul III** reunește romanele «Ciuleandra» și «Gorila». Ediția este completată de un material iconografic amplu, care pune în valoare atât viața și opera lui L. Rebreanu, cât și contribuția excepțională a lui N. Gheran la cercetarea acesteia.”

EDITURA

Foto de N. RĂILEANU

PERIPATETIKOS

PRESEDINTELE PODULUI MIRABEAU (I) de ARCADIE SUCEVEANU

Sunt la Paris pentru a treia oară. Invitația, pentru mine și pentru colegul Nicolae Spătaru, a venit de această dată din două direcții: din partea PEN Clubului francez, cu semnătura președintei Carole Mesrobian, și din partea Asociației Culturale Synergie Franco-Moldave, președintă Lucreția Bărlădeanu, colega noastră de la Chișinău și deopotrivă de la Paris, în colaborare cu Ambasada Republicii Moldova în Franța, ambasadoare: doamna Corina Călugăru. Pe linia PEN Clubului vom susține la Maison de la Poésie de Paris un recital poetic, în limbile română și franceză, în prezentarea și traducerea poetei Linda Maria Baros, redactor-șef al revistei „La traductière”, membră titulară a Academiei Mallarmé. Iar la Ambasada noastră vom avea o întâlnire cu reprezentanții diasporei din Republica Moldova și România sub genericul *Chișinău – Paris într-o nouă lectură. Discuții despre proza și poezia contemporană*. Ambele evenimente sunt incluse în marja proiectului „Festival du Livre de Paris”, care se va desfășura în perioada 11-14 aprilie 2025. Participarea noastră la toate aceste evenimente a fost posibilă grație sprijinului oferit de Institutul Cultural Român, în urma demersului doamnei Monica Babuc, directoarea ICR Chișinău, căreia le aducem sincere mulțumiri (și) din acest colț de pagină.

Așadar, iată că după un interval de doisprezece ani de la ultima mea vizită, mă aflu din nou la Paris. De atunci multe s-au schimbat. Lumea e tot mai pragmatică, mai violentă, oamenii își pun din ce în ce mai acut întrebări existențiale, spiritul e tot mai înrobite de materialitate, „codrii de simboluri” s-au rărit în mod dramatic, cartea s-a pomenit marginalizată, amenințată de inteligența artificială... În aceste condiții, cum să nu te întrebi dacă mai este viu mitul Parisului, marele mit al magnificului „oraș al luminilor”? Mai poate avea relevanță acest simbol al tuturor revoluțiilor spirituale și științifice, al libertăților absolute și al boemei artistice? Mai este Parisul, așa cum l-a botezat Hemingway, acum mai bine de șaizeci de ani, o „sărbătoare continuă”? Pentru „omul recent”, care își duce existența într-o lume interconectată și digitalizată, cât mai contează că aici au trăit și au creat Hugo și Baudelaire, Descartes și Cézanne, Balzac și Stedhal, Rimbaud și Proust, Flaubert și Dali, atâtea alte culmi ale filozofiei, literaturii și artei universale? Și, în sfârșit, Parisul secolului XXI, un megapolis exce-

siv de aglomerat și cosmopolit, poluat și stresa(n)t, respirând în ritmurile societății de consum, mai poate oferi ceva unui scriitor – un nou vis, o nouă șansă de afirmare, în sfârșit, o deschidere spre alte orizonturi culturale, spre universalitate? Sciitorii de azi, oriunde s-ar afla, mai simt nevoia, precum altădată predecesorii lor, de a inhala măcar din când în când câte o „doză de Paris”, câte un „parfum narcotic” de Montmartre sau Montparnasse, spre a-și revigora iluzia scrisului, spre „a supraviețui”, literar vorbind, într-o lume străină romantismului, insensibilă, în bună parte, la rafinamentele artei și, în general, la valorile culturale?

Îmi vine greu să răspund, univoc și tranșant, la asemenea întrebări. Unele răspunsuri vor veni de la sine, cred, într-o formă mai directă sau în subsidiar, redactând, din fuga condeiului, pe parcursul celor șase zile de ședere în „capitala culturală a Europei”, aceste scurte însemnări. Altele, cele mai multe, probabil, se vor retrace în memorie și îmi vor sluji mai târziu ca teme de meditație în lungile mele nopți de nesomn sau la masa de scris.

Am considerat că un jurnal de „turism cultural”, cu descrieri amănunțite a tot ceea ce văd ochii în jur, o cronică fidelă (plicticoasă oricum!) a evenimentelor și întâmplărilor cotidiene nu ar mai avea, astăzi, mare însemnătate. De aceea, cu unele mici excepții cerute de explicitarea contextului, nu voi stăruia asupra amănun-

telor, mulțumindu-mă cu scurte notații de natură literară, cu reproducerea unor impresii și reflecții apărute sub inspirația momentului, inspirându-mă (cum am citit undeva) „din poetica spontaneității”.

Chiar la sosire, am avut o întâlnire cu Excelența Sa, doamna Corina Călugăru, ambasadoarea Republicii Moldova în Franța. De ceva timp, ambasada se află în alt sediu decât cel știut de mine în urmă cu zece ani, mult mai confortabil, pe Rue Henri Rochefort, situat în apropiere de zona centrală a orașului. M-a impresionat perseverența și competența cu care tânăra noastră ambasadoare promovează imaginea Moldovei în lume, ideea integrării în UE, convingerea de neclintit, pe care o împărtășim pe de-a-ntregul, că „ar fi bine ca fiecare ambasador, acolo unde se află, să facă tot ce-i stă în puteri pentru ca vocea Moldovei să fie auzită. Da, țara noastră are ce spune lumii și poate să contribuie activ la valorile UNESCO”.

Doamna Corina Călugăru se bucură de stima și aprecierea colegilor din misiunea diplomatică. Ne vom convinge de acest lucru și în una din zilele următoare, când vom fi invitați la un eveniment organizat de Institut de France în marea sală de ședințe a Academiei Fanceze – un loc simbolic, impregnat de istorie. În calitate de președinte nou-ales al Grupului Ambasadorilor Francofoni din Franța, ambasadoarea Republicii Moldova a înmănat

Marele premiu pentru Carte istoricului Thomas Gomart, director al Institutului Francez de Relații Internaționale. Tânără, energică, principială, competitivă... Putem spune, cu vorbele ușor parafrazate ale cronicarului: „Nasc și la Moldova... diplomați”.

Suntem protagoniștii recitalului de la Maison de la Poésie de Paris. Evenimentul face parte din programul Festivalului de Carte de la Paris, care se desfășoară în fiecare an în cadrul proiectului „L’Europe littéraire” sub genericul *Poésie et autres sensations fortes*. Edificiul e situat în arondismentul 9, pe Rue Ballu, unde ajungem, schimbând câteva mijloace de transport, destul de greu. Ne întâmpină poeta Linda Maria Baros, vicepreședinte al PEN Clubului francez, vechea noastră prietenă, care, cu generozitate și delicatețe, va modera întâlnirea din această seară. Ni se alătură poezii (sau poate mai corect ar fi să spunem: ne alăturăm noi poezilor...) Moni Stănilă și Alexandru Vakulovski, aflați la Paris ca invitați din partea Republicii Moldova la Festivalul du Livre de Paris.

Public puțin, format din mai multe doamne și câțiva domni în vârstă. „S-a dus vremea când poezia putea să adune săli arhipline, mă surprind gândindu-mă cu nostalgie, astăzi nici în zonele cele mai marginale poezia nu mai are audiență, darămite în inima unui Paris blazat de atâta artă, suprasaturat de școli, stiluri, curente, paradigme literare etc.” Ne citim poemele în română, în ordinea indicată în program – Arcadie Suceveanu, Nicolae Spătaru, Moni Stănilă, Alexandru Vakulovski –, iar Linda Maria Baros le citește, alternativ, în franceză. După recital, se înfiripă o mică discuție pe marginea poemelor citite, câțiva vorbitori din sală definesc cu competență și exactitate nota specifică a fiecărui autor, stilul particular și paradigma pe care o reprezintă. Totul în termeni apreciativi, superlativi chiar... „Nu, încerc să-mi reiau gândul de mai înainte, nu poezia s-a schimbat; poezia de azi, urmând calea tradițională a poeziei din alte epoci, ilustrează spiritul acestui timp postmodern: demitizant și ironic, pragmatic și tehnicist, parodic și antiliric; ceea ce s-a schimbat e, fără îndoială, sensibilitatea epocii, prioritățile societății, care sunt altele...”

Azi (11 aprilie) are loc deschiderea Salonului de Carte, care poartă, începând din acest an, denumirea de „Festival de

Standul României la Salon du Livre din Paris. Împreună cu colegii Nicolae Spătaru și Moni Stănilă

Livre de Paris”, „o adevărată sărbătoare a cărții în toate formele ei”, cum titrează reclamele. La această ediție sunt prezente peste 450 de edituri, iar publicul și editorii au la dispoziție 11 scene, o Mare Galerie a Adaptării (oare ce-o mai fi asta?), prezentări de filme în avanpremieră, seriale TV cu reclame pentru producția de carte, un Sat pentru copii, superb, și multe altele. Invitat de onoare în acest an este Marocul.

Festivalul de Carte se desfășoară la Grand Palais, cea mai mare clădire de fier și sticlă din lume, cu acoperișul boltit făcut din sticlă. (Pentru iubitorii de artă, amintesc că în acest edificiu a expus Constantin Brâncuși în 1920, când a fost obligat să-și retragă lucrarea „Principesa X”, pe motiv că ar fi fost pornografică; în replică, Marie Curie, Picasso, Erik Satie, Picabia, Cocteau, Reverdy ș.a. au formulat un protest apărut în ziarele timpului sub denumirea *Pentru independența artei.*) E un loc impregnat de magnificență și istorie, ce impune respectul și asigură autoritatea față de carte. De acum încolo, în fiecare an, Grand Palais va fi gazda Festivalului de Carte.

Privit de la un capăt la altul, de jos în sus și de sus în jos, Salonul pare o uriașă „Bibliotecă Babel”, un panoptic insolit al literaturilor lumii! E fascinant să vezi, astăzi, în epoca internetului, viermuiala de oameni din fața tarabelor, răsfoind și cumpărând cărți, stând la cozi imense după autografe... Urc pe scări pentru a face poze de la nivelul cel mai de sus. Panorama ce mi se deschide jos – plină de culoare, impresionantă, magnifică – este poate singura aglomerare umană care îmi face bine și îmi încântă privirile. Magnetizat de acest câmp spiritual ce domină lumea din jur, îmi zic cu entuziasm: nu, societatea de consum nu a învins spiritul, „scriitorii sunt vii și există” (Em. G.-P.), cartea există și va (co)exista cu e-book-ul încă mult timp de acum înainte...

Punctul de reper pentru noi e standul românesc NC 10. Prinși de fluxul mulțimii, aici ne regăsim. La standul românesc, pe parcursul celor trei zile de festival, vizitatorilor li se propun 52 de titluri de carte de autori români traduse în franceză și 23 de titluri în limba română, 18 sesiuni de autografe cu autori invitați. Între aceștia: Matei Vișniec, Cristian Fulaș, Moni Stănilă, Alexandru Vakulovski, Linda Maria Baros, Doina Lemny, Victor Ieronim Stoichiță – în cea mai mare parte, voci și opere recente din literatura română contemporană.

Facem cunoștință cu doamna Doina Marian, directoarea ICR Paris, cu domnul Pompiliu Constantinescu, consilier. Asistăm la sesiunea de autografe ale colegilor noștri Moni Stănilă și Alexandru Vakulovski, autorii volumelor de poeme *Et quand je lèverai le front* și, respectiv, *Père, ouvre la porte*, ambele traduse în limba franceză de Linda Maria Baros. (În paranteză fie spus, Moni, ca autoare a romanului *Constantin Brâncuși sau cum a învățat țestoasa să zboare*, se arată de-a dreptul fericită să se afle în acest spațiu în care a expus marele sculptor și protagonist al cărții sale; ieri, la sosire, Moni și Alexandru au reușit să se cazeze într-un mic hotel din Montparnasse, unde, într-o vreme, a locuit și Brâncuși.)

Înaripat că poezia mai are, iată, (o cât de mică) audiență, mă împac cu această lume și îi prevăd dacă nu un viitor luminos, unul mai puțin sumbru...

* * *

În cele două vizite anterioare, văzusem Parisul toamna, în septembrie-octombrie; acum mi se oferă prilejul să-l descopăr în aprilie, în lumina frăgezită de verdele crud ce se înstăpânește tot mai mult în parcuri și în spațiile publice. În Jardin de Luxembourg, pe unde obișnuia Cioran să se plimbe, au început să înflorească castanii roz, pe scaunele din grădinile din Tuileries, nu departe de Louvre, tineri despuiați se încălzesc la soare, iar pe esplanada din preajma Bazilicii Sacré-Coeur vezi perechi întinse de-a dreptul pe iarbă. Cafenelele și bistrourile s-au „revărsat” pe stradă, emanând acea inconfundabilă (și atât de coruptibilă!) aromă de cafea și de băuturi fine pe care nu o întâlnești nicăieri în altă parte.

În această atmosferă de primăvară năvalnică și de „joc fecund” al naturii, reîntâlnirea cu Montmartre-ul nu poate fi pentru mine decât o imensă și aproape nesperată bucurie. Dacă în mintea și inima mea port „un Paris propriu”, în cartierul Montmartre se află cu siguranță epicentrul lui. Aici, pe colina Butte, în acest „bidonville al boemei”, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, s-a născut arta modernă, fovismul și cubismul, pictura abstractă, futurismul și „avangarda îmbrăcată în salopetă”; aici au trăit și au creat, adunați în falanster (celebrul „Bateau-Lavoir”, supranumit de André Salmon „centrala regatoare a artei moderne”, ș.a.) sau gravitând în jurul marilor cafenele de pe Boulevard de Clichy și din Place Pigalle, în jurul cabaretelor „Moulin de la Galette”, „Moulin Rouge”, „Rat Mort”, „Lapin Agile”, „Chat-Noir” ș.a., nenumărați artiști: Delacroix, Renoir, Van Gogh, Toulouse-Lautrec, Braque, Picasso, Modigliani, Utrillo ș.a., cei mai importanți poeți ai acelor perioade – Apollinaire, Max Jacob, Salmon, Reverdy etc. Astăzi, în ciuda schimbărilor care s-au produs de-a lungul deceniilor, printr-un minim efort de imaginație, atmosfera acestui „tărâm al artelor” mai poate fi regăsită, farmecul celebrilor localuri încă mai persistă. În cartea sa *Viața în Montmartre pe vremea lui Picasso, 1900-1910* (publicată în Franța în 1978 și tradusă la București, în colecția „Biblioteca de artă” a Editurii Meridiane, în 1982), Jean-Paul Crespelle notează: „Da, farmecul se mai răsfrânge

încă, în ciuda mareei neîncetat reînnoite, a mașinilor, a autocarelor cu turiști și falși pictori, veritabili industriași ai picturii de proastă calitate. Atunci când urci pe Rue Caulaincourt și Avenue Junot, sau când escaladezi treptele repezi de pe Rue Foyatier, simți că ajungi în altă lume. Aerul este mai curat, mai tare... Ca să te crezi în vremurile de ieri, e suficient ca pașii să te poarte pe străduțe în orele când lipsesc turiștii, mai ales dimineața... Străzile, prăvăliile, casele păstrează în simplitatea lor un adevăr omenesc care te emoționează...”

...Din stația de metrou Abbesses urcăm cu funicularul până în punctul cel mai înalt de pe colină, de unde se deschide panorama orașului. Ne aflăm în ultima duminică de dinaintea Paștelui și Bazilica Sacré-Coeur e inundată de lume. Ne așezăm pe scaune și asistăm la liturghie. Orga nu se aude, se află de ceva timp, citesc în programul primit la intrare, în reparație. Prin vitraliile înfățișând simbolice motive florale și scene biblice aud filtrându-se lumina apusului, din *Mozaicul lui Hristos în glorie* de pe tavan (cel mai mare mozaic din Franța) simt cum se prelinge peste capetele noastre binecuvântarea cerească...

Afară, în fața Bazilicii, așezată pe bănci sau jos, pe treptele „repezi” de pe colină, mulțimea admiră orașul de sus, cântă, aplaudă formațiile muzicale ce evoluează în aer liber, unii dansează... Grilajul de metal împrejmuind esplanada este întrețesut, la propriu, cu zeci, sute de... lacăte, mai mari sau mai mici, de forme diferite. Aflu că aceste lacăte agățate la întâmplare de vergelele de fier simbolizează trăinicia relației dintre un cuplu de îndrăgostiți. Așa cum se poate ușor înțelege, nimeni nu le-ar putea descuria, cheile aflându-se, fără îndoială, în inimile celor doi... „Frumoasă e viața, eternă e dragostea!” – îmi vine să strig în timp ce cobor panta înverzită, purtându-mi ochii peste aleile tivite cu arbuști în floare, ce duc spre celebra stradă Pigalle, care, dacă s-ar mai păstra tradiția locului, ar trebui să aibă case cu mușcate în ferestre și să miroase a scorțișoară...

Luăm masa la restaurantul „La bohème”, din apropierea pieței Tertre, un local cu tradiții vechi, cu pereții plini de fotografii

de epocă, din care se uită la noi personaje cu părări sau în fuste spumoase, grave sau vesele, așezate la mese sau dansând cadril. Din una dintre aceste fotografii sepia ne privește un chip ce ni se pare cunoscut, un bărbat tânăr și smead, pe care undeva parcă l-am mai văzut... Tânărul îmbrăcat într-un fulgarin interbelic și cu părul ușor vălurat dat pe spate seamănă izbitor cu... Grigore Vieru, cel dintr-o fotografie din anii săi de studenție la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău... (Întors acasă, aflu din aceeași carte a lui Jean-Paul Crespelle, *Viața în Montmartre pe vremea lui Picasso, 1900-1910*, că acest local a purtat odinioară numele „Bouscarat”, iar terasa lui „se umplea în zilele frumoase cu toți acei afanișiți certați cu atelierul”, lăsându-și urma „în istoria anecdotică a colinei Butte”. Or, subliniază autorul, pe atunci în Montmartre orice local de acest fel „nu era «o cârciumă» de rând, era clubul boemei”).

Pentru o masă aproape sumară plătim un preț destul de piperat: 107 euro. (Pentru comparație – deși e greu să ne dăm seama cam care ar putea fi raportul dintre francul de acum mai bine de o sută de ani și euro-ul nostru de azi –, voi mai cita din această carte: „În ceea ce privește prețurile, pe noi, cei de azi, ne pun pe gânduri:

Merlan: 0,30 franci.

Jigou cu fasole: 0,50 franci.

Brânză: 0,10 franci.

Cafea: 0,10 franci.

...În categoria superioară (a restaurantelor – n.n.), prețurile se eșalonau între 1,50 și 2,50 franci și chiar, lux sardanapalic, 4 franci. Dar atunci, ce răsfăț de «vol-au-vent financiar», de pateuri cu carne și sos Nantua, de rață cu portocale și vin înfundat. Și, pe deasupra, la sfârșitul mesei, patronul oferea un pahar mic cu vin de calva sau șampanie! Ah! ce vremuri frumoase...”)

Dar cum să treci prin Monmartre fără să saluți măcar de departe cocheta, „voluptuoasă” Moulin Rouge? Drumul spre ea, de-o parte și de alta a străzii, e „pavat” cu sex-shopuri. N.S. arată o indiferență de eunuc atât la reclame, cât și la delicatele mostre etalate în vitrine; involuntar, această stare placidă mi se transmite și mie, inducându-mi un sentiment de jenă și suprimându-mi orice dorință de a păși pragul acestor localuri...

În sfârșit, iat-o, Moulin Rouge! Plină de culoare și mister, cu aripile elicei tivite pe margini cu lumini roșii-oranj, ea îmi pare, de această dată, un fel de vehicul ciudat venit parcă din alte sfere, oprit aici între două zboruri pe deasupra Parisului, al cărui pilot, îmi place să cred, nu poate fi altcineva decât Toulouse-Lautrec – excenricul, caraghiosul, tragicul, inamovibilul personaj al boemei pariziene... Grupuri de tineri se opresc în fața hipnoticei locații și fac poze, râd, se îmbrățișează. Ne fotografiem și noi, încercând să afișăm un zâmbet oarecum complice, cu degetul ridicat spre elice, cu tremurul unui cuvânt nerostit pe buze (poate „Remember”, poate „Où sont les neiges d'antan?”, sau poate...)

Așadar, mitul celebrului local persistă încă! „Roata morii se-nvârtește [dar se-nvârtește?!], țac! țac! țac!...”

Celebra... moară pariziană: „voluptuoasa Moulin Rouge”

POEZIE

NUCILE
LUMINII
DE LEO BORDEIANU

LEO BORDEIANU S-A NĂSCUT PE 19 IULIE 1955, ÎN SATUL COȘNIȚA, RAIONUL DUBĂSARI. ESTE LICENȚIAT AL FACULTĂȚII DE MATEMATICĂ ȘI CIBERNETICĂ A UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA (1977). DEBUTEAZĂ EDITORIAL CU PLACHETA DE VERSURI „MAI MULTĂ DRAGOSTE DECÂT URĂ” (1989). ALTE VOLUME: „PÂNZELE ALBE ALE LIBERTĂȚII” (2000, PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA), „LINIE DE DEMARCAȚIE” (2005), „NIMENI SĂ NU SE TEAMĂ DE MOARTE” (2011), „LUMINI PESTE APE” (2013), „HARTA” (2017), „GAURA NEAGRĂ” (2019), „PE FAȚA TA PLUTEȘTE LUNA” (2020), „TRAIECTORII” (2024) Ș.A.

STARE

în postsovietica și preapocaliptica ceață
plină de monștri și vidată de poezie
poate mai mult ca niciodată
mi-e greață mi-e greață mi-e greață
dar ție?

UNEORI

uneori cometele morții
zboară brownian

uneori gustul vieții
depășește minunea
respirației

uneori stelele
fac parte
din familia ta

MOLDOVA DIN CER

ne așteaptă

nu vom putea
să nu ne întâlnim
în ea

ne vom întâlni
cu siguranță
ne vom întâlni

buni și răi
ne vom întâlni
slabi și tari
ne vom întâlni
deștepți și proști
ne vom întâlni
onești și ticăloși
ne vom întâlni
frumoși și sluți
ne vom întâlni

cei de aici și cei din lume
cei din Veneția și cei din Kaluga
cei din Marsilia și cei din București
din Los Angeles din Tel Aviv și din Antarctida
din Istanbul din Dubai din Beijing
fără aur bucate și vin
ne vom întâlni

leneșii și lucrătorii cumiști
jefuitorii și cei jefuiți
trădătorii și cei îndrăgostiți
de-aceste văi și dealuri
de livezi și de vii
ne vom întâlni

din lumi paralele
din labirinturi săpate în timp
din văzduh din apă și de pe pământ
diferiți la chip la faptă și la gând
ne vom întâlni

de-a stânga și de-a dreapta lui Dumnezeu
sub privirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt
ne vom întâlni

implacabil și auster
ne așteaptă
Moldova
din cer

DESPUIATĂ, ȚARA

despuiată, țara înapoi ne cheamă
de pe înșelătoare meridiane
și un vin ne toarnă, și ne face-o zeamă –
doar să ne întoarcem – leac pe-ale ei rane

țara ne-mpletește câte-o lungă scară –
poate ne coboară de pe nalte turnuri
fildeșul îl crapă, rabdă-orice ocară –
doar să ne întoarcem – cu sau puși pe scuturi

țara ne lovește-n falsa bunăstare
în lumeasca grijă pusă peste toate
ea în somn ne-apare – răstignită-n zare –
doar să ne întoarcem – ah, cât se mai poate

EXPLOZIE

obuzul a căzut în centrul
ghemului de cuvinte
nelăsând nicio șansă
de supraviețuire
niciunuia dintre ele
nici celor mai robace
nici celor mai frumoase
nici celor aflate
cel mai departe
de epicentrul
exploziei

departe de tot
nici neologismelor

le-a făcut una cu pământul
le-a împrăștiat pe marginea
imensului crater
distorsionate sângerânde
prefăcute în pulbere

obuzul a căzut în centrul
ghemului nesupus
de cuvinte
care îmi circula
prin vene

TREPTE

aceste trepte lucitoare
șlefuite de încălțările clasicilor
literaturii sovietice socialiste moldovenești
și ale altor clasici

aceste trepte lucitoare
șterse des și sângrincios
dar prăfuite totuși mirosind a șoareci

aceste trepte lucitoare
situate între grandomanie și genialitate
între suficiența locului comun
și iluminare

aceste trepte lucitoare
încotro duc

DAR

am fost în aglomerata piață
însă nu am găsit acolo vreun dar
pentru tine

am ieșit în largul câmpului
printre arbori și flori
însă nici acolo nu am găsit vreun dar
pe care ți l-aș fi putut oferi

am colindat dealuri munți dune aurifere
însă nici acolo nu am găsit vreun dar
pentru tine

atunci m-am scufundat în apele
neexplorate încă ale sufletului meu
dacă eram un grec dintr-o altă eră

aş fi strigat evrica!
şi am ieşit de acolo
purtând pe mâini
pe buze pe ochi şi în timbrul vocii,
neambalata
neformulata până la capăt
neoficializata
neîngrădita de vreun hotar
noua mea dragoste pentru tine

NUCILE LUMINII

mama a murit într-o toamnă
solemnă şi luminoasă

nu mai ştiu dacă toamna a fost anume aşa
ori astfel o făcea mama
moartea ei
mai bine zis aşteptarea morţii mamei

zile lungi fără boare de vânt
spaţioase
nucile luminii ieşeau din învelişul lor verde
cădeau la pământ
izbucneau în focuri împrăştiate printre ierburi

ghemurile de lumină erau asemeni unor ţipete
în liniştea zilei

lumină multă mult aer
răcoare
bolta cerului tristă
nimbul suferinţei levitând
un cerc luminos lărgind pereţii
ridicând tavanul
scotându-ne afară
sub nuc
sub bolta cerului nespus de tristă

nucile luminii cădeau fără a fi strânse

ca într-o pădure virgină
ca pe nişte dealuri nemărginite

BARBA NEAGRĂ

obrazu-mi este ras perfect
dar simt pe faţă
barba incertitudinilor nedumeririlor
vorbelor nespuse la timp
imaginilor neasimilate
sentimentelor rămase în suspans

simt pâsla deasă a vorbelor auzite
întâmplător
a injuriilor care
se strecoară intens printre dinţii oraşului

barba e nespus de stufoasă
ţipete deziluzii rotiţe
desprinsă din maşinăria destinului
lume strivită roboţi prosperi
o trenă impresionantă de umbre

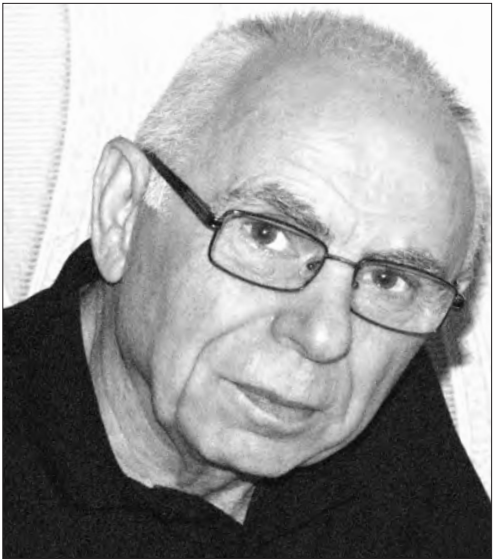
barba mea este neagră
neagră şi îngrozitoare
nu mai ies în stradă
mă feresc de oglinzi

barba mea neagră e din ce în ce mai aproape
de faţa plină de pace a pământului

barba neagră pe pământul negru
pare mai puţin groaznică

PROZĂ

WOLFGANG
AMADEUS MOZART,
„REQUIEM”, „LACRIMOSA”
DE VLAD GRECU

Până în toamnă a trăit acasă. Şi-a meşterit din tu-burile de sticlă aduse din armată ecranul orgii de lumini. A făcut rost de tranzistoarele necesare, le-a lipit la placa meşterită încă în unitate şi acorda ampli-ficatorul stereo. În aceşti doi ani şi jumătate, în care a lipsit de-acasă, mamă-sa s-a schimbat mult. A devenit mai tristă, mai obosită, indolentă. Casa plină de copii a rămas goală. Nu se mai auzeau acelea ţipete şi zbihuieli, acelea râsete şi cântece de copil cocoţat în copac. Însă ea nu s-a dezvăţat să facă oale mari pline cu ciorbă, de parcă aştepta să se întoarcă toţi şi să se așeze gălăgioşi la masă. Nu mai stăpânea vigoarea şi entuziasmul tineresc să cânte la masă despre puiul aşteptat să vină pe cărare. Nici soţul ei n-a cântat de ani buni la armonică. Era o femeie împlinită, dar ea se simţea una ratată, care şi-a ignorat predestinaţia. Tot mai des îi apăreau din senin lacrimi. Se uita în oglindă şi înţelegea că timpul trecut nu-l mai recuperezi. În detrimentul carierei de cântăreaţă ea a ales familia. Oare ea a ales? Ce mai contează! Stătea în faţa unui fapt împlinit şi urmărea cum i se ofileşte frumuseţea de altădată. Suferea de sindromul Esenin, dar nu-şi dădea seama. A intrat şi în patima beţiei, pentru a prinde la curaj şi a se aventura s-o ia de la început. Invita vecinii, foştii spectatori. Le arăta agonisirile din şifonier, covorul enorm de pe doi pereţi, frigiderul *Iarna* şi televizorul *Verhovina*, pe toate ca pe nişte realizări. Dar nu erau succesele ei scontate. Şi când rămânea de una singură, începea să cânte la masă, dar foarte repede cântecele ei treceau în bocete şi ea se cufunda în stihia emoţiilor izbăvitoare, în care se simţea infinit mai bine. În câţiva ani se va transforma într-o babă zbârcită şi vor uita cu toţii câtă lumină şi bucurie aducea mesenilor când interpreta un cântec popular cu vocea sa puternică şi catifelată. Cum se îndrăgosteau de ea bărbaţii şi o invi-diau femeile! Şi cât de fericită, de tânără şi de frumoasă a fost! Oare poţi să opreşti cumva timpul? Să-l întrerupi la o poză făcută de aparatul de fotografiat şi să rămâi pe veci întruchipată în imaginea inertă?

Acum au uitat cu toţii de ea, de frumuseţea şi vo-caţia ei de altădată. Acum nu se mai adunau în casa ei să găsească soluţia, s-o trimită la preotul făcător de minuni din Kodîma. Poate că preotul nici nu mai era în viaţă. Şi cu ce ar mai putea s-o ajute? Atunci i-a sugerat să nască un copil şi i-a prorocit încă vreo zece ani, ea însă a supravieţuit optsprezece şi să vezi ce mândreţe de fată a crescut! Şi nici Ştefan nu lua în seamă starea depresivă a femeii. El trebuia să spargă nişte găuri în sobă şi s-o cureţe de funingine, trebuia să cumpere cărbuni şi să taie lemne, să umple polobocul de fier cu făină în pod, să ajute soţia la pus în putini pătlăgelele şi curechiul scrijelit la murat, să cumpere cartofi, să fiarbă *povidlă din strâmbe* (reg. gem dintr-un soi de prune – n. a.). Aveau magiun depozitat în beci de câţiva ani, dar lasă, vor veni cândva nepoţii şi-l vor mânca fericiţi. Se vor aduna odată şi odată cu toţii în curtea casei, vor alerga răzând murdari în jurul gurii, ţinând în mâini hrinci mari de pită de casă cu magiun din perje sau cu untură de porc cu sare, vor mătura de mântuială, ridicând nori groşi de colb, vor sparge pe as-cuns globurile pentru a-şi face coroane de Anul Nou, vor sări în sus, bătând impresionaţi din palme, când bunelul va scoate faimoasa lui maşină de spălat *Nistru*, va încălzi

în găleată apă şi va porni-o să spele! Nimeni în jur n-are aşa maşină de spălat! Care ştie să scurgă rufe! Şi copiii s-au adunat, toţi patru. Au găsit şi timp, şi nu le mai trebuia concediu, şi nu mai aveau alt eveniment programat pentru ziua aceea. Mamă-sa a găsit o modalitate să-i adune pe toţi, când într-o dis-de-dimineaţă taică-su le-a adus vestea că ea a murit în somn. Şi totul s-a împlinit aşa cum şi-a dorit ea: îmbătrânirea ei s-a oprit la patruzeci şi nouă de ani şi nimeni n-are s-o mai vadă ramolită, să-i zică baba Sonia; fetele cu baticuri negre pe cap măturau prin ogradă, au făcut curat în casă şi chiar au pus maşina de spălat; băiatul a cărat apă de la fântână, a tăiat lemne şi trăgea cu coada ochiului la mătuşile Ileana şi Nina, care îpleteau în căsoaie colacii şi puneau poalele plăcintelor în brâu. Însă de data aceasta evenimentul îi ţipa dureros în piept şi-i umezea ochii. Pe urmă a fost adusă acasă şi mamă-sa, să vadă cum se descurcă fără ea copiii. Era mulţumită, deşi faţa ei frumoasă nu exterioriza niciun sentiment. Fetele i-au încununat tot spaţiul din jurul capului cu crizanteme albe şi galbene rupte din grădină. S-au adunat toate trei la căpătâiul ei şi plângeau. Nu bo-ceau ca mamă-sa, ele nu ştiau să bocească, dar pe feţele lor puteai să citeşti acea veşnică întrebare din reviemul scris pe patul de moarte de Mozart: DE CE???

De afară, pe-o notă gravă a basurilor şi baritoanelor, răspundea înfiorător fanfara: Pentru că...

Era aceeaşi fanfară în care el a activat o zi în calitate de baritonist. Ba chiar a cântat atunci şi marşul funebru. Acum lugubra compoziţie muzicală răsună în casa lor, punându-l în faţa unui fapt împlinit. Pentru că... Nu era răspunsul rafinat al lui Chopin prin a doua sonată din opusul 35, dar mesajul identic definea perpetua matrice a vieţii: *Stelele cad pentru a se aprinde altele*.

Fragment dintr-un roman în pregătire,
Toccata şi Fuga lui Bach

ANTOLOGIA UNUI AUTOR

VALERIU STANCU
**CEREMONIA
RISIPIRII**
CHIŞINĂU, ŞTIINŢA,
2025

„Poemele incluse în această antologie reiterează teme-le esenţiale ale operei lui Valeriu Stancu: moartea, erosul, sacralitatea pier-dută, mitul, timpul ca risipire, identitatea lirică în căutare de sine. Poetul îmbină limbajul prozaic cu cel simbolic şi metafizic, într-un discurs în care ex-perimentalismul interbelic se rescrie în cheie postmodernă. Unele texte dobândesc un caracter aproape filozofic, în timp ce altele vibrează de un erotism baladesc, cu inflexiuni medievale şi baroce, ca în tulburătoarea «Balada umbrei din caleaşcă», unde erosul devine moarte sublimată: «Erai frumoasă ca o Dumnezeel/ Cum niciun zeu nu ar putea crea/ Erai statuie, umbră şi femeie:/ Erai, ispititoare, Moartea mea».”

EDITURA

Foto de N. RĂILEANU

IN MEMORIAM

VLADIMIR BEȘLEAGĂ ȘI VIAȚA ACADEMICĂ (II)

INTERVIU DE NINA CORCINSCHI

[Prima parte a interviului a fost publicată în nr. 2/2025 al „Revistei literare”]

Vladimir BEȘLEAGĂ: Iaca asta a fost, cum se zice, cea mai de răsunet, dar nu cea mai amuzantă întâmplare. Cea mai amuzantă a fost la sfârșit, cu Grigore Botezatu. Acuma, dacă am ajuns la Grigore Botezatu, vreau să spun următoarele. Am amintiri foarte frumoase cu el. De exemplu, noi toți am fost studenții lui Coroban și știu de la Botezatu câteva lucruri foarte interesante. El nu locuia la cămin ca noi, dar locuia la o gazdă împreună cu Simion Ciubotaru și cu Ion Șofman. Și am auzit eu de la colegul Vitalie Filip că Ion Șofman acela era mare povestaș, știa atâtea povești, atât de frumoase, încât Grigore a învățat multe de la el. Numai că acela, sărmanul, a murit devreme și n-a reușit să se realizeze. Dar era un om de vocație, folclorist mare. Și iată, Grigore Botezatu îmi spune mie că în anii aceia a fost descoperit un povestaș care se numea Trifan Baltă, moș Trifan Baltă. A fost editată și o carte de-a lui, care este și pe la mine, pe undeva. Fiind acest om invitat odată la Chișinău, la Uniunea Scriitorilor, i-a revenit lui Grigore Botezatu sarcina să-l întâlnească. Se pare că a venit cu autobuzul, cu ce era pe atunci. Grigore l-a întâlnit și urma să-l conducă acasă la Andrei Lupan. Și Grigore Botezatu povestește că l-a luat pe moș Trifan Baltă și l-a purtat prin oraș, i-a arătat clădirile, i-a arătat monumente și ce mai era și l-a întrebat: „Ei, moș Trifan, cum îți place capitala?” Dar el, care era un isteț și știa să răspundă parabolic, a răspuns cu următoarea frază: „Roadele câmpului bat podoabele târgului, roadele câmpului bat podoabele târgului”.

Nina CORCINSCHI: Un adevărat magician al fabulosului, un spirit crengian, cu o imaginație fabulatorie vie, sprintenă, cuceritoare. I-am citit culegerea de povești, îngrijită de Valentin Roșca și Lev Barschi.

V.B.: Și după care, după cum povestea Grigore, l-a condus la Lupan acasă. Lupan stătea într-un apartament aici, în centru, cam pe la teatru, un pic mai încolo, cam pe unde e monumentul lui Costenco. Ei au sunat și Lupan vine la ușă și întreabă: „Care e acolo?” Dar moș Trifan Baltă zice: „Cine e în casă să iasă. Cine e în tindă să aștepte”. A ieșit Lupan, s-au salutat, l-a pus la masă pe moș Trifan Baltă, l-a servit, l-a omenit, l-a ospătat și la urmă îi zice: „Da, neata taie și gustă din brânza asta, că brânza asta e de la Moscova”. Moș Trifan gustă și stă și se gândește. Întreabă: „Băi, dar oare cu ce fel de cheag or fi făcut-o?” Era cașcaval olandez, așa se numea atunci, brânză olandeză.

Acum, dacă am ajuns la Lupan, să spunem un banc și despre Lupan. În viața lui, Lupan a avut multe peripecii. El a fost un personaj scizionat. A făcut serviciul puterii, dar în același timp a ajutat oamenii. A fost săritor la nevoie, putem spune că a fost așa și așa. El, împreună cu Bucov au fost singurii dintre scriitori eroi ai muncii socialiste. Nici Bodiu nu a ajuns erou al muncii socialiste. Bodiu a făcut fermele, toată Moldova, toată Basarabia a umplut-o de ferme ca să devină erou și n-a

fost. Lupan și cu Bucov... Bucov și cu Lupan au fost doi eroi ai muncii socialiste. Îți închipui? Iar un banc despre Lupan e că el avea un tic verbal: „Iaca atunci când a fost, când eu mi-am făcut nasu’... ”. La Moscova, el și-a făcut nasul. Avea un nas traumatizat, deformat și boțit și făcut așa, nu știu cum. Acuma tragedia, nu că tragedia, dar gura lumii vorbește așa: că el, fiind student, a fost racolat de ilegaliști și mergea la întrunirile acestora. Și maică-sa a aflat – ce-i cu băiatul ăsta al meu, nu știu pe unde e – și s-a dus la primărie și a spus: „Băi oameni buni, ia chemați-l voi și îl zgâlțâiți oleacă. Ce umblă el cu râie-lume, cu ilegaliștii, cu pro-sovieticii?” Și aceia l-au chemat și l-au zgâlțâit. Dar cum l-au zgâlțâit, nu știu. Poate i-au și turtit nasul, poate nu știu ce, că după aceea el se lăuda că nasul și l-a făcut la Moscova, are nasul moscovit. Dar el ce? Tot tradiția populară spune că a venit acasă și a zgâlțâit-o pe maică-sa. Păi, să sară la bătaie la maică-sa! Vai! Bun, uite așa cu Grigore. Acuma alt moment interesant. Academia, ca atare, a pornit de la o simplă, cum se zicea, bază științifică. Asta a fost baza științifică care-și avea sediul mai sus de universitate, în blocurile noi ale universității. Noi, studenții, am fost acolo și era un director care se numea Sienkiewicz. Acolo activa și Nicolae Romanenco, care lucra la aparate de încălzire...

N.C.: La cazane?

V.B.: Da, da. Acolo a fost primit la lucru Coroban în calitate de fochist.

N.C.: De asta era bun Coroban. Să stârnească focul.

V.B.: Da, da, da. Și spuneam că a fost de la o bază științifică, pe urmă ea a fost transformată în filiala Academiei Centrale de la Moscova și abia în ’61 sau ’62 a trecut la statut de independentă, Academie independentă. Apoi, uite un banc pe care îl cunosc de la Ion Vatamanu. Când s-a produs Congresul XX din ’56, cultul personalității a fost condamnat, dezavuat și s-a dat ordin ca să fie demolate toate monumentele lui Stalin, statui, busturi și toate. Demolările s-au făcut la un ordin secret, noaptea. Acuma ce se întâmplă? Pentru că asta e o chestie foarte interesantă. În localul acelei Academii, care încă nu era Academie, dar era filială, în curtea ei era plasat un monument. Ce reprezenta monumentul? Monumentul îi reprezenta pe Stalin și pe Maxim Gorki, amândoi șezând pe-o bancă și discutând. Ce discutau ei? Elaborau conceptul realismului socialist. Pentru că Gorki, dacă ai auzit sau n-ai auzit, a fost contra revoluției bolșevice. El a avut atitudini antileniniste și Lenin i-a spus: „Tu trebuie să pleci din țară” și el a plecat în emigrație și a stat în Europa, în Italia, pe o insulă, nu știu unde. Pe acolo a stat mult. Și când a venit Stalin la putere, acesta a avut nevoie de el. L-a convins să se întoarcă și l-a pus să elaboreze conceptul de realism socialist. Și a făcut acel congres al scriitorilor, nu știu în ce an a fost, în ’32 sau ’33, trebuie de văzut, la care a fost promovat și promulgat acest concept de realism socialist. După ce au făcut treaba, l-au lichidat, l-au asasinat pe Gorki.

Cum l-au asasinat? I-au băgat otravă, toxine în cerneala cu care scria și astfel, când lucra la manuscrise, inhala permanent. Și iată ce se întâmplă. Ion Vatamanu, poetul, era student la universitate, la chimie, și făcea de servici la Academie sau la viitoarea Academie. Și în noaptea în care s-au demolat statuile lui Stalin, Ion Vatamanu a fost unul dintre cei care au participat. Cum? L-a ajutat pe un șef de gospodărie de la Academie, un militar sau polcovnic rus în rezervă sau la pensie. Șefului de gospodărie i s-a spus să se ducă să-l scoată pe Stalin. Dar acela îl ia pe Ion Vatamanu, că altfel nu s-ar fi știut întâmplarea și n-ar fi rămas în istorie. Și se duc amândoi și încep să-l tragă, să-l zgâlțâie pe Stalin. Încep să bată cu toporul, cu braga, cu tot, cât mai tare. Dar ei, Stalin cu Gorki, erau legați amândoi unul de altul, erau uniți cu beton. Și s-au chinuit ei o jumate de oră, o oră, cât acolo, ca să-l rupă pe Stalin de la Gorki și n-au reușit. Și șeful cela de gospodărie a tras o înjurătură rusă cât toate cele și a zis, glumind: „Пусть идут вместе!” Și l-au dus și pe Gorki odată cu Stalin.

Acesta ar fi al doilea. Acuma, al treilea moment. Al treilea moment este următorul. Că eu, fiind angajat la institut, eram obligat să fac serviciu și de noapte. Și era o condică. Și, după ce ai terminat orele de serviciu, trebuia să scrii ce s-a întâmplat pe parcursul nopții. Dar eu, care aveam școala „Chipăruș”-ului și eram ironic, am scris ironic, foarte ironic. Aveam încă de la universitate un coleg care era foarte isteț și foarte mucalit, care știa multe lucruri pe care eu le-am memorizat și după modelul acela am scris și eu: „Во время моего дежурства, ничего не произошло”.

N.C.: Dar de ce ați scris rusește? De ce nu ați scris în română în condica Academiei?

V.B.: Așa era, adică așa era ordinul. Uite așa a fost. Acuma, finalul. Cum a fost finalul cu Academia? Eu acolo mult n-am dus-o. Două luni și opt zile. Vine ziua de 8 martie și noi ne întrunim în biroul lui Coroban, că eram mai mulți la Academie și sărbătoream cu un pahar-două. Și eram în toiul petrecerii, fetele cântau chestii fără chestii. Când colo, se deschide ușa sau cum se zice, se crapă ușa și bagă unul capul. Eu nu știu cum m-am uitat și l-am văzut, iar el zice: „Vino-ncoace, hăi, vino-ncoace, hăi, vino-ncoace!” Mă uitam, pe mine mă cheamă? Mă duc. „Te cheamă prezidentul, te cheamă prezidentul.” Dar prezidentul era Iachim Grosu, fondatorul Academiei. Mă cheamă prezidentul. Mă duc. Avea un birou lung. Dacă ai fost acolo, era și pe timpul lui Duca. Un birou lung, lung, lung, lung. Și ajung la ușă și întreb, zic: „M-ai chemat?” „Da, zice. Vino mai aproape.” Eu mă duc, mă duc... El stă la biroul lui, în picioare, și eu la fel, în picioare. Îmi spune: „Șezi!” sau „Ia loc!” Eu mă așez. El se așază. Când s-a așezat, nu l-am mai văzut, că era mititel, de i se vedea numai vârful capului, creștetul. Și eu de acolo, și el de pe cealaltă parte de masă, îmi spune: „Dumneata trebuie să pleci de la noi”. Dar eu: „Dar de ce?” „Apăi noi când te-am luat la lucru n-am știut că ești naționalist.” Hopa! Asta de-acuma era a treia, a treia expulzare. Băi, cum dracu, bre, să rezști tu la atâtea? Și ce era să fac? Am scris iar: „Прошу освободить меня

по собственному желанию...” Am scris și am plecat de acolo. Și cine era acel Iachim Sergheevici Grosu? Un istoric. Că am auzit de la Coroban că el ar fi avut vedere democratică, nu știu ce. Dumnezeu cu dânsul! Eu am avut un coleg, dar nu știu dacă ai auzit tu de Ion Soroca.

N.C.: N-am auzit.

V.B.: Cine era acesta? Veronica Boldișor a scris la muzeu un eseu despre Soroca; era din Caragaci, din satul Caragaci. Satul Caragaci era satul de unde era și asta, Grosu. Și eu l-am întrebat odată pe Ion Soroca: „Băi, uite așa și așa”. Și el a lucrat la Academie și într-o vreme l-a editat pe Kogălniceanu. Și când i-a spus mamei lui că, iaca, Iachim acela, Grosu, îi prezident la Academie, mama lui Ion Soroca a zis: „Eee, acela a lui Iachim jișână (vișină – n.m., N.C.)”. Jișână, era porecla lui. Și iată așa am ieșit eu de la „jișână”. Am fost dat afară și de acolo, și de acolo, și de acolo. Cum să te mai împaci cu asta? Măi, măi, măi, măi, uite ce era, ce regim era, ce... Dar care a fost avantajul, doamna Nina? Că noi, generația noastră postbelică, nu aceea din interbelic, am avut noroc de liberalizarea regimului de cenzură, am avut parte de cultură, de literatură, după moartea lui Stalin. Atunci a fost fondată Aleea Clasicilor. Atunci au fost editați Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Alecu Russo. Și asta a durat știi cât? Cum spuneam eu la început. A durat până în anul '68. Pentru că în '68 s-a revenit la cenzură în forță. Cenzura a revenit ca un baros sau ca o calamitate. Abia a fost publicată Lidia Istrate și cartea lui Grigore Vieru Numele tău. După aceea a revenit cenzura și a început tăierea cărților. Cartea mea *Filimon...*, tăiată în '71, apoi cartea lui Petru Cărare *Săgeți*, tăiată în '73.

VA URMA

VAL BUTNARU
CĂLĂUZA TIBETANĂ
CHIȘINĂU, KATET, 2024

„Această carte este specială. E un fel de totalizare, dacă vreți. E un roman care cuprinde și celelalte romane, se face un periplu și o călătorie cu personajele din celelalte romane. Sper să fie pe placul publicului.

Val BUTNARU

FAȚĂ | VERSO

A CITI CÂȘTIGÂND TIMPUL TRĂIRII

de VIORICA-ELA CARAMAN

Călăuza tibetană de Val Butnaru, apărută în 2024 la Katet și premiată la secțiunea Proză de Uniunea Scriitorilor din Moldova, seamănă a scriitură totalizatoare, dar și a joc estetic dus mai departe, după ce ne-am bucurat în post-modernism de scriituri deschise, prolixе și multistratificate, autoreferențiale și polemice cu trecutul estetic. În acest sens, Val Butnaru prelungește jocul spre... înapoi. Naratorul-autor se trezește epurat fizic, dezbrăcat de convenții literare, devenind o conștiință vorbitoare despre literatură, care, de-a lungul „romanului”, este înfruntată de personaje din cărțile sale anterioare. Fiindcă nu le convine destinul cu care s-au ales în viețile/cărțile scrise de Val Butnaru, personajele sale din romanele anterioare îl somează pe naratorul-autor să le schimbe soarta în această nouă carte. Dar există oare schimbări salvatoare? Acesta din urmă rămâne cu o convingere organică a faptului că nicio scriitură nu salvează într-un sens propriu pe nimeni, nici dacă rescriem idei, povești și sortii. Literatura, dacă reușește ceva, este să ne trezească la trăire și raționament pentru o promisiune vagă și relativă de înțelepciune, dar nu una de Guru...

Oarecum greu de încadrat la roman, *Călăuza tibetană* este o dovadă certă a pasiunii autorului de a experimenta virtuțile și virtualitățile discursului literar și metaliterar. Lui Val Butnaru îi place să sară dintr-un registru în altul, dintr-un dialog al personajelor într-unul al naratorului/autorului cu personajul său în mijlocul unor idei de laborator prin care se fabrică dialogurile și întreaga viață a personajelor. Sentimentul cititorului este contrariant, nefiind simplă pentru el această navigare, pentru că mai lesne te odihnești psihologic într-o istorie liniară, clară, chiar dacă și cu surprize (obligatoriu!), scrisă într-un registru constant... Dar acest sentiment contrariant este și unul de autentică aventură a lecturii, procurat doar celor care au această deschidere și îndrăzneală de a intra în mecanismele închegării ficțiunii. Putem fi perfect de acord că mulți ar abandona o astfel de lectură! Dacă nu-mi dai o fabulă din care să-mi iau certitudinile vieții (sic!), de ce să mai stăm de vorbă? Ce sens are să facem presupuneri despre lipsa accidentului în care moare Galben? De ce mai ești tu scriitor dacă mă provocă pe mine să-mi creez un alt final? De ce ești tu scriitor dacă niște personaje îți cer socoteală (fiindu-ți superioare deci!) pentru că le-ai ucis într-o altă carte? Unde

este autoritatea în care m-am încrezut eu ca cititor, lăsându-mă dus în direcțiile pe care mi le arăți? Se poate!

Dar... în această carte se întâmplă ceva interesant din mai multe puncte de vedere.

Unu: amestecul registrelor este o măsură inovativă (chiar dacă într-un sens deja generalizat) care ne pune imaginația la treabă, deloc rău.

Doi: nu mai avem inerția unei povești cu etapele ei clasice, iar așa-zisa dezorientare de registru este, în fond, o confidență, prin care ni se transmite încrederea că naratorul poate diseca într-o abordare deschisă cu cititorul aspectele scriiturii sale. Ni se atribuie un rol deci supradimensionat de cititor, ni se dă importanță, ni se încredințează idei, ni se adresează interogații, cu care ne putem juca și noi în culisele lecturii și în cazul cărților clasice, iar asta ne dă forțe noi asupra textului. E o carte de educație interactivă a cititorului.

Trei: este o carte în care autorul ne trimite la romanele sale anterioare, e nevoie să fi făcut cunoștință cu toate. Dacă începeți să-l citiți pe Val Butnaru cu această carte, trebuie să mergeți înapoi la celelalte, ca să prindeți firul cu adevărat și să participați la provocările literaturii în sens larg. E o impunere, de fapt, a unui exercițiu de consecvență care aduce ordinea în gândirea cititorului, iată, în pofida suprapunerii de registre și a aparentei dezorientări! E ca în pictură: pictând pete și pete, constitui întregul, coerența.

Și patru: un fenomen interesant, contraintuitiv! O tendință generală astăzi este repovestirea pe scurt a cărților trecutului în vederea popularizării. Și scrisul actual, pe scurt, s-a acomodat la această „nevoie”. În 180 de pagini scrise relaxat ai cochetat cu un subiect, dacă nu-l epuizezi, e mai bine, dacă-l închei în coadă de pește e și mai bine... libertate totală în pagini puține, îl măgulești pe cititor că stăpânește produsul tău, astfel l-ai fidelizat poate... Dincolo de beneficiile scurtimii – citim repede cărți pe care altfel nu am apuca –, eu una, citind cărți repovestite, nu reușesc să mă atașez cu adevărat de vreun personaj, nu reușesc să-mi apropiez cu adevărat o atmosferă. Eu chiar duc lipsa unei rămăneri mai îndelungate în poveste, îmi lipsește latura reflexivă din cărțile mai noi, filigranul... Îmi lipsește ancora, fixarea. Scrisul telegrafic, da, mă poate pune la curent cu niște realități și caractere la modul foarte detașat, foarte vaporizabil, de unde pot afla dincontro vine o traumă, unde mă doare acum din cauza ei, ce mă

așteaptă și la câte generații, dacă pentru totdeauna, e fatalitate, cu atât mai literară etc. Dar astfel mă pot alege doar informativ cu ceva din lumea noastră interioară trecută în cărți. Și tot la fel de bine pot uita cărți pe care le-am citit, iar asta e, după mine, cea mai cruntă experiență de lectură, cu adevărat tristă. În sensul acesta *Călăuza tibetană* mă provoacă la diverse astfel de meditații despre cărți și îmi aduce timpul unei rămăneri în poveștile anterioare, în care să privesc precum în carnea de celuloză a unei bancnote la firul metalic de autenticitate. Cu atât mai mult cu cât invitația naratorului la un rol al meu de confident lucrează altfel, dar foarte benefic, la pactul narativ de lungă durată. E ca o prietenie, pe care nu o poți expedia pentru că așa sunt timpurile și ne-am schimbat și noi. Și nu e vorba atât de o revenire la trecut, cât de revenirea la o istorie trăită a ideii de literatură. La o literatură cu istorie. *Călăuza tibetană* te trimite nu doar la cărțile anterioare proprii, ci și la o întreagă literatură anterioară. Când, de exemplu, naratorul recunoaște că nimic din ce a scris nu este nou, că întreaga sa operă e o compilație, un morman de idei luate de la alții, ești provocat să constăți că altfel e și imposibil, gândind că de fapt cei care se pretind originali nu sunt altceva decât impostori... Câtă tărie îți trebuie să recunoști sub forma acestei confesiuni vinovate, vulnerabile, o problemă estetică de legătură intimă cu cititorul! E un fel de mare dezvăluire că literatura de azi nu e nimic fără cea care a fost, iar acest mesaj al cărții, care mă trimite fundamental la cărțile de dinainte, pe mine una uneori mă securizează (și mă distrează!) mai mult decât poveștile „noi”, originale, cu livrare instant, prin care ne autoexpulzăm din timpul trăirii.

În puține cuvinte, am spune că această nouă carte a lui Val Butnaru, *Călăuza tibetană*, ca structură, discurs, formă, rămâne în sfera inovației, a detașării de tradițional, amestecând registrele, spulberând subiectul etc., dar ca mesaj este o revenire programatică la formația temeinică a cititorilor de cursă lungă, pledând tocmai pentru o onestă cauză tradițională, a cărților „condamnate” să rămână în viața noastră prin reveniri succesive, la experiența cu adevărat însoțitoare, de lungă durată a aventurii literare, iar asta îmi place să o iau ca pe o adeziune tacită, din registrul prezentului, la fondul marilor cărți care constituie matricea noastră antropologică.

ULTIMA ȘANSĂ

de MĂDĂLINA CIOBANU

MĂDĂLINA CIOBANU ARE 20 DE ANI ȘI S-A NĂSCUT LA CHIȘINĂU. ÎN PREZENT, ÎȘI FACE STUDIILE DE LICENȚĂ LA FACULTATEA DE COMUNICARE A UNIVERSITĂȚII ROSKILDE DIN DANEMARCA. ACESTA ESTE DEBUTUL LITERAR ABSOLUT AL TINEREI SCRIITOARE.

Apartamentul cinci n-a văzut curățenie de la praznic. Perdelele sunt poleite cu plumb. Toate suprafețele poartă o vestă fumurie. Sticle goale se rușinează lângă coșul plin de gunoi. Un catâr cu haine paște lângă patul deșternut. Cizmele s-au împotmolit la intrare, unde se aprinde becul gălbui când el intră în casă. Își strânge pumnii și răsuflă caldura în ei. Mâinile dezmoțite îi dezleagă șireturile și îi scot jacheta. Tot ele îi iau părul din ochi și îi deschid ușa din baie. Se folosește doar de lumina din coridor când urinează, altfel și-ar vărsa singura masă a zilei în vasul de toaletă maroniu. După ce termină, toarnă apă în ligheanul de lângă și o aruncă în vas. Ligheanul scăpat în întuneric plesnește. Îi întoarce surd spatele și se sprijină de tocul ușii ca să ajungă în bucătărie.

Masa nu are față. În frigider zac legume putrede și sticle pe jumătate goale. O gătuie pe cea din margine și o duce direct la gură, ca pe o amantă. Soarbe din ea de trei ori și ar vrea să o arunce, dar îi mângâie în palmă gâtul și nu mai e cale de întoarcere. Săruturile îl ustură în gât, trec peste pietrele vântului de octombrie. Ca pe o amantă, o duce la pat. Dar nu se dezbracă. Stau tolăniți împreună și numără crăpăturile din tavan care se zbenguie cu fiecare sărut; până când se sting.

Iese din cușca sa abia când amiaza își bate clopotele în Chișinău. Apartamentul cinci e singura avere pe care soarta nu a putut să i-o fure. L-a primit în '89, când a fost numit *Командир группы* în OMON, an în care el și Vera au prefăcut acea cutie de lemn în cuib de dragoste. Amintirile îl încălță și îl alungă din casă.

Se plimbă cât e ziua de lungă, fără destinație. Doar așa poate obosi destul încât să-și închidă ochii la noapte. Se plimbă des pe lângă școli, Vera a fost învățătoare. Îi vede umbra în fiecare sală de clasă, zâmbindu-le copiilor care învață alfabetul și, mai nou, libertatea. Copiii zburdă în recreații iar el își imaginează că își povestesc unul altuia despre Doamna Vera. Ea n-a putut să-și nască propriii copii, le-a fost doar lor mamă. Și drept răsplată ei o îmbrăcau în rochii de îmbrățișări și flori de ziua profesorului. Cum o îmbrăca și el în serile în care o găsea ațipită în perne de evaluări pe birou.

Trece zilnic pe lângă școli, dar nu se aventurează printre cămine. Știe că acolo ar vedea studențe tinere și destrăbălate, cu unghii lungi și guri mari. Știe că vreuna din ele ocupă acum patul în care Vera visa la următoarele lor întâlniri. Că vreuna își pune telefonul cât lopata pe noptiera unde au stat odată florile Verei. Că alta își bea vodka acolo unde el și Vera împărțeau pe ascuns o ceașcă de cafea. Acest gând îi provoacă greață și îi ascute foamea. Evită căminele.

Viața i-a devenit urâtă ca o groapă de gunoi în pajiște. Stă atât de des la poarta ei, încât are nevoie de un scaun. Ar putea face rost doar de-un taburet schiop, și nici acela n-ar fi de ajuns. Măcar să fi fost unul din plastic cu spetează, în care se răcește berea și încălzește mirosul de frigărui. Dar n-avea din a cui vară să-l fure. Nu mai avea veri, nici pe Vera nu o mai avea. Și așa a devenit acel om. Merge peste tot ca-n beție. Scurpă pe stradă și își șterge botul cu mâneca. Pute a tutun în două cu salivă. Hainele îi miros a țigară, și gâtul a frânghie. Și-ar fi rupt cizmele în fuga de sine, dacă l-ar fi ținut picioarele.

A abandonat de mult speranța că cineva îi poate întretăia calea cu vorba. Chiar și în zile însorite ca astăzi, nu caută nimic în gura nimănui. Dar, în timp ce asaltează strada cu pașii, planurile îi sunt curmate de un mușuroi de oameni în vârstă. Îl găsește la intersecția dintre strada Independenței și Hristo Botev, în fața curățătoriei unde Vera își spăla o dată pe an paltonul. Toți bătrânii aveau urechile conectate la un singur vorbitor, ridicat pe o scenă improvizată și îmbrăcat la patru ace. Își drege zimții din gât și găsește o femeie pe care s-o întrebe: „Da și fașiț aiși?” Femeia purta o scurtă de culoarea mării și batic alb legat sub bărbie. „Da și fașim, protestăm.” Sprâncenele îi urcă în podul capului. De la Frontul Popular încoace nu a mai vrut să audă de niciun protest. De când fasciștii i-au furat pământul de sub picioare, patria sa glorioasă și pierdută! Doar ca mai apoi să vină democrații, să deshame toți bandiții, care-au furat de au secăt și fântânile.

„Voi și, încă îmblaț cu democrația voastră? Și, nu vă ajiunji?” Femeia se încruntă, „Cari democrație? Noi pintru patrie aiși ne-am strâns. Pintru omenie.”

Omenie? Se scarpină după cap. Pentru prima dată într-o bucată grasă de timp, se confruntă cu realitatea că e și el om între oameni. Că nu e un nimeni așezat la poarta vieții și uitat de noroc. Toți oamenii din jur îi seamănă, toți poartă paltoane scămoșate și pungi sub ochi. Se acomodează cu mulțimea și nu se grăbește să fugă din ea. Își mută atenția pe figura cu sacou și microfon. Îi ascultă cuvintele:

„Dacă votați opoziția, o să plătiți un preț scump! Și comunalele, și alimentele...” Meditează. Chiar se scumpise gazul. Abia dacă-i ajunge pensia pentru o bucată de salam.

Figura continuă: „Noi știm cât ați lucrat, și vrem să vă dăm înapoi tot ce e al vostru. Noi suntem poporul!” „Da!” exclamă bătrânii din jurul său.

„Noi vom face totul pentru ai noștri, noi suntem singura ȘANSĂ a Moldovei! *Jos dictatura!*” Iar vocile îi fac liderului un ecou: *Jos dictatura!*”

Privește în jurul său. Toți acei oameni care-i semănau se imprimăvărează. Ei sunt într-adevăr poporul. Dar oare este și el poporul? Socoate în capul său. Dar cine altcineva să fie? Poporul e cel care luptă pentru patria sa, și el a luptat vitejește. Într-adevăr, a fost apărător. A apărât țara de naziști, apoi de criminali, până au venit ei la putere și i-au dat cu piciorul în funcție, iar mai apoi, în viață. Liceul la care predase Vera timp de cincisprezece ani și-a înclaiat un tricolor în frunte, și talpa cizmei în spatele Verei, pentru că ea nu vorbea „moldovenește”. Îl ustură și acum buzunarul din sufler în care își purta cu mândrie insigna. Și el, și sărmana Vera au ajuns de râsul lumii. Unde s-a mai văzut învățătoare care a terminat institutul să-și numere copeicile pe teigheaua magazinului? Să nu-i ajungă decât pentru o sticlă de lapte! Ei au fost poporul, și democrații au vândut dreptatea lor ca să-și înmulțească palatele!

Mânia i se urcă în gât odată cu vodka de dimineată. Dar cel de la microfon pentru care popor luptă? Tulbură marea de aplauze și o apasă ușor pe umăr pe aceeași femeie: „Aiștea nu cumva îs democrat?”

„Doamni păzăști, nu”, zice femeia în timp ce-și face cruce de două ori. „Ei îs di la Moscova, o vinit și faci ordini în țări.”

Ochii i se învăpăiază, el a slujit Moscova! Trebuie să fi venit acum să-i întoarcă

DEBUT

datoria. A așteptat-o treizeci de ani, mai ceva ca pe *Ded Moroz*, și, în sfârșit, iat-o! Se trezește o dorință în el, ca la un copil în ziua de Crăciun. Se eliberează dintr-o suflare: „Di la Rasia, da! Numa di' acolo vini ordinea!”

Femeia cu batic dă afirmativ din cap: „Ap' noi asta și zășim aișea”.

Cuvintele ei toarnă miere în ceaiul care fierbe în inima lui. Femeia observă că l-a pus pe gânduri și îi propune: Mai vină cu noi la proteste și ruble ai și primești”.

Mirarea îi deschide gura și îi permite să cadă în gol. Nu-i vine să creadă: „Și ruble?” „Dap' cum! Și crez ci noi pi dijeaba stăm aiși în frigu ista?”

Știe că banul e ochiul dracului. Dar nu mai are de ales, și se îndreptățește crezând că nu ar cere prea mult. Doar atât cât să-i ajungă pentru facturi și să mănânce pe săturate. Nu vrea mașini și palate, dar nu poate să nege umbra norului negru care îi tună în burtă când trece pe lângă vitrine cu mezeluri și patiserii parfumate.

„Și si poati di vinit cu voi, da?” Baba îmbracă un zâmbet de acadia roșie și devine mărtișor sub batic: „Și n-ai zâs deodată ci vrei? Amuș ti fașim membru di partid! Cum îț zăși?”

Ușa vieții se deschide fără pic de scârțâială. „Dimitrii. Dimitrii Nikolaevici Melnic.” Azi soarele strălucește așa cum strălucea odată viitorul țării sale.

Sertarul din noptieră plânge de dorul telefonului. De când s-a alăturat partidului, nu-l mai poate dezlipi de mână. Numere de telefon cu nume lunguiețe și grase curg pe marginile listei de contacte. Dacă nu se află la o întrunire de partid, e la un protest. Dacă nu e niciunde, e acasă cu telefonul la ureche, învârtind pe buze aceeași mantră: „*Jos dictatura!*”

Pereții apartamentului cinci roșesc și ei de bucurie când îl aud. Vera s-ar fi mândrit de el, cu praful șters și perdelele larg deschise. Cu lumina aprinsă la baie. Pe masă stă cochet un coșuleț de fructe pe care i l-au dat tovarășii de la partid. Pe rafturi zâmbesc falnic înrămatele fotografii din tinerețea lui și a Verei. Nu-i mai e frică să se arate în fața lor, ba chiar îi vorbește Verei în fiecare zi. Îi povestește despre partid și despre noii săi prieteni. I-a spus că la început i-a fost greu să fie înconjurat de atâtea fețe necunoscute în atâtea locuri neobișnuite. Dar acum, acele fețe necunoscute și-au ascuțit contururile și i-au devenit frați.

Întors acasă seara târziu, se așază lângă portretul Verei și își începe povestirea de dimineată, când a primit un apel de la Larisa Ivanovna – femeia cu batic alb și șefa de colectiv. Îi cere iertare Verei că a vorbit la telefon cu altă femeie. Îi explicase deja că femeile de la partid sunt tovarășe care susțin cauza, și de care nu trebuie să-și facă griji. Doamna Larisa i-a reamintit că în după-amiaza acelei zile era așteptat în fața parlamentului. Apoi l-a întrebat dacă a reușit să recruteze membri noi în colectiv. El i-a răspuns: „Știț cum, eu îs așă mai *побкуй*, greu mă dau cu alți oameni”. Larisa Ivanovna l-a atenționat că este obligat să aducă măcar un membru nou până la sfârșit de lună. Altfel, i se taie din salariu. „*Все будет хорошо, я вам обещаю!*” i-a răspuns el. Recunoaște în fața Verei că a mințit-o pe Larisa Ivanovna, că nu știe cum să aducă alți membri în partid. Că toți prietenii vechi îi sunt dispăruți prin țări străine sau morminte. După ce a

încheiat apelul, a făcut duș cu apă caldă, s-a aranjat cât a putut de bine și a luat drumul spre centru.

I se plânge Verei de faptul că nimeni nu a vrut să-i cedeze locul în troleibuz. Are totuși o vârstă, și se întreabă: „Undi-i *uvajănia*?” Toți tinerii aveau mințile înecate în ecrane albastre și căști afundate în urechi. Niciunul nu onora împrejurimile cu privirea, nici măcar peisajul de pe geam nu le putea fura atenția. A fost o zi atât de frumoasă, îi descrie Verei felul în care frunzele portocalii s-au jucat în vânt și s-au împletit cu soarele. Îi amintește Verei de plimbările lor din Valea Morilor, înfășurate de soare cu dinți. Aaugă că-i pare rău de tinerii din troleibuz, că ei n-au ochi pentru frumusețile toamnei, numai pentru prostiile lor din ecrane.

A coborât la stația Piața Marii Adunări Naționale. Îi amintește Verei că pe vremea lor locul se numea *Площадь Победы*. O întreabă dacă nu a uitat de serile când îi călca uniforma de soldat pentru parada de Ziua Victoriei. Când era o adevărată mândrie să fii militar. Vera îi oferă un moment de liniște. El oftează și își reia povestea. A mers pe jos până în fața parlamentului, unde s-a bucurat să-și revadă tovarășii. I-a văzut pe toți întineriți și vânjoși, gata să dea *Jos dictatura*! Deși era deja motivat, s-a încurajat și mai mult când a văzut că unii dintre tovarăși aveau și pancarte pe care scria în cele mai frumos fel – roșu pe alb: „Șansa *Moldovei – schimbarea!*” și „*Dreptate pentru toți!*”. I-a părut rău că nu și-a pregătit și el o pancartă, dar s-a bucurat că e oricum parte din schimbarea țării, că luptă pentru dreptate alături de tovarășii săi.

I-a dat bună ziua în grabă Larisei Ivanovna, care avea ochii și degetele în listă. Verifica dacă toți membrii colectivului sunt prezenți la protest. Trecătorii îi fotografiau de la distanță. S-a asigurat că a apărut în cât mai multe fotografii, așa cum a fost instruit de Larisa Ivanovna. Săptămâna trecută o fotografie cu el a apărut chiar și la știri. Pe afiș era el, cu pumnul ridicat deasupra mulțimii și sloganele partidului pe buze. Chiar și membrii altor colective l-au sunat ca să-l felicite cu ocazia victoriei sale. Își imagina că Vera ar fi la fel de mândră de el, ca în vremurile când îl vedea mășăluind la parada de Ziua Victoriei.

În timp ce aștepta sosirea celorlalți tovarăși, încerca să nascocască un mod de a recruta membri noi. Își scărpină inconștient bărbia când văzu o față familiară apropiindu-se de Larisa Ivanovna. În două secunde l-a și recunoscut, era Kartuznik. O întreabă pe Vera dacă-l ține minte, că doar îi povestise despre el, acela care nu venea la adunări fără pălărie *капмыз* în cap. În compania sa era un străin fără pălărie, doar cu o cocoșată mare și mâini muncite. Cei doi au salutat-o pe Larisa Ivanovna. Cocoșatul a dat mâna cu femeia, pesemne că au făcut cunoștință. Femeia i-a urat bun-venit în colectiv și i-a încurajat pe ambii bărbați să intre în mulțime.

În sfârșit, îl plesnise palma ideii. Voia să-l descoase pe Kartuznik, să afle de unde l-a luat și l-a adus pe cocoșat. Începu să-și creeze strategia. A constatat că trebuie să-l întrebe înainte să înceapă protestul. Știa și că n-avea încotro decât să-i ceară ajutorul. Fără un nou recrut, poziția în partid îi atârna de un fir de ață. Și-a zis în cap „Șii *мужык*”, apoi a tras aer în piept și s-a apropiat de Kartuznik, ca un licean bubos de o fată șmecheră. Îi mărturisește Verei că atunci când a dat ochii

cu el, a observat că pălăria îl făcea să pară mai înalt decât era de fapt. A început: „*Здравствуйте, уважаемый!*”, dar a ajuns să-și înghită vorbele când Kartuznik i-a răspuns pe „moldovenește”. Dezarmat de singurul mod în care credea că ar putea să-i inspire încredere tovarășului, a continuat și el „moldovenește”. I-a descris în câteva fraze buclucul în care se afla. Sub cozoroc, ochii lui Kartuznik erau de nămol, se modelau după fiecare cuvânt al său. Și-a sfârșit replica prin a-i cere ajutorul.

Soarele a apărut de după mustățile lui Kartuznik în formă de zâmbet. Tovarășul i-a explicat că procesul de recrutare e cu mult mai simplu decât pare. I-a zis că e ca pescuitul, „li dai și trebu’ șa-ștept și muști”. Pe deasupra i-a mai și propus să meargă la recrutat împreună. Drept răspuns la oferta lui Kartuznik, inima lui s-a îndopat cu încântare și s-a făcut mare cât un urs. A acceptat bucuros, încercând să-și mascheze entuziasmul. I-a întins mâna în semn de recunoștință și Kartuznik a strâns-o în semn de respect. Ochii îi sclipesc acum, când îi povestește Verei cele întâmplate. Vrea ca Vera să știe că s-a aprins în el speranța unui nou prieten, să se bucure pentru el.

Cei doi tovarăși au petrecut întregul protest împreună. Kartuznik i-a oferit un loc lângă el, în primele rânduri. Nici noul său amic nu se temea de aparatele de fotografiat. Și-au vociferat lungă listă de nemulțumiri împreună. Au ascultat cuviincios apelurile liderului. Și-au rupt palmele în aplauze furtunoase. S-au revoltat în fața autorităților. La un moment dat, s-au înflăcărat simultan și au scandat sincron: „*Jos dictatura!*” Au avut un protest de neuitat împreună.

„Au vinut timpurili noastre, Vera, gata cu hoțâia.”

În fotografie, Vera stă pe plaja din Odesa și zâmbeste privind în obiectiv.

Noiembrie nu a întreat partidul înainte să-i aducă vifore. Ca și dictatura, a venit să le îngreuneze povara. Protestul care urma să aibă loc astăzi a fost anulat din cauza furtunii. Deci el și tovarășii săi au trebuit să-și adăpostească visele și placatele acasă. Ploaia mărunță galoapează pe ferestrele din bucătăria apartamentului cinci. Își sechestrează telefonul între ureche și umăr în timp ce spală vesela. A mâncat terci de

ovăz și acum roade cu vlagă castronul. Vera obișnuia să-i gătească terciul de dimineață. Mereu ascundea un mărunțiș dulce în el, să-l bucure ca pe un copil. Deși se obișnuise cu șiretlicul, continua să joace, de dragul ei, rolul. Azi și-a pus și el o bucățică de mandarină în terci. Cei de la partid le-au dăruit tuturor câte o plasă de mandarine.

Se grăbește. Deși afară tunetele încovoae străzile, trebuie să-și pună umbrela în cap și să le îndrepte. Pentru a nu lăsa pierderea protestului de astăzi să treacă în van, Kartuznik i-a invitat pe el și pe Iurii în vizită. Nu știe la ce să se aștepte, de multă vreme n-a mai perindat ospețiile. Și mai ales de unul singur, fără Vera la braț. Totuși era datoria sa, răspunsesse la invitația tovarășului: „*Я тебе зyb даю, что придy!*”

Vizita cu mâna goală e o rușine. Desparte o sticlă din frigider de prietenele sale, care, de altfel, n-au mai fost atinse ceva vreme, și îi face cunoștință cu plasa de mandarine. Aranjează totul într-o pungă opacă și neagră cu inscripția CHIȘINĂU 2018 pe ea, deasupra unui desen cu blocul locativ știut sub numele de *ромашка*, înghesuit între două jumătăți de calendar. Apoi își șterge mâinile și se îndreaptă spre ușă. Are dureri inferioare de spate în timp ce înnoadă șireturile cizmelor. Licuricii apartamentului cinci se sting. Ușa mugește și lacătele trosnesc, ambele de două ori.

„Noroc, Mitică, *давай заходу.*”

E primit călduros de Kartuznik, pentru prima oară dezgolit de kartuz. Își lasă umbrela udă, paltonul și cizmele înnoarite la prag. Ia cu el din antreu doar pachetul negru și mirosul de ploaie. Casa lui Kartuznik nu este mai mare decât a sa. Se simte sufocat, aerul e gros. Ferestrele n-au fost deschise de ceva timp, așa încarcerează Kartuznik căldura pe care și-o permite. Îl urmează pe acesta până în sufrageria casei, este primul ajuns. Acolo e întâmpinat în primul rând de un dulap de tip *стенка*. În spatele propriei reflecții, ferestrele dulapului ascund pahare și vase de cristal. Se bucură să recunoască romanele de pe rafturi, Dostoievski și Cehov, Pușkin și, pe cel mai înalt raft, preaiubitul Lenin. Asta a fost adevărata educație. Pe locul de onoare stau insignele din război și portretul din tinerețea lui Kartuznik. Versiunea tânără

a tovarășului are mustați aranjate și obraz rozalii care vestește viitorul luminos. „Hai, așaz-te”, îl îndrumă Kartuznik cel viu. Din tavan atârna un gălbenuș de ou în formă de bec. La marginea ferestrei împietresc coji de mandarine uscate. Soneria defectă zbiară și Kartuznik se ține de tocul ușii. Pleacă să întâlnească celălalt oaspete.

Pe masa amenajată de Kartuznik scli-pesc cu nerăbdare trei farfurii curate. Le țin companie câte un pahar și un set de tacâmuri. Împreunează sticla din pachet cu celelalte care o așteaptă deja pe masă, lângă un platou cu brânză, roșii, castraveți și slănină. Scoate și mandarinele, pe care le așază lângă platou. Când pachetul gol se lasă ascuns sub masă, Kartuznik îl invită pe Iurii să ia loc, apoi dispare după ușă, nu înainte de a le promite oaspeților: „*Минутку, я сейчас. Voi până și располагайтесь.*”

„*Здорова товариш!*” îl salută vocea lui Iurii din cravata roșie încolăcită în jurul gâtului. Noul sosit îi supraestimează poziția în partid, de aceea se comportă aproape lingușitor. Lui îi convine, se bucură de respectul pe care-l primește abia acum, după decenii în care lumea i-a dat pumni în demnitate. Știe că merită. Nu a fost ușor să-l culeagă pe Iurii din podelele barului și să-l planteze în partid. Norocul său că Iurii a înflorit în grădina protestelor ca un bujor de mai. Noul recrut se afișează mereu primul la întruniri, strigă tumultuos, se înroșește din cap până în vârful degetelor la fiecare apel al liderului. Se comportă ca la carte, de aceea îi este pe plac și Larisei Ivanovna, care-și încolăcește părul printre degete și își descoperă dinții lipsă când îi zâmbeste. „*Здорова*”, îi răspunde și îi face loc lângă el pe canapeaua din stânga mesei. Când revine, Kartuznik jonglează cu un dispozitiv alb și un suport plin de casete: „Sî nu stăm ca la mort aisea”, le explică gazda. „Avem și eu deista cândva”, începe primul oaspete, referindu-se la casetofonul Elektronika 302, „da l-am vândut în nouăzăci”. Iurii intervine: „Numa’ și n-am vândut în nouăzăci!” Membrii partidului rād nostalgic, lăsând loc de amărăciune.

„Eu adușem castruli di la Nemți, haha!” zise Kartuznik, „tre să mai am una pi undeva prin *кладовка*”. Surăde și el, amintindu-și de perdelele interminabile de piețe trase la marginea fiecărui trotuar din oraș. De tot ce a început să vrea Vera și el nu putea să-i ofere. Haine și pantofi, cărți și casete, electrocasnice și aparate foto. Bărbați cu spatele obosit de cărat și femei disperate. Toate gata să fie înșfăcate și cumpărate, reîmpachetate și exportate spre România sau Polonia.

„Ia la dânsu, *богатый!* Eu înclieim tapete la Moscova!” îl mustră Iurii pe Kartuznik. „Tu macar nu scotei tăt din casă”, i-o taie lui Iurii. Casetofonul lui Kartuznik prinde viață și se îmbracă peste ploaia de afară. Gazda lasă dispozitivul pe raft și ia, în sfârșit, loc la masă. „Am dus-o tăt așa cum am putut”, începe Kartuznik în timp ce umple până la refuz paharele oaspeților. Ei dau afirmativ din cap.

„Hai, sî șim sănătoși!” Ciocnirea paharelor se strecoară între versurile Sofiei Rotaru: „*Лаванда, горная лаванда.../ Сколько лет прошло, но помним я и ты.*”

O sticlă goală o așteaptă pe următoarea lângă piciorul mesei. Volumul muzicii micșorează încăperea, și îi apropie pe bătrânii prieteni îngustând pereții sufrageriei. Nodul de la cravata lui Iurii e de mult pier-

SEMNALE DE CARTE

AUGUSTINA VIȘAN
**DOMNIȘOARĂ,
AVEȚI COPII?**
CHIȘINĂU, PRUT, 2025

MICHEL LABRECQUE
**MOLDOVA ÎN OCHIUL
CICLONULUI RUS**
CHIȘINĂU, CARTIER, 2025

MODE VECHI ȘI NOI

POEZIE CU EMOJI

de LUCIA ȚURCANU

Pe 21 martie 2020, cu ocazia Zilei Internaționale a Poeziei, revista „Scena 9” publica articolul Cum ar fi scris Bacovia, Eminescu sau Nichita cu emoji? (<https://www.scena9.ro/article/ziaua-poeziei>), în care se propuneau „trei poeme românești cât se poate de clasice, de programă de bac, transpuse în emoji-uri – în speranță că zoomerii și ceilalți copii blocați prin case zilele astea [amintesc că eram la începutul pandemiei, iar în România tocmai fusese instituită starea de urgență și emisă prima Ordonanță Militară care interzicea evenimentele publice și restricționa circulația populației – n.m., L.T.] o să se apropie măcar un pic mai cu trageră de inimă de unele dintre cele mai cunoscute versuri din manuale”. Cele trei poezii „traduse” total, „în limba internetului” erau: *Plumb* de George Bacovia, *Leoaică tânără, iubirea* de Nichita Stănescu și *Somnoroase pășărele* de Mihai Eminescu. Citorul avea în față adevărate ghicitori sau rebusuri care, pe lângă faptul că îi puneau la încercare cunoștințele literare, îl și delectau.

O apropiere mai relaxată a poeziei de limba internetului poate fi descoperită în volumele ultimilor ani. Unii dintre poeții debutați recent folosesc în textele lor pictograme digitale ca nouă modalitate de a transmite emoții, dar și, probabil, pentru a fi mai aproape de cititorii dependenți de interfața telefonului. (Mă întreb dacă această întrebuintare a ideogramelor digitale nu ascunde cumva o infirmitate

lingvistică, dar acesta e un subiect pentru o discuție mai largă.)

Utilizarea emoji-urilor în poezia română ar putea indica o schimbare în modul de creare și interpretare a versurilor, dar nu este o noutate absolută. Iată doar două exemple. În Evul Mediu latin, începând cu secolul al IV-lea au existat o serie de literați, păgâni și creștini, care foloseau tot feluri de trucuri pararetorice (printre care și pictogramele), proprii manierismului, pentru a dispune cititorul (un fel de *captatio benevolentiae*): Symmachus, Ausonius, Sedulius, Fulgentius, Sidonius, Ennodius, Fortunatus (de toți amintește Ernst Robert Curtius în *Literatura europeană și Evul Mediu latin*). La sfârșitul secolului al XV-lea, Leonardo da Vinci, se știe, crea poeme punând alături mici desene în peniță și cerneală, asemănătoare caricaturilor (astăzi, numite *pictograme*), care, citite/descifrate, alcătuiau împreună scurte fraze poetice.

Răsfoind presa românească din secolul al XIX-lea, în căutare de poeți contemporani cu Eminescu, am dat peste un text care, decupat din ziar și integrat într-o carte publicată recent, ar putea să pară scris de un poet de secol XXI, care folosește tehnologiile digitale, internetul și social media de la vârsta fragedă (de un poet-zoomer, altfel zis) și, totodată, e predispus să pastişeze clasicii. Textul respectiv a fost publicat în iulie 1888 în „Tribuna” (Anul V, nr. 157, 13/25 iulie 1888,

p. 3), la rubrica „Varietăți”, având titlul dat între paranteze și nefiind semnat – (*Poesia unui tipografist*). Simbolurile de la capătul celui de-al doilea vers din fiecare distih (vezi imaginea 1) se pare că au funcția de a ironiza (de a dinamita) formula lirică dominantă în epocă, pe care se construiește chiar această poezie – declarație de dragoste și cerere în căsătorie totodată. Pe de altă parte, face lectura de poezie antrenantă și amuzantă.

Se pare că poezia cu pictograme a plăcut, pentru că, peste o săptămână, este publicată de „Gazeta Transilvaniei” (Anul LI, 19/31 iulie 1888, rubrica, „Diverse”, p. 3) cu titlul *Poesia unui tipograf* (vezi imaginea 2). La mai puțin de trei luni, o preia și „Amicul familiei” (Anul XII, nr. 20, 15 octombrie 1888, p. 12), la rubrica „Diverse”, compartimentul „Glume”, indicând sursa primară: (*Trib.*) (vezi imaginea 3). Textul se plia perfect pe programul „foaie bisepteminare” de la Gherla, care își propunea să fie „pentru toate trebuințele vieții sociale” și să ofere „instrucțiune și distracțiune”. Pe ultimele două pagini ale revistei, rezervate „divertismentului”, se publicau cu regularitate logografe și tot felul de „găcituri”: *de siacu, de litere, de semne, mestecată, numerică, pătrată, magică* etc. Astfel, *Poesia unui tipograf* s-a încadrat perfect aici.

Odiseea acestei poezii cu emoji nu se încheie însă în secolul al XIX-lea. În data de 9 iunie 1924, ziarul umoristic „Veselia”

(Anul XXX, nr. 25, 9 iunie 1924, p. 7) reia textul publicat inițial în „Tribuna”, dar cu titlul *Scrisoare* și dând următoarea notă: Publicată în «Tribuna de Sibiu» la 1886” (vezi imaginea 4). Nu am găsit textul în „Tribuna de Sibiu” din anul 1886. Probabil, e o greșeală a redacției. În varianta din „Veselia”, poezia are unele „emoticoane” transformate în adevărate elemente de portret, iar mâna din final își schimbă direcție – către text, deci către cel care o cere de nevastă pe tânăra cu „ochi ca două vioarele”. Mai mult, respectiva scrisoare are și un răspuns, scris în exact aceeași formulă ca textul de la care pornește și plin de ironie. Rezultă o parodie savuroasă, a cărei semnătură din final, *A ta Vetuța M.*, urmată de imaginea unui... bogat, care urmează cu ultimul vers: „Te rog dar taci, nu fii tiran”, împinge comicul către burlesc. Redacția menționează că poezia-răspuns a fost „culeasă de Agan Somulescu”, *Scrisoarea* însă (alias *Poesia unui tipograf*) nici aici nu are indicat autorul.

Se știe că din august 1887, din redacția revistei „Tribuna” făcea parte și George Coșbuc. Poetul furniza material pentru rubricile „Foița Tribunei” și „Varietăți”. *Poesia unui tipografist* va apărea în iulie 1888 la rubrica „Varietăți” și va fi inclusă ulterior, la capitolul Addenda, în volumele cu Opere ale lui George Coșbuc.

Să fie oare „poetul țărănimii” unul dintre primii autori români de poezie cu emoji?

VARIETĂȚI.

(Poesia unui tipografist.)

Când vii, prin foșnetele rochiilor,
Ce dulce-mi ești, ce dulce ai ☺☺

Ai ochi ca două vioarele,
Ca-n noapte cele mai dragi * * *

Oh, cât sânt plin atunci de Muse,
Când eu sărut a tale ☺☺

Ca tine nici o stea nu luce,
Ah, sfântă-mi ești, ca sfânta †

Ești ânger, spun cu adevărul,
Și blond ca aurul 'ți-e ☺☺

Te ved, și-mi perd al vorbeii nex,
Atunci sânt ca un ▲

Oh, Himen, vino, căci am causă
Se vii, ah vino, punct și —

Te rog dar, dulcea mea stăpână,
Dă-mi inima, dă-mi mica-ți ☺☺

Poesia unui tipografu.

Când vii, prin foșnetele rochiilor,
Ce dulce-mi ești, ce dulce ai ☺☺

Ai ochi ca două vioarele
Ca 'n nopțe cele mai dragi * * *

Oh, câtă suntu plină atunci de muse,
Când eu sêrută a tale ☺☺

Ca tine nici o stea nu luce.
Ah, sfântă-mi ești, ca sfânta †

Ești ângeră, spună cu adevărulă,
Și blondă ca aurulă 'ți-e ☺☺

Te vedă, și-mi perdă ală vorbeii nex,
Atunci suntu că ună ▲

Oh, Himen, vino, căci am causă
Sê vii, ah vino, punctă și —

Te rogă dër, dulcea mea stăpână,
Dă-mi inima, dă-mi mica-ți ☺☺

SCRISOARE ¹⁾

Când vii prin foșnetele rochiilor,
Ce dulce-mi ești, ce dulce ai... ☺☺

Ai ochi ca două vioarele
Ca-n noapte cele mai dragi... ☺☺

Oh, cât sânt plin atunci de Muse,
Când eu sărut a tale... ☺☺

Ca tine nici o stea nu luce,
Ah ! sfântă-mi ești ca sfânta... †

Ești ânger, spun cu adevărul,
Și blond ca aurul 'ți-e... ☺☺

Te ved, și-mi perd al vorbeii nex,
Atunci sânt ca un... ▲

Oh, Himen, vino, căci am causă
Se vii, ah ! vino, punct și —

Te rog dar dulcea mea stăpână,
Dă-mi inima, dă-mi mica-ți... ☺☺

(Trib.)

Răspuns

Auzică tu că eu te fac
Și merge pe dinami VVVVVV

Și pentru căți nău eu stăpâna
Înă eri amosul meu și ☺

În punctul prim, eu cantă nă
Tu-mi ești între iubă și —

Dar punctul 'Himen' mi se pare
Că e un „punct” eu... †

De-a fi notat ori chiar adjectiv
Eu m'as uni și-n acest *

Ni ești drag, dar dacă ai avea rente
Mi-ni fi mai drag eu ☺☺

Dar dacă n'oi nici capital
Tu-mi ești arit, lmi ești... *

Tu ai un câine numit „Nero”
Ai frae, ai ceas, dar hani ai ! ☺

Te rog dar faci, nu fii tiran
A la Veto M. ☺☺

Căutată de Agn. Seneș-Pop

17 > MĂDĂLINA CIOBANU: ULTIMA ȘANSĂ | DEBUT

dut. Puful din capul lui Kartuznik s-a lipit de fruntea ridată. Aperitivele de pe masă au dispărut câteva ore în urmă, la fel și mandarinele. Toți trei s-au acomodat cu prezența unul altuia. Și-au trezit din stagnare cei mai adormiți mușchi din corp, cei ai feței. Astfel, rîd, se încruntă, ironizează, se strîmbă. Din stanele de piatră de pe străzi și din transportul public, au devenit bile de lut în mâinile unui jucăuș caricaturist. Kartuznik își lasă formalitățile în pahar și începe să le povestească tovarășilor despre cea mai mare greșeală pe care a comis-o vreodată.

Reconstituie conturul ei de parcă l-ar fi simțit pe viu azi-dimineață. O cunoscuse treizeci de ani în urmă, când făcea o plimbare de seară la Lacul Consomolist. Femeia era singură. „Dap’ și căta muierea noaptea sîngurî în parc, a?!” intervine Iurii. Celălalt oaspete îl ascultă cu grijă pe Kartuznik. Îi face semn cu mâna lui Iurii să tacă. I-au plăcut mereu poveștile de dragoste adevărată, ca a lui și a Verei, deci îl descoase pe Kartuznik: „Aha, și era sîngurî, ș’ tu ște-i făcut?”

S-a apropiat de ea încercând să nu o sperie. Fata avea părul încâlcit și ochii umezi. Kartuznik i-a oferit brațul și compania, după ce i-a jurat fetei că nu îi cere nimic în schimb. Ea l-a acceptat. În timpul plimbării în jurul lacului, ea și-a vărsat pe umerii lui toate angoasele acelor timpuri. Urma să plece în Italia la muncă, până a fost jefuită și a rămas fără bani de drum și documente. Nu mâncase de două zile. Nu mai avea încotro s-o apuce. I-a mărturisit că venise în parc de una singură, deoarece intenționa să-și dea sufletul în lac. Nu mai avea pentru ce să trăiască. Povestea se despletește cu însuflețire în fiecare cuvânt. Iurii chiar îndrăznește să reducă volumul casetofonului ca să audă clar continuarea.

Inima lui Kartuznik nu avea loc de indoială. A adus-o în acest apartament, unde i-a gătit din nimicurile din frigiderul său de burlac. A improvizat un pat din divanul pe care-i stau acum tovarășii. I-a înfocat perna și i-a încălzit așternuturile pe calorifer. Dar, mai ales, nu a îndrăznit să perturbe liniștea pielii ei cu nicio atingere.

„Dap’ prima noapti totuș îi străini! Amuș o mai și avut vreun СПИД!” exclamă Iurii cu repulsie.

„СПИД ai și anini tu, la cât umbli brambura!”

Amintirile îl strivesc pe Kartuznik cu liniște. Muzica din casetofon îngână versurile trupei Akvarium. Oaspeții își rumegă obrajii în așteptare. Gazda oftează și reia povestirea.

Frânturile de momente tășnesc din el ca laptele dintr-un pachet defect. Au urmat nopți nestăpânite de dragoste și dimineți însorite la bucătărie. După-amiezi petrecute la piață, ea iubea merele și serile încărcate de plimbări prin fiecare colțișor al Chișinăului. Se întorceau uneori la Lacul Consomolist, pentru a recrea cu ironie clipa primei cunoștințe.

„Așelea au fost vremurile buni...”, iar după încă un gram de tăcere, Kartuznik își termină gândul: „Până o înșeput sî șeară. Sî scurgî tăt din mini”. Zămbetul nostalgic îi pierde: „De-atunși s-o dus tăt di răpî...”

Goana după bani schimba Chișinăul. Multimile petreceau vieți întregi la piață. Lacătele din antreuri îmbrăcau armuri de plumb în lupta cu bezmeticia nopților. Aceste războinice apărau civilii de infinita frică de bandiții porniți să înșface tot ce le poate asigura o zi de mâine cât mai strălucitoare. Asta voia Chișinăul anilor ’90, să supraviețuiască, și apoi să strălucească. În frenezia acestei jungle, femeile Chișinăului au făcut cunoștință cu cel mai bun prieten al lor, și cel mai mare dușman al bărbaților – diamantele.

„Câti genț și șube, parfumuri și bri-liante vroie...”, Kartuznik își dezgroapă vechile frustrări, „da eu eram un лох, un перекупщик”. Cumpărătorii oalelor sale nemțești s-au rărit până la dispariție, la fel ca și dragostea femeii sale. A fost lăsat cu sufletul și buzunarul gol.

Oaspeții simt durerea povestitorului din creștet până în tălpi. Ochii lui Kartuznik muțesc și se încețosează. Dimitrii își lasă palma pe umărul gazdei și îl mângâie cu degetul mare de parcă ar fi încercat să-l încălzească. „Of, cât fași o muiere” și sus-pină desenând-o în cap pe Vera pentru a mia oară.

Iurii zdrobește liniștea și mahnirea înlăturând dopul următoarei sticle. Uplete cele trei pahare până la refuz, și declară: „Dumnezău cu dânsa, с моим рай и в шалаше!” Dimitrii dă afirmativ din cap și ridică paharul: „Noroc!”

Doboară cupiciorul una din sticlele goale când se ridică de pe divan. „Uăi Mîchea, vezi pi undi calși, ha-ha!” îl cicălește par-tenerul său de dans. Se apropie de ceilalți doi și cuprinde umerii lui Iurii cu brațul stîng, cealaltă parte este ocupată deja de Kartuznik. Tovarășii se alipesc ca trei culori complementare pe un flag. Echilibrul lor este un miracol de care toți trei abuzează la maximum. Se trag reciproc în dreapta și stînga, se leagănă violent și răcnesc la unison, ca din gura aceluiași șarpe:

Вот, новый поворот, и мотор ревет,
Что он нам несёт – пропасть или взлёт,

Омут или брод? И не разберёшь,
Пока не повернёшь.

Cântecul lor urcă în tavan și se îmbibă în pereți, răsucesște întregul apartament. Toate în jurul lor devin viețuitoare colo-rate. Cărțile de pe raft se hlizesc nerușinate. Casetofonul se ia la întrecere cu ei în maratonul versurilor. Fălcile bătrânilor prieteni s-au umplut de bucurii roșii. Prin pânza groasă de fericire, Dimitrii deslușește portretul lui Lenin dansând hora.

Pentru el, nimic nu prețuiește mai mult decât o dimineață pe malul Nistrului. S-a așezat acolo unde râul se îndoaie ca talia unei femei ce se lasă iubită. O ciocârlie planează deasupra apei în care i se oglindește zborul. Retragerea violetă a amurgului prezice răsăritul soarelui. Vântul moale îl gădilă în jurul încheieturilor. A decis să întâlnească răsăritul de unul singur, Kartuz-nik și Iurii încă-și savurează visele. Ascultă pământul. Azi ar fi fost ziua de naștere a Verei. Ar fi împlinit șaizeci de ani. Ei doi ar fi fost împreună de patruzeci de ani.

Smulge câteva fire de iarbă și le pieptănă cu degetele sale groase. Vera avea părul moale. Îl simte și acum lipit de obrazul său, ca în primele nopți de dragoste când adormeau îmbrățișați, înfometați unul de celălalt. Inima ei era violentă, lovea în stînga și în dreapta cu pumni de fier. Numai el auzea liniștea din pieptul ei, și era convins că ea se întâmpla numai pentru el. Rupe firele de iarbă în bucăți mici și le aruncă înapoi în capul malului.

A vrut să întâmpine ziua ei odată cu răsăritul zorilor, deoarece dimineața era partea a zilei în care Vera își deschidea cel mai frumos petalele. Niciodată nu a contat lipsa orelor de somn sau a odihnei, Vera era deșteptătorul de nădejde. Ei îi plăceau diminețile lungi și lipsite de grabă, în care-și permitea luxul de a lăsa timpul să-i curgă printre degete. Gătea micul-dejun în pași de dans, apoi bea o cafea, apoi își călca rochia, apoi mai avea timp și să citească vreo două pagini din romanul de pe noptieră. Romanul se schimba mai des decât rochia. Când se trezea și el, avea timp să-i spună „Bună dimineața” și să-l sărute.

Avea timp să verifice evaluări sau să-și pregătească notițele pentru prima lecție. Diminețile Verei erau eterne. Păcat că nu și viața ei. Și nici a lui.

Nopțile trecute au părăsit ploi pe ma-lul Nistrului. Rămășițele lor au rămas pe vârfurile papucilor săi. Le observă când îndreaptă ochii spre iarbă. Luminițele amintirii se aprind în ploaia din ziua în care a cunoscut-o. Se adăpostise în stația greșită de autobuz, de unde a luat auto-buzul greșit, dar unde s-a așezat la locul potrivit. În dreapta sa era Vera, care arăta ca un roman deschis la prima pagină. În timp ce-și repeta replica pe care urma să i-o întindă misterioasei străine de alături, privea aceleași rămășițe de ploaie încleiate de vârfurile papucilor săi. Cine ar fi știut că ea își va uita umbrela în autobuz? Sau că el o va observa și o va ajunge din urmă, coborând la stația greșită, și o va returna? Iar mai apoi, că ea își va petrece restul vieții alături de unul ca el, cu papucii de noroi? Constată din nou că restul vieții ei a luat sfârșit. Atunci, ce mai rămâne din restul vieții lui? Pământul îi oferă răspunsul.

Întrebările îi sunt întrerupte de gre-utatea unei perechi de pași. O mână de plumb se lasă pe umărul lui.

„He-he, озырчик!” îl salută Iurii. „Ai vrut tu și ni-o iei dinainti cu peștili, da?”

„Da, Iur”, surăde și el, „cu peștili”. Iurii ia loc în dreapta lui, și începe, neîntrebat, să-i povestească visul acelei nopți. Iurii este victima celor mai colorate și întortocheate vise.

Iurii a visat că avea doisprezece ani și că era din nou acasă, în Uniunea Sovietică. A primit în dar o bicicletă de la părinții săi, pe care a zburat la vale către casa de cultură. Acolo i-a întâlnit pe Dimitrii și Kar-tuznik, care aveau și ei doar doisprezece ani. Cei trei tovarăși au privit filmul *Девочка и крокодил* și au răs cu poftă. Apoi s-au fugărit până la kiosk, unde toți trei și-au cumpărat înghețată *Eskimo* și au mâncat-o înainte să reușească să se topească și să le încleie degetele. Iurii s-a întors spre femeia din spatele ghișeului ca să-i mai ceară o înghețată. Chipul femeii s-a transformat în cel al Larisei Ivanovna și a început să plângă isteric. Ea a fost cea care a rostit printre lacrimi și suspine ultimele cuvinte auzite în vis: „Jos dictatura! Noi suntem ultima Șansă!”

Dimitrii a înghițit un morman de hohote. Își mângâie burta din cauza lor, încercând să le ducă la bun sfârșit.

„Dapă di undi știi tu cum eram eu mi-titel? Eu sîngur nu tîm minti!”

„Așă ni-am închipuit eu”, se explică Iurii, „și pe Kartuznik tot cu kartuz!”, apoi se molipsește de răsul lui Dimitrii.

După ce ambii prieteni s-au potolit, Iurii își amintește de chipul odios al Larisei Ivanovna, similar cu cel din ziua pierderii alegerilor, și conchide: „Lasă c-or și vadî ei... bandițai”. Dimitrii răspunde cu ce i-a șoptit adineauri pământul: „S-ajunjim noi pânăi atunși”.

O liniște ca în pieptul Verei se lasă pe malul Nistrului.

„Hai trezăște-l pi Kartuznik cî ni-i foami.”

„Pi șel mititel sau pi aista mari?” Ambii izbucnesc într-o nestăpânită criză de răs.

SEMNALE DE CARTE

LEO BUTNARU
DOI POEȚI AI AVANGARDEI
RUSE: ELENA GURO
& VASILII MAZURIN
IAȘI, ALFA, 2025

LEO BUTNARU
SISTEMUL DE UMBRE
(PROZĂ & YES-EURI)
CLUJ, LIMES, 2025

CARTEA DE ISTORIE

DILEMELE MODERNITĂȚII ÎNTR-UN ORAȘ TRANSILVÂN: UN ELEGANT OMAGIU ADUS REGHINULUI ȘI LOCUIITORILOR SĂI

de NICOLAE ENCIU

A testat documentar din anul 1228 într-o diplomă emisă de regele Andrei al II-lea al Ungariei, sub denumirea „Regun”, municipiul Reghin se află la confluența râului Mureș cu râul Gurghiu, în partea central-nordică a României, în provincia istorică Transilvania, fiind al doilea oraș ca mărime din județul Mureș. Vechea denumire a Reghinului (în dialectul săsesc „Reen”) este aceea de „Reghinul Săsesc”, traducere românească a denumirii germane „Sächsisch Regen”, respectiv a celei ungurești „Szaszregen”.

Cu toate că istoria Reghinului s-a bucurat, de-a lungul timpului, de atenția istoricilor, arheologilor, etnografilor, economiștilor etc., fiind editate numeroase și valoroase monografii și studii, recentul volum semnat de conf. univ., dr. Maria Tătar-Dan¹ oferă, în premieră istoriografică, o originală și temeinic documentată radiografie a manierei în care societatea transilvană a experimentat proiectele modernizatoare ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și a primei jumătăți a secolului al XX-lea, din perspectiva unui oraș, Reghinul Săsesc, caracterizat de autoare drept „un oraș german prin tradiție, care a cunoscut treptat pe fundalul realizării dualismului austro-ungar o proeminență maghiară, apoi o administrație românească în România Mare și a cărui fizionomie s-a transformat profund, atât în ceea ce privește structurile urbane cât și cele sociale și culturale, ilustrând, în fond, efectele confruntării cu modernitatea”².

Cum s-a înscris Reghinul săsesc – o mică urbe transilvană de vreo 30.000 de locuitori din nord-estul acestui spațiu – pe coordonatele modernității? Iată un domeniu de cercetare care, în mod aparent, ar putea părea „minor”. Prin profunda competență teoretică a autoarei însă, s-a reușit o extrem de interesantă și utilă tratare a temei propuse. Punând în valoare un actual gen istoriografic precum istoria locală sau regională, respectiv, microistoria, demersul Mariei Tătar-Dan pornește de la considerentul că fiecare comunitate, de notorietate sau nu, își are istoria sa, fiind legată de un mai mare ansamblu comunitar.

Volumul *Dilemele modernității într-un oraș transilvan. Reghinul Săsesc în a doua jumătate a secolului XIX și prima jumătate a secolului XX* are la bază teza de doctorat, susținută de autoare în anul 2012 la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, cu titlul *Societatea reghineană și dilemele modernității (1850-1950)*, avându-l în cali-

tate de conducător științific pe distinsul profesor universitar dr. Toader Nicoară³.

Din punctul de vedere al structurii, cartea Mariei Tătar-Dan constă din trei părți: *Câteva cuvinte despre modernitate; Ipoteze ale modernității într-un oraș transilvan și României și modernitatea. Crearea comunității urbane*, întregite de o bogată și variată literatură istorică, statistică, sociologică, memorialistică, de surse documentare inedite investigate la Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș, arhiva primăriei Reghin, arhiva protopopiatului ortodox Reghin, arhiva bisericii ortodoxe „Sfânta Treime” Reghin, de anexe, indici de nume, de localități și instituții, ceea ce conferă monografiei o înaltă ținută academică.

Așa cum pe bună dreptate afirmă autoarea, investigarea confruntării cu modernitatea, chiar și într-un spațiu bine circumscris ca în cazul comunității reghine, nu este un demers deloc facil, având în vedere multiplele fațete ale fenomenului și unghiurile diverse din care el poate fi analizat.

În vederea încadrării cât mai corecte a temei alese, susținerii propriilor opțiuni de investigare, dar și a familiarizării cititorilor cu valorile și factorii modernizării, Maria Tătar-Dan a recurs la o expunere sintetică a principalelor teorii asupra modernizării concepute din varii perspective, opțiuni ideologice sau curente economice. Așa cum bine observă autoarea, realitatea istorică complexă și, mai ales, neuniformitatea fenomenului au făcut, practic, imposibilă stabilirea unei grile de evaluare unitare. Cercetători aparținând unor domenii diferite au conturat, în timp, un adevărat ansamblu de teorii și perspective asupra modului și momentului în care umanitatea a devenit modernă. Ca urmare a acestei stări de lucruri, după mai bine de două secole de dezbateri, întrebările de felul „Ce este modernitatea?”, „Care sunt caracteristicile unui fenomen modern?” și „Când a devenit o societate inevitabil modernă?” nu și-au găsit încă un răspuns unanim acceptat⁴.

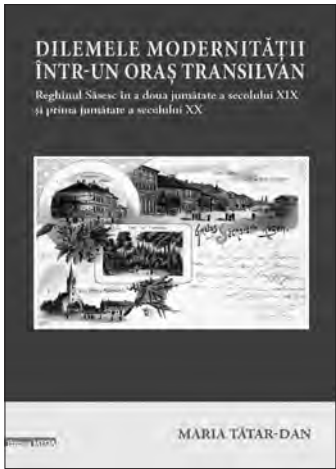
Cu referire la debutul modernității, datele tradiționale, corespunzătoare unui segment cronologic destul de larg, o plasează între căderea Constantinopolului (1453), descoperirea Americii (1492), reforma lui Luther (1518) sau revoluția din Anglia (1628-1652). Unii consideră că momentul care simbolizează începutul modernității este semnarea Tratatului de la Westphalia în 1648, marcând sfârșitul Războiului de

Treizeci de Ani și întruchipând creșterea rolului statului național ca un jucător de top în relațiile internaționale, în timp ce alți autori arată la revoluția americană (1776) sau cea franceză (1789) ca evenimente cele mai semnificative de la începutul epocii moderne. Toți autorii însă sunt de acord cu faptul că ceea ce s-a întâmplat în această perioadă a schimbat în chip fundamental modul în care oamenii trăiau și își concepeau existența.

Potrivit autoarei, discuțiile poartă un caracter divergent nu doar asupra stadiilor temporale ale declanșării modernității, ci chiar și asupra promisiunilor și beneficiilor acesteia, fiecare element al constituind subiectul unei ample contestări la toate nivelurile societății și în toate societățile, fără excepție. Așa cum afirmă Maria Tătar-Dan, marea promisiune a modernității, posibilitatea de a cunoaște, de a cerceta, de a-ți conduce destinul, viața, în funcție de propriile cunoștințe și resurse și nu după ceea ce îți spun alții a generat atât adeziuni entuziaste cât și cele mai vehemente respingeri și încercări de reiterare a promisiunilor unei ordini anterioare, acest conflict constituind, în fond, esența modernității.

Manifestate, sporadic, de pe la începutul secolului al XVI-lea, procesele cunoscute în prezent ca modernitate, modernizare, epoca modernă sau timpuri moderne, au devenit în secolul al XIX-lea o certitudine, un număr tot mai mare de oameni fiind din ce în ce mai convinși că ei și societatea în care trăiau experimentau o nouă formă de existență. Autoarea invocă, în această privință, mărturisirile lui Alexis de Tocqueville făcute în prefața la a douăsprezecea ediție a lucrării *Democrația în America*, precum că în 1835, când a scris acel studiu, mintea lui era preocupată de o singură idee: că generația sa nu semăna cu cea a părinților, ci că era chiar total diferită, fiind supusă unei permanente schimbări⁵.

Volumul Mariei Tătar-Dan conține o utilă și profundă analiză a celor mai importante teorii ale modernizării, care au încercat și continuă să explice cauzele, resorturile și consecințele acestui proces asupra societății umane, care rămâne și astăzi subiectul unei continue dezbateri. Potrivit autoarei, fondatorii științelor sociale moderne – Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim – sunt și primii teoreticieni ai procesului de modernizare, ideile lor constituind o puternică sursă de inspirație pentru analizele dedicate fenomenului în secolul

MARIA TĂTAR-DAN
DILEMELE MODERNITĂȚII ÎNTR-UN ORAȘ TRANSILVAN
CLUJ-NAPOCA
EDITURA MEGA, 2022

XX. Deși au avut opțiuni diferite asupra parcursului și conținutului modernizării, toți trei gânditori i-au stabilit contururile în termenii culturii și experiențelor istorice ale Vestului.

Drept urmare a acestei viziuni, nașterea lumii moderne a fost pusă multă vreme pe seama progresului economic, consecință a raționalizării și a apariției producției de tip industrial, modernizarea fiind asociată cu trecerea de la societatea agrară la cea industrială. Adepții acestei perspective pun pe un plan secundar transformările sociale, culturale, politice, considerându-le o consecință a procesului de industrializare. În atare mod, societățile din vestul european au fost și continuă să fie identificate ca fiind primele care au atins această etapă superioară a progresului, restul lumii fiind invitat să le urmeze modelul⁶.

Deși teoriile elaborate ulterior au continuat să acorde industrializării rolul central în procesul de modernizare, pornind de la ideea că tehnologia a avut și are în continuare un impact fundamental asupra organizării sociale și a ameliorării condițiilor de viață, ultimele decenii ale secolului al XX-lea au fost martorele unei ample dezbateri asupra legitimității și universalității modelului european al modernizării. Prăbușirea imperiilor coloniale a generat o amplă critică a acestor perspective, clasificându-le ca legitimitoare ale imperialismului. Principala acuzație, așa cum afirmă Maria Tătar-Dan, a fost că aceste teorii împărțeau țările în două categorii – dezvoltate și nedezvoltate –, îndoiindu-se de capacitatea ultimelor de

dezvoltare altfel decât preluând modelul european al modernizării.

Drept urmare, chiar dacă modelul european/occidental rămâne în continuare popular în analizele fenomenului respectiv, tot mai mulți autori insistă pe sintagma unei „modernități alternative”, bazată pe înțelegerea că modernitatea nu a fost un proces unitar, că startul a fost diferit, cu decalaje uneori de secole, impunând un ritm specific evoluției și problemelor întâmpinate. Chiar dacă există aspecte comune, fiecare societate și-a formulat proiectele în funcție de propriile structuri, de propriile tradiții, de propriile experiențe istorice, ceea ce explică, în fond, varietatea formelor, răspunsurile simbolice, instituționale și ideologice⁷.

Buna competență teoretică i-a permis autoarei o demonstrație convingătoare, temeinic argumentată, bazată pe toate categoriile de surse pe care le-a identificat și valorizat cu meticulozitate, dând calitate demersului său restitativ.

Analiza confruntării cu modernitatea, din perspectiva efectelor pe care epoca respectivă le-a avut asupra structurii populației orașului Reghin, atât în plan etnic și confesional, cât și în ceea ce privește structurile socio-culturale și socio-profesionale, dar și asupra fizionomiei urbane, face subiectul celei de-a doua părți a lucrării – *Ipostaze ale modernității într-un oraș transilvan*.

Cu o deosebită acribie și meticulozitate, analizând toate sursele documentare și istoriografice disponibile, autoarea prezintă reperele istorice ale orașului Reghin, constatând că atât toponimia cât și data exactă a întemeierii orașului, rămân încă aspecte supuse dezbaterii.

Apărut pe scena istoriei în secolul al XIII-lea în contextul politicii de colonizări vizuale, însoțite de istorioare-text despre cultura noastră tradițională. Chipuri de țărani, peisaje rurale cu păsări sau vite văzute printr-o lentilă cosmică, case cu ferestre misterioase, gospodării rânduite după o înțelegere aparte a lumii – toate îmbracă sub privirea artistului și prin sensibilitatea sa un aer miraculos, un miracol mereu aproape, dar și mereu ascuns. Mihai Potârniche este un poet vizual care transmite și prin acest volum poezia ființei etnice românești. Printre toate celelalte istorioare din carte, «Drac de femeie» ilustrează forța limbii noastre, capabilă să re-reveleze legământul secret și vital între bine și rău, între iubire și abandon.”

tehnologice de tip industrial și agricol, a mijloacelor de transport și comunicație, îmbunătățirea condițiilor de sănătate, a calității locuințelor și dotărilor edilitare, a serviciilor publice, este consacrată răspândirea modelului de viață urban.

Liberalismul economic promovat de Viena în anii regimului neoabsolutist a fost un cadru favorabil dezvoltării unei economii de piață și a unei producții de fabrică, contribuind la transformarea Reghinului Săsesc nu numai într-un centru economic al zonei, ci și în unul cultural și chiar social. Drept dovadă servește faptul că la începutul secolului al XX-lea, aici funcționau șase școli primare aparținând principalelor confesiuni – evanghelică, romano-catolică, greco-catolică, reformată, ortodoxă și o sinagogă –, o grădiniță, un gimnaziu, o școală de ucenici [10].

Ca parte a noii lumi urbane în plină expansiune și afirmare, românii din Reghinul Secuiesc au receptat progresiv elementele modernității, asumându-și, în același timp, și proiectul națiunii române, prin crearea în orașul săsesc a principalelor instituții naționale: biserică, școală, asociații și societăți culturale, bănci românești, și prin impunerea, treptată, a vechiului târg inclusiv ca un centru al românilor din zonă, difuzând ideile și proiectele naționale spre satele românești din împrejurimi.

Partea a treia a lucrării Mariei Tătar-Dan urmărește etapa de după Marea Unire, în care Transilvania a intrat în componența României Întregite, un stat care la rândul său se afla într-un proces de recuperare și de modernizare, proces care în cazul românesc a presupus o aliniere la practicile și formele occidentale, proiectul de modernizare al Noii Româanii însemnând, în fond, europenizarea sa. Considerat în cronologia clasică a istoriei românilor drept prag dintre epocile modernă și contemporană, anul 1918 a însemnat, în fapt, o continuare, în noi condiții istorice, a proiectelor de modernizare asumate în epoca anterioară.

Așa cum menționează autoarea lucrării, chiar dacă anul 1918 a fost unul de turnură în evoluția provinciei transilvane (prin schimbarea cadrului politic și integrarea în structurile statului român întregit), fără să fi adus schimbări semnificative în planul proiectului de modernizare, care

a urmat, în linii mari, direcțiile asumate anterior, realitatea respectivă a fost în curând înlocuită de o alta, ca urmare a anilor de război și instaurării comunismului în România. În condițiile acaparării puterii politice prin infiltrarea rapidă a comuniștilor în toate domeniile vieții societății, noul model impus de acel grup restrâns, sub presiunea unei puteri străine, nu mai avea nimic în comun cu structura și reperele pe care se consolidase societatea românească, în ultima sută de ani. În așa mod, conchide autoarea, la mijlocul secolului al XX-lea, modernitatea ca proiect orientat spre modelul și valorile culturii occidentale, s-a încheiat odată cu instalarea unei noi puteri și deturnarea României către un alt model, cel impus de Moscova.

Înscriindu-se în ceea ce istoriografia italiană numește *microistoria* – domeniu care îmbogățește cunoașterea istorică pornind de la comunitățile mai mici și de la istoria lor –, lucrarea Mariei Tătar-Dan constituie nu numai o investigație temeinică, interesantă și meticolos argumentată a temei propuse, ci și o la fel de prețioasă contribuție la dezbaterea teoretică privind modernitatea și modernizarea, sintagme frecvent utilizate de istorici, dar nu întotdeauna la fel de corect înțelese și interpretate.

NOTE:

1. Maria Tătar-Dan, *Dilemele modernității într-un oraș transilvan. Reghinul Săsesc în a doua jumătate a secolului XIX și prima jumătate a secolului XX*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, 433 p.
2. *Ibidem*, p. 8.
3. Maria Tătar-Dan, *Societatea reghineană și dilemele modernității (1850-1950)*. Rezumat al tezei de doctorat. Conducător științific: prof. univ. dr. Toader Nicoară, Cluj-Napoca, 2012.
4. Maria Tătar-Dan, *Dilemele modernității într-un oraș transilvan. Reghinul Săsesc în a doua jumătate a secolului XIX și prima jumătate a secolului XX*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, p. 13-14.
5. *Ibidem*, p. 17.
6. *Ibidem*, p. 17-18.
7. *Ibidem*, p. 22.
8. *Ibidem*, p. 50-52.
9. *Ibidem*, p. 345.
10. *Ibidem*, p. 345-346.

FIRUL CU PLUMB

OLGA VRABIE (1902-1928)

DINTR-O CASĂ MOARTĂ

Cum geme vântul!
Nu vreau, și-l ascult.
Cad fulgii ca o mreață nesfârșită...
Tăcută stau în casa părăsită,
În casa moartă, moartă de demult.

C-un suflet plin de dragoste și dor,
Închisă între zidurile moarte,
Te chem din nou, cu spaimă
de departe,
Din nou îți cer o vorbă de-ajutor.

Iar vântul jalnic mă bocește-n horn,
Omătul cade-n juru-mi ca o spumă...
Când lacrimile grele mă sugrumă,
La cine altul oare să mă-ntorn?

Sau poate, ostenit de-atâta amar,
De-atâta desnădejde fără soare,
Tu n-ai să-mi ierți durerea arzătoare,
Durerea grea ce-ți voi aduce-n dar...

Să nu mai spun nimic, să nu-ți arăt
Nici lacrimile-mi stoarse de ispită...
Să tac, să mor în casa părăsită
Și să mă-ngroape fulgii de omăt.

EDITURA ARC | ALBUME DE ARTĂ | EDITURA ARC

MIHAI POTÂRNICHE
CIREȘELE AMARE DE ACASĂ

„Cireșele amare de acasă» este albumul de artă al unui renumit fotograf moldovean, care concentrează povești vizuale, însoțite de istorioare-text despre cultura noastră tradițională. Chipuri de țărani, peisaje rurale cu păsări sau vite văzute printr-o lentilă cosmică, case cu ferestre misterioase, gospodării rânduite după o înțelegere aparte a lumii – toate îmbracă sub privirea artistului și prin sensibilitatea sa un aer miraculos, un miracol mereu aproape, dar și mereu ascuns. Mihai Potârniche este un poet vizual care transmite și prin acest volum poezia ființei etnice românești. Printre toate celelalte istorioare din carte, «Drac de femeie» ilustrează forța limbii noastre, capabilă să re-reveleze legământul secret și vital între bine și rău, între iubire și abandon.”

EDITURA

SIMION ZAMȘA & ELENA CARACENTEVA
CUPLURI ÎN ARTĂ | COUPLES IN ART

„Simion Zamșa și Elena Caracenteva se numără printre primii promotori ai artei contemporane în învățământul artistic superior, dar și pe acest fâgaș ei au avut de înfruntat ignoranța și conservatismul provincial. Cu toate acestea, efortul lor pe tărâm pedagogic a avut ca rezultat diversificarea spectrului conceptual și stilistic actual al artelor vizuale din Republica Moldova. Datorită insistenței și perseverenței cuplului de plasticieni-pedagogi, în programele de învățământ au apărut și se mențin în continuare discipline precum arta obiectuală, ilustrația de carte pentru copii, tehnicile grafice moderne de autor, hârtia manuală, cartea-obiect.”

Dumitru ȚĂRA

PLURALIA TANTUM

Foto de Nicolae RĂILEANU

LEO BUTNARU:

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE LXII

19.III.1977

Cu Nicolai Costenco la Căușeni. Uneori o ia razna. Satele – frumoase. Din întrebările ce mi s-au adresat la întâlniri: „Vă plac aventurile?” Cam da...

Curios lucru, bătrânii noștri colegi iau atitudinii neloiale față de mai tinerii lor colegi. La Tănătari, la un pahar de vorbă, Costenco ne citește un lung poem al cărui contrapunct (ultimul rând din fiecare căren) e: „Numai nu fi Tarlapan”. E pomenit și „Da- pruncul ce-a răsărit și el taman... ca pe... aia... un furuncul...” etc. Zice că Fanfan „pur și simplu fură de la unul, de la altul”. Cărare, chipurile, compilează mai puțin.

Druță mi-a vorbit cu rezervă, chiar cu neîncredere despre Ifi. și Nvi. Cine știe ce suspiciuni, poate că și nefondate, îl vor fi pus în gardă. Ceva nu i-o fi plăcut sau cineva a iudit, cum se zice la Negureni. Nu prea se înțeleg multe din acel druțian: „Mi se pare că...” Mai curând, ar fi la mijloc strădania cuiva care i-a transmis fel de fel de zvonuri; o ușoară turnătorie.

În schimb, Bucov vorbește intenționat-afișat despre tineri, pentru că, sigur, nu-l cunoaște pe niciunul dintre ei. Însă pe cei cărora le ține totuși minte numele, oriunde și oricând, îi tot pomenește, luându-și o mină gravă de expert, competent în biobibliografia jună. Pentru el, toți sunt la fel.

Șklovski: „Nicăcând altădată poezia n-a fost deschisă atât de mult inovațiilor. În prozodie a avut loc un război civil al formelor”.

„(Limba) le-a încurcat multora să înțeleagă literatura.” (Precum fac, la noi, „Moldova socialistă”, „Sovietskaia...”, Racul, Senic, Badiu...)

Din nou Șklovski: „Burliuk susținea că el îl alungă cu băta pe Blok din Maiakovski. Bineînțeles, n-a izbutit să facă acest lucru”.

„Maiakovski a renunțat la silabotonism, la numărarea silabelor.”

În 1836, Rozen: „Ultimul adăpost al rimelor va fi cântecul de petrecere sau, probabil, albumul de familie”.

„Esenin nu-l iubea pe Maiakovski, îi rupea cărțile, dacă ele i se nimereau sub mână, dar, de altfel, acesta era un minunat poet.”

23.III.1977

Îmi consider îndreptățită prezența într-un mediu artistic. La vârstă precoce, sufletul meu căuta să-și exteriorizeze altcumva energiile. Evlavia mea în fața culorilor, precum li se spunea, la Negureni, creioanelor

colorate. Șterpeleam ouă din cuibarele din poiată și, la magazin, le schimbam pe cutii de creioane „Spartac”. Copil dintr-o casă fără cărți, cum să ajungi tu a picta, a sculpta, a înjgheba cele mai elementare aparate de radio, a modela măști? Și totuși, pe toate astea eu unul le-am încercat, le-am probat, m-am lăsat, pe un timp, acaparat de fiecare dintre ele. Autodidacticismul nu putea să mă ducă spre rezultate deosebite. Doar intuiam, presupuneam atare rezultate. Cel mai fidel am fost față de desen și pictură. Cumpărasem acuarele și vopsele. Ieșeam la *plein-air*, precum citisem undeva că fac pictorii. Încercam să potrivesc culorile mele cu cele din peisaj. Nu aveam cu cine să mă consult, iar ceea ce reușeam să fac nu mă prea mulțumea. Subit, la 14-15 ani, am trecut la poezie. De asemenea, intuitiv, imprevizibil. Creion și hârtie aveam. Mult mai puține griji cu „dotarea” tehnico-materială pe care mi-o cereau pictura, sculptura, măștile. Înțelegeam că ai putea să ajungi la poezie și fără a avea profesori „în piele și oase”. Simțeam că sufletul, firea mea văd și receptează altfel, că reinterpretază informațiile ce ajung la ele. Trebuia să perseverez în dezlegarea sensurilor acelui general „nu știu cum”. Țin minte că, în prima-mi poezie, am apelat și eu (am păcătuț...) la omniprezentele, pe atunci, albine și, bineînțeles, la urdiniș. Iar în primul poem din cele două publicate, iarăși am „păcătuț”, de data aceasta însă cu cocorii. Adică, „păcate” caracteristice majorității începătorilor din acele vremuri. De la prima poezie scrisă la prima publicată trecuseră trei ani. Ucenicia o făceam la generozitatea cărților. Eram acut-atent la intimitatea mea, la sufletul și cugetul meu, străduindu-mă să pricep cât de cât ce ar însemna totuși acel „nu știu cum altfel”. Tot prin autoinstruire, am ajuns și la poezia modernă, prezentă în prima-mi carte (apărută după nouă ani de la publicarea primului poem). N-am îndrăznit să încerc a mă face actor: ușoară deficiență de dicțiune. Ca, peste ani, să constat că unii protagoniști ai teatrelor noastre erau cu rostirea și mai... sinistrată. De ce ar mai fi fost unul?

25.III.1977

Când ar putea să se întâmple minunea însingurării mele, pe vreo 2-3 săptămâni, să pot vedea dacă în caietele-mi jurnaliere am barem jumătate din ceea ce cred că ar trebui să intre într-un „jurnal de poet în tinerețe”?

Trebuie să găsesc acele două-trei săptămâni...

Aceleași semne de epocă, depoetizate, la doi autori, Lupan și Kostrov. Cine nu-și amintește de atât de „mozolita” temă pentru compunerile școlare – „Drumul de la plug la cosmodrom”? Iar la Kost.: „Eu, urmaș al unui plugar din Viatka,/ Acum pornesc să brăzdez bolta cerească”.

28.III.1977

Undeva, mai în altă zi, scriam despre daltonism. Dar ar exista și... *dantonism*. Acesta ar fi legat, probabil, de culorile revoluțiilor, când, până la urmă, ceva se confundă, nu concordă cu viziunile altora, ca în cazul divergenței dintre Robespierre și Danton. Sau aici polii se inversează: dantonismul e specific celui care vede clar, daltonismul – lui Robespierre, adeptul politicii de teroare contra adversarilor politici, unii dintre care îi fuseseră camarazii de ieri. A urmat și el la ghilotinare, unde-l trimisese, să zicem, pe Danton... (Ar fi aici un semn că studiile universitare trebuie continuate, completate, diversificate?)

3.IV.1977

Liviu Damian are un cult al apei. De altfel, și unul al pâinii și sării. Îmi amintesc de călătoria noastră la Râșcani. Despre izvorul lui Niculae, de care se interesa și-l tot îndemna pe unul dintre capii Leadovenilor/ Strâmbei să-l îngrijească. Acum câteva zile, revenind pe acele meleaguri, lângă Recea, ne-am oprit la izvorul Eminescu. Mai înainte, pomenisem de el și într-un articol publicat în „F. Moldovei”. Acum însă m-a întristat de-a binelea: e lăsat la voia întâmplării, murdar. Cana – furată. I-am spus despre aceasta lui Mihai Bojoc, de la CR(r-r-r) de partid. A promis să aibă grijă de izvor.

În pomul din fața geamului – un început de cuib ca o nedumerire. Două-trei zile, urmărisem o pereche de stâncuțe care-l începuseră. Însă l-au abandonat, l-au părăsit așa, neterminat, ca pe o nedumerire. Și-au greșit proiectul? Au potrivit un alt loc? S-au răzlețit? A pierit vreuna din ele?

Îmi vine să urc în pom și să spulber acel început de cuib, ca o nedumerire. Însă el e tocmai la nivelul etajului patru. Curând, îl va ascunde deasa înfrunzire. Însă eu o să știu totuși că acolo, în vârful de pom, există un început de cuib, ca o

nedumerire... La toamnă, după căderea frunzișului, iarăși se va arăta ochilor mei acea tristă imagine. Ce obsesie! Chiar s-o merite un început de cuib abandonat?...

12.IV.1977

O întâlnire a jurnaliștilor care scriu despre teatru. O copie proastă a altor acțiuni similare, sterpe. Probleme vechi, nerezolvate, amânate. Doar că sunt readuse în discuție. Se încheie cu o parafrază: „Peștele de la cap se strică, iar teatrele sunt coada”. Adică, totul se termină în coadă de pește...

Trebuie să-mi mențin în permanență tendința de a respira un aer cultural contemporan. Contemporan – modern, nou.

15.IV.1977

Cretinii! Când mai sunt atâtea lucruri de făcut după cutremurul de pământ, ei umblă și schimbă indicatoarele cu denumirile străzilor. Le-au schimbat acum un an, scriindu-le relativ corect. Acum însă, pun niște table nenorocite tip: *Ulița/Str. Gogolea!* De ce-ar mai scrie și „str.”, dacă ea e... Gogolea, Pușkina?! Oare pe cine l-au deranjat indicatoarele precedente? În timp ce e nevoie de milioane pentru lichidarea urmărilor seismului, „cârmacii noștri” consideră că nu le-a rămas nimic altceva de făcut, decât să schimonosească denumirile străzilor. Năroade porniri!

21.IV.1977

Am tot sfârtecat carnete de note, caiete cu versuri „de până la armată”, hrănind focul cu ele. Încă vreo două-trei vizite la Negureni, și dispare „baza arhivei”, eliberându-mă astfel de anumite nemulțumiri de sine. Destule, de altfel.

Din *Poezia prozei* de Paustovski: „Scriitorul nu poate să nu aibă o substanțială biografie exterioară și interioară... Scriitorii trebuie să-și creeze biografiile”; „E necesar ca orice prozator autentic să cunoască bine poezia... Nimic altceva nu reîntinerește mai mult cuvintele decât poezia”; „Adevărata dragoste de țara ta este de neimaginat fără de dragostea față de limba-ți maternă. Omul indiferent față de limba-i maternă e un sălbatic”.

23.IV.1977

Sora răzvrătitului locotenent rus Șmidt (din Odessa) – Ana Izbaș. Cel care a comandat plutonul de execuție – Stavrachî. Oare aceste nume n-au oarecare legătură cu noi?

Uneori, când vântul numit bora bate prea puternic, vaporii sărați din Marea Neagră ajung departe în stepa Bugeacului, chiar hăt până spre Căușeni. Atunci, țărani de pe-aici au buzele albe, spuzite de aerul sărat.

Așadar, despre munca scriitorului – polonezul Jan Parandowski – volumul „Alchimia cuvintelor”. (Și totuși, cine mi-a șterpelit acest volum? Frumusachi?...) Paustovski – „Trandafirul de aur”, „Poezia prozei”, Vera Inber – „Inspirație și măiestrie”.

CRONICĂ LITERARĂ

POEZIA ȘI SPATIUL SUBÎNȚELESURILOR

de OXANA GHERMAN

MARIA IVANOV
AICI NU AI PE CINE TE BAZA
CHIȘINĂU, PRUT, 2025

După ce aduna, în volumul său de debut, poezia unor iremediabile stări de amărăciune, decepție, deznadejde sub umbrela unui titlu-slogan al optimismului și încrederii: *Totul va fi bine* (2022), Maria Ivanov alege ca titlu pentru cea de-a doua carte a sa expresia unei triste convingeri, a unei concluzii apărute sub linia de totalizare, în urma unui lung proces de calcul al determinantelor realității: *Aici nu ai pe cine te baza*. Formula minimalistă pentru care optează autoarea lasă suficient loc pentru emoție, pentru reflecție și interpretare.

Procesarea memoriei se desfășoară într-o tristețe consolatoare, într-o stare de acceptare conștientă a fricilor, spaimelor, angoaselor și a stărilor de vulnerabilitate. Personajul din textele Mariei Ivanov re trăiește momentele de criză pentru a experimenta până la capăt suferința, pentru a epuiza resursele ei. Uitarea nu acoperă decât clipele de confort și de plăcere. Toate experiențele dureroase rămân vii, pulsându-se cer din nou consumate (*Cea mai caldă amintire*).

Despre iubire, acest personaj a înșușit multe lecții, destul de multe ca orice eventuală relație amoroasă să fie lipsită de exaltare, entuziasm, de plutire visătoare. În dragoste strică tot ce e făcut în grabă și cu neatenție, iar ceea ce afectează buna funcționare a unei relații va fi metabolizat și somatizat, se va manifesta fizic – acestea sunt lecțiile pe care le învață din căsnicia părinților. Din nefericirea mamei, fiica va cunoaște doar cum e să rămâi neînțeleasă și neimplinită. Persoana tatălui îi devine însă un reper: tatăl este cel mai atent și cel mai bun confident, un izvor neîntrerupt

de compasiune, încredere, înțelepciune și un model uman (*Poem despre tata*).

Discursul laconic al poeziei este învăluit de subînțelesuri. Despre relația expusă la timpul prezent, personajul poetic spune foarte puțin, de unde se poate citi/presupune foarte mult. Iubirea este o stare a așteptărilor neîmplinite, a golurilor compensate imaginar („pentru că/ în mintea mea/ faci tot ce/ vreau eu”), a acceptării dezolante că nimic din ce a putut promite relația nu este posibil (*Oglinda*). Prin ochii omului deprimat, lumea se vede sinistă, feroce, mintea lui creează scenarii negative (*Oare în câte zile, Nu ne vom revedea*). Viitorul se lasă anticipat sau ghicit din gesturile, mișcările, vorbele ce câptușesc trama prezentului. Realitatea, parcă înadins, întoarce, în fața celui care suferă, părțile cele mai sumbre (*Pentru că Pașa are nevoie de iubire, Nu mai suferi*), peste tot și în toate se răsfrânge același spectacol repugnant.

Cea mai evidentă realizare a cărții ține de felul în care poeta dă expresie, într-o varietate de situații, gesturi, replici, prin imagini concrete, sentimentului dezamăgirii. Așteptările sunt anulate într-un mod șocant, contrariant sau ridicol: „fac o respirație/ lungă-lungă/ și aștept să mă inviți/ să mergem împreună// iar tu mă-ntrebi/ cu toată gravitatea vocii/ dacă poți merge/ cu/ câinele tău” (*Poți merge cu câinele*). Orice gest de grijă și atenție al personajului feminin față de omul iubit este proiectat ca într-o oglindă strâmbă, care reflectă mișcări caraghioase. Textul ce fixează, cu tușul cel mai concentrat, punctul final al unei relații nefericite/nerealizate este *O groapă foarte adâncă*.

Cercul vicios al suferințelor devine cu atât mai greu de rupt, cu cât personajul feminin alege să rămână în limitele unei sufocante stări de așteptare: „în parcul în care/ nu ne-am plimbat/ niciodată/ în marea în care/ nu ne-am scăldat/ niciodată/ în casa în care/ n-am locuit/ niciodată/ în patul în care/ nu ne-am iubit/ niciodată/ acolo/ te voi aștepta” (*Acolo*); „privesc fotografiile/ în care în stânga/ mea ai putea fi tu” (*Până la urmă, nu asta contează*); „primăvara trecută/ ai promis că vii/ primăvara viitoare” (*Aștept primăvara*). Până la urmă, femeia din poezia Mariei Ivanov nu are decât să se consoleze cu pierderile, cu golurile și nerealizările ei relaționale (*Acesta e felul meu de a mă răzbuna*) și – spre a-și răzbuna condiția – să-și protejeze fiica de suferințe care se pot evita printr-o simplă schimbare de atitudine (*Despre alegeri, Burta bunicii*). Dramele personale se lecuiesc prin intuiția unei și mai acute dureri, a unei drame colective (*Remorca cu nisip sau cu cadavre, Urletul de după Munch*).

Mai multe secvențe din textele Mariei Ivanov stârnesc reflecții despre nedreptatea de a fi femeie. Într-o lume în care orice decizie, orice opțiune, orice pas înseamnă un risc asumat, orice direcție duce spre un teren minat, femeia caută un punct de sprijin, un umăr pe care să plângă, un braț care e gata s-o protejeze sau să o salveze și nu le găsește: „de aceea/ mă rog/ ca/ Ucraina/ să reziste// pentru că/ aici chiar nu ai pe cine/ te baza”. Starea de vulnerabilitate este de nedepășit într-o societate care suferă o acută criză de masculinitate, de forță fizică și vigoare morală, în care

femeia e nevoită să-și asume tot greuul vieții de una singură: „și am vorbit/ acolo/ pe bancă/ despre apartament/ despre credit/ și despre singurătate/ despre cât de greu/ este să te trezești/ singură// dimineată”. Lipsită de echilibru, de susținere, feminitatea este grav afectată. Se face aluzie la nefericirea de a fi femeie în preajma unor bărbați iresponsabili, inconsecvenți, lipsiți de inițiativă, fără ax moral și valoric, bărbați care nu știu ce vor și încotro se îndreaptă viața lor: „ți-am scris eu/ prima/ apoi am șters ce am scris/ apoi am scris iar/ și-am regretat/ nu e corect/ ca o femeie să-i scrie prima/ unui bărbat/ mai ales o femeie cu copil/ m-am enervat /.../ m-am pomenit/ respinsă/ fără nicio explicație/ e un sentiment/ care-mi este foarte familiar/ la fel de familiar/ cum aș întoarce/ omleta pe tigaie” (*Până la urmă, nu asta contează*). Orice experiență nefastă își lasă amprenta asupra modului de gândire al femeii („absența ta e o normalitate”), devine un temei al reacțiilor ei, complicând și mai mult lucrurile. Singurul motiv de încredere și consolare este că în Ucraina, în condițiile războiului, alte femei trăiesc drame și mai mari. Că singurătatea, dezamăgirile și lipsurile nu sunt totuși cele mai mari probleme.

Între precuvântarea plină de afecțiune (în care transpar efortul și investițiile formatoare, implicarea emoțională, rodnică experiență de colaborare), semnată de mentorul Dumitru Crudu, și postfața – pătrunzătoare și deosebit de atentă la nuanțe – a profesorului Nicolae Leahu, textele poetice ale Mariei Ivanov își mențin ritmul evolutiv către anumite zone de limită ale experiențelor umane.

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

DUMITRU CRUDU | TU ȘI ALTE FEMEI

„Noul roman al lui Dumitru Crudu – «Tu și alte femei» – adună toate trăsăturile prozei lui de până acum, împingându-le însă spre o caricaturizare diabolică. Circularitatea gogoliană (în lectura lui Nabokov), lipsa coșmarescă a oricărei satisfacții (fie ea erotică, sentimentală, artistică), excesul sau hiperabundența sexualității, goana continuă după o figură feminină aflată în continuă metamorfoză, un dinamism psihotic, toate acestea semnalizează existența unui fond profund melancolic, a unui dor de liniște aproape metafizic. Romanul lui Dumitru Crudu este, în această lectură, unul al protestului, pentru că toată viermuiala umană pe care o pune în scenă nu este decât negativul filmului pe care și-l dorește a-l proiecta: unul al absenței războiului, al existenței iubirii și al artei revalorizate. Prin natura aceasta militantă a prozei sale, Dumitru Crudu să dovedește a fi, încă o dată, ce a fost, romantic.”

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

TATIANA ȚÎBULEAC
CÂND EȘTI FERICIT, LOVEȘTE PRIMUL

„Ar trebui să mă ridic acum din pat și să mă duc acasă, dar mintea mă trage înapoi. Acasă e aici, strigă ea, e subsolul acesta în care ai visat cel mai mult. E oglinda veche, în care ai fost frumoasă. Între pereții aceștia roșii, care mă sufocă, viața mea se desface în trei, ca triumful lăcuit al Rozei: copil, femeie, epavă. Am cincizeci de ani, sunt terminată; patruzeci și cinci, femeia lui Haim o să moară repede; treizeci și opt, Malik e viu, încă mai pot naște; douăzeci și cinci, tata e în putere, din nou împreună, le ucidem pe Audrey și pe Donna și le îngropăm sub castan; doisprezece, viața e un film, iar eu la piciorul ei.”

Tatiana ȚÎBULEAC

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

BĂTĂILE CEASULUI SOLAR

de HANA ANDRONIKOVA

HANA ANDRONIKOVA (9 SEPTEMBRIE 1967, ZLIN – 20 DECEMBRIE 2011, PRAGA), A FOST O SCRITOARE CEHĂ. A STUDIAT LIMBILE CEHĂ ȘI ENGLEZĂ LA UNIVERSITATEA CAROLINĂ DIN PRAGA. DOUĂ DINTRE ROMANELE SALE, „ZVUK SLUNEČNÍCH HODIN” („BĂTĂILE CEASULUI SOLAR”) ȘI „NEBE NEMÁ DNO” („CERUL FĂRĂ FUND”), AU FOST DISTINSE CU PRESTIGIOSUL PREMIU LITERAR „MAGNESIA LITERA” ÎN 2002 ȘI ÎN 2011, LA DIFERITE CATEGORII. PRIMA CARTE A AUTOAREI, „BĂTĂILE CEASULUI SOLAR” (2001), ESTE CONSIDERATĂ ȘI AZI UNA DINTRE CELE MAI MARI REALIZĂRI ALE LITERATURII DIN CEHIA DE LA CĂDEREA COMUNISMULUI ÎNCOACE. ÎN AL DOILEA ROMAN, SCRITOAREA ÎȘI POVEȘTEȘTE ULTIMELE ZILE ȘI LUPTA CU CANCERUL, PRECUM ȘI MOARTEA TATĂLUI EI. ÎN TIMPUL VIEȚII, I-A MAI APĂRUT ȘI UN VOLUM DE PROZĂ SCURTĂ, „SRDCE NA UDICI” (2002). PROZELE EI AU FOST PUBLICATE ÎN MULTE REVISTE LITERARE DIN ȚARĂ ȘI DE PESTE HOTARE, ATÂT ÎN EUROPA, CÂT ȘI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII. ROMANELE, DE ASEMENEA, AU FOST TRADUSE ȘI AU CUNOSCUȚ O NOTORIETATE MONDIALĂ. TALENTATA SCRITOARE CEHĂ S-A STINS DIN VIAȚĂ LA DOAR 44 DE ANI. ROMANUL „BĂTĂILE CEASULUI SOLAR”, DIN CARE PUBLICĂM MAI JOS DOUĂ FRAGMENTE SCURTE, VA APĂREA LA EDITURA ARC , INAUGURÂND O NOUĂ COLECȚIE DE FICȚIUNE STRĂINĂ, „BIBLIOTERRA”. TRADUCEREA ÎI APARTINE HELLIANEI IANCULESCU, PREFAȚA – LUI ERIK GILK, REPUTAT ISTORIC LITERAR DIN REPUBLICA CEHĂ.

Seara, cerul deasupra Zlínului s-a acoperit cu nori. Furtuna de vară, ca o presimțire rea, făcea ravagii pe străzile orașului. Cădeau bucăți de gheață de mărimea ouălor de găină. Cădeau pe vitrine, pe geamuri, spărgeau vitrine, lăsând în urma lor un dezastru din cioburi de cristal.

Ráchel șovăia încă să creadă în veștile îngrozitoare care veneau din Germania și se împrăstiau ca mucegaiul pe zidurile vechi. Cutele de pe fruntea lui Tomáš se adânceau de la o zi la alta; orbirea ei îl scotea din minți.

– Tot nu înțelegi ce se întâmplă? Vrei să te împotmolești aici și să te convingi pe propria ta piele cum funcționează în practică onorabilitatea germană? Vrei să știi cum arată soluția lui Hitler în privința chestiunii evreiești?

– Vrei să afli? O să-ți ia toate drepturile, o să te arunce în stradă, o să-ți ia ultimul bănuț de aramă și, până la urmă, o să te pună la zid!

– Ți-e frică de oameni.
– Da, mi-e frică.
– Goethe spunea că se teme de oameni numai cel care nu-i cunoaște.
– Cu siguranță. Eu prefer un alt proverb. Cu cât cunosc oamenii mai bine, cu atât iubesc mai mult câinii.

Pocni din degete și fluieră la câine. Benny alergă repede la el și își puse capul în poala lui. Mama râse scurt.

– Tom, nici în mare nu trăiesc doar rechini.

Lupta cu naivitatea soției sale. Oamenii din jur erau chinuți de orbire. Nu vedeau sau nu doreau să vadă că Republica Cehoslovacă dispăruse în hăul istoriei și că nimic nu va mai fi ca înainte.

.../
Tata se preocupa intens de emigrarea noastră. Ținea legătura cu unchiul Erik și încerca să ne trimită în Anglia sau în America. Permisul de emigrare trebuia aprobat, în ultimă instanță, de Gestapo. Dar nu toată lumea primea aprobare.

Eforturile lui de un an întreg au adus, în sfârșit, roadele mult dorite. Tata a reușit să primească un *affidavit** care ne-a îngăduit să emigrăm în America. După transferul gratuit al averii familiei Weinstein în ghearele celui de-al treilea Reich, Gestapo a pus o ștampilă mare pe aprobarea cu plecarea noastră. Dar exista aici o mică chichiță. Pe

vreamea aceea, consulatele celor mai multe țări din Europa aflate în război erau închise și era o sarcină titanică să procuri o viză de tranzit prin țările pe unde puteam să plecăm ca să ne imbarcăm apoi pe un transatlantic spre Lumea Nouă. Pe deasupra, pașaportul de emigrare avea un termen limitat de valabilitate. De douăsprezece luni. Era nodul nostru gordian și, până la urmă, nu am reușit să-l dezlegăm. Când am obținut, în sfârșit, vizele de tranzit, aprobarea de plecare expirase. Însemna că întregul supliciu trebuia reluat. Iar timpul se scurgea, războiul înghițea bani, zile, țări și oameni.

Într-o zi, tata s-a întors de la muncă, s-a așezat în fotoliul din sufragerie și s-a ascuns în spatele ziarului. Mă chinuiam să rezolv o temă de matematică pentru acasă, dar capul îmi era bântuit de cu totul alte gânduri.

– Tati, de ce evreii sunt dușmanii omenirii?

Ziarul pe care îl ținea în fața obrazului a căzut încet, ca atunci când cade cortina. A făcut ochii mari.

– De unde știi?
– Am citit pe o foaie volantă la Schindler. O aveau lipită pe vitrină.

– Vino aici.
Avea o expresie deosebit de gravă, ridurile fine dintre sprâncene se transformaseră în brazde adânci. Cu degetul și cu arătătorul mâinii drepte se frecă la colțul ochilor.

– Daniel, evreii nu sunt dușmanul omenirii. Cel mai mare dușman al oamenilor este caracterul lor limitat. Frica lor. Frica de ceea ce este diferit, frica de o altă cultură, de ceea ce nu cunosc. Simbolurile unei alte culturi devin atunci simbolurile propriei lor frici. Turbanelle sikhilor, diademele indienilor, basmalele musulmane, orice nu face parte din lumea pe care o cunosc. Dușmanul cel mai mare al acestor oameni este propria lor prostie. Înțelegi?

Era greu să înțeleg.
.../

În seara zilei de 21 ianuarie 1944, în pragul ușii a apă rut reprezentantul comunității evreiești. Judische Kultusgemeinde. „Semnați aici!” A dispărut apoi în întunericul umed de afară ca o piață rea.

Mama a pus hârtia pe masă:
– Mă vor pe mine. A luat hârtia în mână

și a citit-o la repezeală. Există și un avantaj. O să mă văd din nou cu Regina.

– Atunci o să ne ducem toți.
– Tom, te rog! Nu îngreuna situația și mai mult.

O noapte fără somn. Ochii ei curgeau ca un râu. Tomáš, alături, învelit în întuneric. Simțea forța apei sălbatice. Voia să oprească râul care îi despărțea. Striga la ea, dar celălalt mal era prea departe. O noapte fără vise.

– Trebuia să vă scot de aici, trebuia – poate aș mai fi putut...

– Nu.
– Dar aș fi putut...
– Nu!
– Atunci ce... ce trebuie să fac?

Vocea lui se frângea, poticnindu-se din pricina dinților încleștați. Pentru întâia oară în viața lui întreba pe cineva ce trebuie să facă. Era prima oară în viața lui când se simțea încurcat.

– Ai grijă de el.
Se apropia ziua și el își întindea mâinile spre ființa lui cea mai dragă. Se lipea de ea, înghițindu-și lacrimile.
– Nu pot să fac asta. Nu pot să te las să pleci.

Părul ei era ca întunericul în deșert. În noaptea aceea, s-a topit sub mâinile lui.

Cu o zi înainte de plecarea mamei, a trecut pe la noi unchiul Rudolf de la Olomouc. Am condus-o pe mama la gară.

Mi-a spus că o să ne vedem în curând. „Și să ai grijă de tata, da?”

Era atât de frumoasă. O iubeam cu o dragoste posesivă, oarbă și fără scrupule. Mama era ceva firesc. Ca aerul. Ca pâinea.

Când a plecat, mi-a spus că razele soarelui erau mesagerii zeului soare și că-mi va trimite prin ei mesaje. „Când o să vezi soarele și o să simți razele lui pe fața ta, o să știi că ele sunt mâinile mele care te mângâie, o să știi că sunt aproape. Luna îți va spune povești de noapte bună.”

M-am lipit pentru ultima oară de ea. Îi simțeam parfumul bine cunoscut pe care îl răspândea în jur. „Ține minte că niciodată nu vei putea să pierzi un om pe care îl iubești cu adevărat.”

A urcat în tren. Tata a mers cu ea. Am rămas singur cu bunicul.

Prostějov – stație de transfer. Mai departe nu a avut voie să o însoțească. I-a întins mâna de la fereastra vagonului. A

strâns-o spasmodic, privind cu înfrigurare chipul de deasupra lui. S-a auzit un fluierat. Șocul electric.

Întoarse capul spre locomotivă. Îl văzu pe conductor care scoase de la subsuoară discul de semnalizare, trecu în revistă, cu un ochi experimentat, vagoanele închise și apoi se uită la ceasul de la încheietura mâinii. Discul rotund cu un punct roșu în mijloc tăie aerul și se ridică.

Era luna ianuarie. Dar pe spinare îi curgeau șuvoaie de transpirație. Mușchii din obraz erau încordați ca o strună. Avea o expresie de nebun pe față. Seamănă cu un câine devotat care aleargă în jurul gardului. Gardul este prea înalt, dar el crede că va putea totuși să sară peste el.

Mama i-a zâmbit.
– Se va termina repede. O să vezi. În curând o să mă întorc.

A încercat să aprobe cu o mișcare a capului. Trenul s-a pus în mișcare încet și degetele ei subțiri s-au desprins din mâna lui. A rămas acolo nemișcat încă mult timp după ce ultimul vagon a dispărut. Când s-a întors, nu l-am recunoscut. Era altul. Complet altul.

A plecat și respirația mea s-a transformat într-un gâfâit. Mă uitam la soare, cu ochii larg deschiși, ca să-i văd zâmbetul. Când întorceam privirea, lumea din jurul meu dispărea. Nu vedeam nimic. Abia după o clipă începeau să se închege niște contururi șterse. Era o lume din care lipsea esența – ființa ei disipată în razele soarelui.

.../
Mi-am adus aminte de bunicul de la Praga. De cutia din aur cu Tora, de semîntunericul din sinagoga în care se afla Dumnezeu invizibil și am început să mă rog.
„Doamne, Tu ai creat lumea, Tu ai creat omul. Nu da voie să i se întâmple ceva.”

Eram curios să știu unde este Terezín și ce face mama acolo. Tot timpul am fost toți împreună, mama cu tata și cu mine. Acum îl aveam numai pe tata, care făcea eforturi cumplite să pară normal, dar eu știam cât de trist era. Și eu eram trist.

* În lumea anglo-saxonă, declarație pe proprie răspundere (n. tr.).

Traducere din limba cehă de Helianna IANCULESCU